

מדשן ביתך

גליון
מס' 231

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

יתרו
תש"פ

גם רבי עקיבא התנא הגדול, צמח מהתבוננות אחת שראה איך המים שחקו אבנים, אמר, אם המים הצליחו את האבן, על אחת כמה וכמה שהתורה יכולה להיכנס לתום ליבי. אם ר' עקיבא היה רואה את זה בהסתכלות שטחית של תופעת טבע, לא היה יוצא ממנו גדול שכזה אך ראה, התבונן, ועשה מעשה.

במלחמת העולם הראשונה, נמלטו יהודים רבים מהעיירה קראקוב מפולין, לאוסטריה. בחג החנוכה, נעמד רב בוניה, ודיבר על גבורתם של החשמונאים שעל אף שרוב אנשי אותו דור הלכו בדרכי היוונים והתייוונו, בכל זאת קמו יוחנן ובניו והחזירו עטרה ליושנה. שאל הרב "היכן החשמונאים של הדור שלנו", ב"ה יש לנו תלמודי תורה לבנים, אבל לבנות אין מסגרות מתאימות, הן לומדות בבית ספר של גויים, ורק ביום ראשון, כשיש חופש, מלמדים אותם קצת יהדות. מיהו האדם שיוכל לפתוח מסגרת לבנות? בעזרת הנשים ישבה אשה צנועה ששמעה את הדברים, שמה שרה שנירר. היא שמעה את הדברים, ופתחה מסגרת מיוחדת לבנות, הקבוצה הקטנה גדלה עד שנהייתה לכיתה, ולאט לאט הכיתה התרחבה. היא יצרה את הגרעין הראשון למפעל העצום שנקרא "בית יעקב". ישבו בבית הכנסת עשרות אנשים, כולם שמעו, והיא היחידה שעשתה מעשה.

ראשית גדלותו של המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין, טמונה בהתעוררות מתוך שמיעת שיחה אחת של רבנו ירוחם ממיר. כאשר הגיע רבנו ירוחם לשמש כמשגיח בשיבת ראדין, שיחתו הראשונה היתה בענייני אמונה, ר' יחזקאל שהיה בין הנוכחים, הושפע מאוד מהדברים, עד שהעיד אחרי שנים, שאחרי ששמעתי את המאמר, הרגשתי כי אמונתי אינה אמונה, התפילין שלי אינן תפילין והציצית שלי אינה ציצית, ומאז הקדשתי את כל חיי לקנין אמונה אמיתית.

"וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" (י"ה - א)

יתרו זכה שקראו פרשה בתורה על שמו, ולא סתם פרשה אלא פרשה של מתן תורה, לכאורה היה מתאים לקרוא פרשה זו, פרשה של מתן תורה, על שם משה רבנו שהוא הוריד את התורה, אך לא, קוראים על שם גוי - יתרו, ברור הדבר שלקריאת פרשה בתורה יש משמעות, א"כ מדוע קוראים לה על שם יתרו. וביותר קשה, הרמב"ן מביא מחלוקת אם יתרו בא לפני מתן תורה או אחרי מתן תורה. לפי הדעה שיתרו בא אחרי מתן תורה, זה פלא גדול למה התורה הקדימה לכתוב את ביאת יתרו לפני מתן תורה, זה לא לפי סדר הזמן?

מתריץ רבי שלמה זולבא, בהכרח שהתורה רצתה לכתוב כאן הקדמה למעמד הר סיני, והקדמה זו היא סיפור בואו של יתרו.

נתאר לעצמנו שאדם יושב וקורא בעיתון שהיה קריעת ים סוף, הוא היה יכול לשמוע ולומר "איזה סיפור יפה". אבל יתרו, כששמע על קריעת ים סוף, מיד קם והלך אל המדבר אל משה רבינו ובני ישראל. זה סוג אחר של שמיעה. כשיתרו שמע, היתה זו שמיעה שמיד יצאה ממנו תוצאה - שהוא בא לראות מקרוב את כלל ישראל. זה כבר מצביע על משהו, זוהי ההקדמה הראשונה למתן תורה. מיתרו אנו למדים, שכדי לקבל את התורה, צריך שיהיה קודם את חוש השמיעה. שמיעה זו איננה דבר קל, יש הבדל איך כל אחד שומע. אומר הרב זולבא יתכן שאם אנחנו היינו במעמד הר סיני, היינו מפטירים אח"כ שזו היתה "דרשה יפה" אני מניח שזה היה הרושם שלנו ממעמד הר סיני, כך אנו רגילים לשמוע. הקב"ה שאל את שלמה המלך מה הוא רוצה? עושר או אריכות ימים וכדומה. ושלמה ביקש "ונתת לעבדך לב שומע" [מלכים א' - ג, ט]. לכאורה הלא שומעים באוזניים ולא בלב? אלא כנראה שצריך שהלב ישמע, שיכנס ללב, מה שהאוזניים שומעות זה נכנס מכאן ויוצא מכאן, שמיעה צריכה להיכנס ללב, צריך לשמוע עם הלב. וזה לומדים מיתרו, שתיכף ששמע הלך למדבר אל בני ישראל.

הזכויות שמורות למלקט הרב יוסף זריצקי שליט"א

דרוש חכם לב היודע את ערך זיכוי הרבים בלימוד התורה

ומוכן לתרום את הוצאת הספר "מדשן ביתך" המלא וגדוש יותר מרבת פנינים ורעיונות נפלאים ומתוקים המיועדים לדרשנים, מגידי שיעורים, מרצים

ושאר מזכוי הרבים וכמוכן לכל אוהבי תורה ומבקשיה

ניתן לפנות בטלפון 054/8484044

או בדואר אלקטרוני mideshenb@gmail.com

"וישמע יתרו" (י"ה - א')

הללו ראה יתרו במו עיניו, לכן בא להתגייר ולהצטרף לקהל ה', אך ודאי שגם את שאר הניסים שמע יתרו - מאחרים.

שואל הרבי מקוצק, וכי יתרו לבד שמע, הרי פסוק מפורש "שמעו עמים ירגזון"? אלא, יש שומע ונפסד, ויש שומע ונשכר. העמים שמעו וברחו מהקב"ה כדי להיפטר מהפחד, אבל יתרו שמע, בא והתקרב.

"וישמע יתרו" (י"ה - א')

מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. [רש"י].

רמז לדבר, המילה "וישמע" הוא ר"ת של שמע מלחמת עמלק וקריעת ים. רמז נוסף, "וישמע יתרו כהן מדין חתן", בגימטריה - אלה הם קריעת ים סוף ומלחמת עמלק = אלף יש מאות ושמונים.

"וישמע יתרו" (י"ה - א')

מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. [רש"י].

שואל רבי זושא מאנפולי, מה רש"י שואל מה שמועה שמע ובא, הרי הפסוק אומר במפורש "את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו"? אלא, היה קשה לרש"י, אם שמע יתרו את כל זה, למה הוא הגיע אל בני ישראל אל המדבר, מה שמועה שמע ובא? הרי היה בידו להתגייר ולהיות יהודי בביתו. ועל זה עונה רש"י, שמע על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק - ראה שכל העולם כולו יודע על הנס הגדול הזה, ואף על פי כן לא הרתיעה אותו מלצאת למלחמה, מכאן הסיק שלא די בישיבה מרחוק, אלא שצריך להיות עם בני ישראל יחד.

מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. [רש"י]. שואל ה"חתם סופר", למה דווקא שמע את קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, הרי היו עוד ניסים. ומתריץ, יתרו הרי היה אחד מיועצי פרעה, וידע בדיוק מה תכננו ביהודים, לעשות פעולות שהקב"ה לא יוכל לשלם להם מידה כנגד מידה. וכששמע על קריעת ים סוף, ושהקב"ה מחזיר מידה כנגד מידה בכל מצב, חשש לעצמו כי יתכן שהיה צריך להישאר במצרים, ולתת שם עצות לטובת היהודים, ולא לברוח. "אם כך", אמר יתרו, צריך לעשות תשובת המשקל, כלומר מידה כנגד מידה, אני לא נתתי עצות טובות על היהודים, לכן אם יזדמן אלי יהודי אתן לו עצה טובה. אחרי ששמע שעמלק הלכו כברת דרך של ארבע מאות פרסה מאות כדי להילחם עם ישראל, נשא קל וחומר בעצמו, אם בשביל להרע כך, להיטיב לא כל שכן. ועל זה נאמר [תהלים קי"ט צ"ח] "מאויבי תחכמני מצוותיך", לפעמים אדם צריך ללמוד מהאויבים כמה צריך להתאמץ להגיע אל המטרה. יתרו ראה כמה צריך לעשות כדי להילחם עם ישראל, אמר "לא די שאשב בבית ורק אם יקלע אלי יהודי אתן לו עצה טובה, אלא אלך למדבר כמו שעמלק הלכו".

"וישמע יתרו" (י"ה - א')

מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק.

את כל אשר עשה. להם בירידת המן ובבאר ובעמלק. [רש"י].

וזהו שאמר "מה שמועה שמע ובא"? "קריעת ים סוף", שמזה הוא הבין שהוא צריך תשובתו במידה כנגד מידה, "ומלחמת עמלק", שמזה הוא הבין שהוא צריך לטרוח ולבוא אל ישראל.

עוד יש מפרשים, יתרו שמע מלחמת עמלק, שעמלק בא לקרר את האמבטיה, וכמו שפירש רש"י. יתרו שמע שכבוד ה' התקרר, וא"כ בא לחמם את כבוד ה'. שהיכן שהלך, סיפר שהוא הולך להיות יהודי, והוא רצה שיהיה פרסומת לכבוד שמים. שלח למשה, תצא לקראתי, שיהיה קבלת פנים, שיראו כל עם ישראל, ואז יהיה קידוש השם. ואת האמבטיה שעמלק קירר - יתרו בא לחמם.

ויש לתמוה, מאחר ובהמשך הפס' מבואר ברש"י שיתרו שמע גם על ירידת המן ועל באר מרים, מדוע בתחילת הפסוק רש"י נוקט ששמע רק "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק"? וביותר, הלא בפסוק מבואר שיתרו שמע "את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל", ומדוע רש"י מפרט רק שנים מן הדברים?

תירוץ נוסף מובא בספר "פניני קדם" בשם נכד הסמ"ע, הגמ' בסנהדרין [צ"ב] אומרת, שתמנע רצתה להתגייר, ובאה לאברהם אבינו ולא קיבל אותה. תמנע החליטה להתעקש ולהידבק בזרעו של אברהם, והלכה להיות פילגש לעשיו וממנה נולד עמלק. מה שמועה שמע יתרו ובא להתגייר? הוא פחד שאם יבוא להתגייר, יאמרו לו שלא מקבלים גרים, אבל עכשיו שמע על מלחמת עמלק, ואמר לעצמו שוודאי ישראל הבינו שלא כדאי לעכב גרים שרוצים לבוא ולהתגייר, ואם כן ודאי יקבלו גם אותו. ומדוע לא קיבלו את

מתרץ רבי שמואל יעקב בורנשטיין, ראש ישיבת "קרית מלך", מהלשון "וישמע יתרו" משמע שיתרו שמע וידע מעצמו את אשר נעשה לישראל, שאילו רק שמע מאחרים היה צריך להיות כתוב "ויגד ליתרו" וכיו"ב. וכיצד שמע יתרו דברים שנעשו מרחק רב ממנו? על כך משיב רש"י ששמע "קריעת ים סוף" שבה נבקעו כל המים שבעולם [רש"י י"ד - כ"א] וא"כ יתרו ראה בביתו שנבקעו מימיו והבין מעצמו שהקב"ה עושה ניסים לישראל. "ומלחמת עמלק" שמושה העמיד בה את החמה [רש"י י"ז - י"ב] וממילא כל העולם - ויתרו בתוכם - ראו שנעשה נס לישראל. וכיון שאת שני הניסים

תמונע, כותב הרי"פ בביאורו ב"עין יעקב" כיון שהיתה ממזרת, ולא רק ממזרת, אלא היתה גם אשתו של אליפז וגם ביתו. הוא לקח את ביתו לאישה! שיא של טומאה... ולכן לא רצו לקבל אותה.

"וישמע יתרו" (י"ה - א)

קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. [רש"י].

במכילתא מובא, מה שמועה שמא ובא? רבי יהושע אומר, מלחמת עמלק, רבי אליעזר אומר, קריעת ים סוף. רש"י חיבר את שני הפירושים יחד. לכאורה, גם קריעת ים סוף היה הרבה יותר גדול ממלחמת עמלק, כי מלחמה היא דבר טבעי, וא"כ קשה על ר' יהושע, אם על קריעת ים סוף יתרו לא בא, על מלחמת עמלק הוא כן הגיע? ועוד קושיה שואל רבי אליהו לאפיאן, אם תמצוי לומר שניצחון ישראל על עמלק עורר את התפעלותו, היה צריך להיות כתוב שהוא שמע על ניצחון ישראל, ולא על מלחמת עמלק, שממנו משמע כי השמועה מעצם המלחמה בעמלק היא שעוררה ביתרו את הרצון להתגייר. ומתריץ, אם אחרי קריעת ים סוף יכול לבוא עדיין עמלק וללחום בישראל, סימן שהוא רחוק מאמונת ה', שאם היתה בו אמונה, אפילו כל שהיא, בוודאי לא היה מעז לבוא ולהילחם בישראל. דווקא אחרי מלחמות שאנשים רואים כל כך הרבה זוועות, האדם מנסה להתעלות ולהיות יותר רוחני. אם אדם "בן תרבות" מסוגל להיפך ולהיות גרוע ואכזרי יותר מחיית טרף, אין זאת אלא בגלל העדר יראת שמים. הנס של קריעת ים סוף הגיע אל יתרו כשם שהגיע אל כל העולם כולו, וגם הגיע אליו השמועה על מלחמת עמלק, ויתרו לא הבין איך אפשר אחרי כל כך הרבה ניסים להישאר גוי, ולכן בא.

רבי יחיאל מיכל גורדון מתריץ, יתרו שמע שאחרי כל הניסים שעשה הקב"ה לישראל, עם כל זאת בא עמלק בעזות מצח להילחם עם ישראל על אף שידע שישראל מתנהלים שלא על פי דרך הטבע. שמיעה זו גרמה לו להצטרף לחותנו משה ולבני ישראל במדבר, שידע שהאמת נמצאת אצלם.

"וישמע יתרו" (י"ה - א)

שבע שמות נקראו לו רעואל, יתרו, חובב, חבר, קני, פוטיאל. יתרו, על שם שיתר פרשה אחת בתורה (להלן פסוק כא) ואתה תחזה. [רש"י].

היה דרשן, שברשתו שפך אש וגפרית באוזני השומעים. השיב לו הרב, רש"י בפרשתנו אומר, כי בגלל יתרו הוסיפו פרשה אחת בתורה ואתה תחזה". ולכאורה למה רש"י מביא רק את פרשה זו, מפסוק כ"א, הרי יתרו פתח את דבריו כבר מפסוק י"ז "ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה וכו'?" אלא, אותם פסוקים הם דברי ביקורת, ולא כדאי להתחיל בהם. אבל מ"ואתה תחזה" שנתן עצות איך לנהוג בעתיד, זה העיקר, ולכן זכה לפרשה בתורה.

רואים מכאן, לומר דברי ביקורת בלבד זו לא חכמה, כי כולם יכולים לעשות זאת. החשיבות של יתרו היה שהוא הסביר מה כן לעשות, והוא נתן את העצה למשה שיקח עזרה לדון את ישראל.

"וישמע יתרו" (י"ה - א)

טוב שכן קרוב הוא יתרו, שהיה רחוק לישראל מן עשיו אחיו של יעקב. [שמו"ר כ"ז א].

ביאור יפה לדברי המדרש כתב רבי שאול מאמסטרדם, רש"י מביא בשם המכילתא, כי שבע שמות היו ליתרו, ואחד מהם "יתרו" ע"ש שיתר פרשה אחת בתורה. ובמסכת סופרים [ט"ז] מובא, מאה שבעים וחמש פרשיות שבתורה, כנגד מאה שבעים וחמש שנותיו של אברהם. לאברהם הוקצבו מאה שמונים שנה, כימי חייו של יצחק, אלא שנתקצרו בשביל עשיו שלא יראהו יוצא לתרבות רעה. א"כ, בגלל עשיו נחסרו חמש פרשיות בתורה, ובשביל יתרו נוספה פרשה אחת, זה שנאמר טוב שכן קרוב זה יתרו, מאח רחוק זה עשיו.

"וישמע יתרו" (י"ה - א)

דבר אחר וישמע יתרו, שבעה שמות נקראו לו, יתרו, כשהיה עובד כוכבים שנאמר [שמות ד' י"ח] וישב אל יתרו חותנו, ומשנתגייר הוסיף לו אות אחת כשם שעשה לאברהם ונקרא יתרו. [שמו"ר כ"ז ח]

בספר "אמרי אברהם" מסביר למה הוסיפו לו דווקא את האות ו'. על קין נאמר, שחקקו לו אות ו' על מצחו, כי קין רצח ועבר על הדיברה השישית "לא תרצח", לכן הוסיפו לו. עוד מצינו בחז"ל [ילקוט שמעוני יתרו רמז רמ"ו], שלפני מתן תורה, הלך הקב"ה לכל אומות העולם והציע להם את התורה. בתחילה הלך לבני ישמעאל, שאלוהו מה כתוב בה? אמר להם "לא תגנוב". אמרו הישמעאלים, זו ברכה שקיבלנו מאבינו, שנאמר "והוא יהיה פרא אדם". אח"כ נגלה לבני עשיו, וכששאלו מה כתוב בה, אמר "לא תרצח". אמרו לו, ירושה היא לנו "ועל חרבך תחיה". א"כ, בני עשיו לא קיבלו את התורה בגלל איסור "לא תרצח". בא יתרו ואמר, אני כן רוצה לקבל את התורה, הוא הסכים לקבל על עצמו את ה"לא תרצח" שהוא הדיבור השישי, לכן הוסיפו לו את האות.

"וישמע יתרו" (י"ה - א)

"וכבוד חכמים ינחלו" זה יתרו". [שמו"ר כ"ז ב].

בספר "ילקוט חמישאי" הביא בשם הפרדס יוסף, הר"ת של המילה חכמים הוא יתרו כהן מדין חותן משה.

"יתרו" (י"ה - א)

בגימטריה - כומר היה לעבודה זרה.

"וישמע יתרו כהן מדין" (י"ה - א)

רבי שלמה גאנצפריד בספרו "אפריון" שואל, לשם מה התורה מציינת שיתרו היה כהן מדין - כומר לעבודת אלילים, וכי מעלה היא זו? ומתריץ, הגמ' ביבמות [ד"ד:] אומרת, אין מקבלים גרים לימות המשיח, וגם לא קיבלו גרים בימי דוד ושלמה. והסיבה, שכשישראל ברום מעמדם, יש לחשוש שהגוי שמגיע להתגייר, לא בא אלא מפני טובתו ותועלתו, וא"כ השאלה, איך קיבלו את יתרו, הרי היה זה בשיא הצלחתם של ישראל. והאמת,

שאותה שאלה שואלת הגמ' ביבמות [ע"ז] על גיורה של בתיה בת פרעה שנישאה לשלמה, ותרצה, שכיון שהיתה בת מלכים, א"כ אין את החשש שמי שמתגייר עושה צעד זה כדי לחפש כבוד וגדולה. גם פה יתרו, כמו בת פרעה, לא היה נזקק לגיור לשם כבוד ויקר, כי היה כהן מדין, בשיא הכבוד, וזאת גם הסיבה שישראל הסכימו לגיירו, ולכן הודגש היותו כהן מדין.

"את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל עמו" (י"ח - א)

"ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה" (י"ח - ב)

כשאמר לו הקדוש ברוך הוא במדין [שמות ד' י"ט] לך שוב מצרים, ויקח משה את אשתו ואת בניו גו' [שם כ'] ויצא אהרן לקראתו, [שם כ"ז] ויפגשוהו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו. אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן. אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי אל בית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה. [רש"י].

הקשה ה"ח"תם סופר" היאך משה רבנו החזיר את ציפורה, הרי משה היה כהן ואסור בגרושה? לכן כותב ה"ח"תם סופר" ג"ל, שמשוה רבנו לא גירשה, אך יתרו התנה בקידושיה על מנת שיהיה בנו הראשון משמש לעבודה זרה שלו, ואם לאו קידושין בטלים למפרע, והנה משה רבנו היה אנוס בדבר, כי היה ירא שיתרו ימסרנו ביד פרעה המבקש נפשו, ומשום כך על כרחך קיים משה את תנאו. אמנם אחר ששלחו הקב"ה בשליחותו למצרים, ולא ירא עוד מפרעה וממצרים, ממילא הפרישו משה מלשמש לעבודה זרה, וממילא נעקרו הקידושין, והיינו שילוחיה של ציפורה, ולא היתה גרושה מעולם.

אמנם בחיד"א משמע שמשוה כן גירש את ציפורה כשחזר למצרים. החיד"א ב"נחל קדומים" מביא פירוש בשם רבי יעקב מלובלין, אביו של רבי העשיל מקרא. שם אלוקים זה מידת הדין, יתרו שמע שבמשה רבנו שלטה מידת הדין כשהיה בסנה, כשסירב ללכת לפרעה ונלקחה ממנו הכהונה וניתנה לאהרן [שמות ד' - י"ד, וברש"י שם], וא"כ אין עליו איסור להחזיר גרושתו, שהרי קדושת הכהונה פסקה ממנו. ולכן "ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שילוחיה", שעכשיו הוא כבר יכול להחזירה. וזה הפירוש "אשר עשה אלוקים" - שע"י מידת הדין שנעשה למשה ונלקחה ממנו הכהונה יכל להחזירה.

ראיתי פירוש נוסף, משה גירש את אשתו ושילח אותה לבית אביה. כששמע יתרו שישראל קודם יציאתם ממצרים התעסקו בבזת מצרים, ומשה התעסק בעצמות יוסף, אמר יתרו בליבו, חשבתי שמשוה רבנו כהן כמו אחיו, אבל עכשיו ששמע שהוא התעסק בעצמות יוסף, הבין שמשוה רבנו הוא לא כהן ויכול להחזיר גרושתו, לכן "ויקח יתרו את צפרה אשת משה אחר שילוחיה".

"ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה" (י"ח - ב - ד)

בתרגום אונקלוס ובמדרש כתוב שמשוה רבינו פטר את אשתו בגט, דהיינו שגירשה. ויש להבין אם כן מדוע כאן מכנה אותה התורה בתואר 'אשת משה'. כמו כן קשה, מדוע הכתוב מפרט כאן ומפרש את שמו של אליעזר ולא כתבה זאת בשעת לידתו במדין כפי שנכתב על גרשום אחיו כבר בפרשת שמות.

מתרין רבי שלמה קלוגר בספרו "יעלת חן" הגמרא בכתובות [ט:] אומרת: 'אמר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל היוצא למלחמת בית דוד, גט כריתות כותב לאשתו, שכתוב: "ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח". ופירש רש"י שם, שכותבים גט על תנאי שאם ימות במלחמה יהא גט מיום כתיבתו. והטעם שעשו כן היה מפני החשש שימותו במלחמה ולא יהיו עדים ולא רצו לעגן את נשותיהם. ואף משה רבינו כשבא לחזור למצרים, שם ריחפה עליו בעבר גזר דין מוות, חשש שמא ימות בצנעה, ולכן עשה כדן היוצא למלחמת בית דוד ונתן לאשתו צפורה גט על תנאי. וכעת שניצל מחרב פרעה ויצאו כולם ממצרים, התברר למפרע שציפורה מעולם לא התגרשה והרי היא עדיין 'אשת משה'. וכעת מובן אף העניין שמשוה קרא שם לבנו רק כעת, כשהתברר סופית שניצול הוא מחרב פרעה.

"ואת שני בניה אשר שם האחד גרשום וכו' ושם האחד אליעזר" (י"ח - ג - ד)
מדוע נאמר בפסוק פעמיים "שם האחד", מדוע לא נאמר כי שם האחד גרשון ושם השני אליעזר? חז"ל בילקוט שמעוני [פרשת יתרו רמז רס"ח] למדו מכאן דבר נפלא. "בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקדוש ברוך הוא שיושב ועוסק בפרשת פרה, ואומר: אליעזר בני אומר פרה בת שתיים ועגלה בת שנתה. אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם העליונים והתחתונים ברשותך, ואתה אומר הלכה משמו של בשר ודם?! אמר לו הקב"ה: משה, עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי, ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה, רבי אליעזר אומר פרה בת שתיים וכו'. אמר לפניו, רבונו של עולם, יהי רצון שיצא מחלצי. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חיך שיצא מחלציך. זה מה שכתוב "ושם האחד אליעזר", ושם אותו המיוחד אליעזר". ללמדנו כמה גדולות השאיפות שצריכות להיות לאדם, למשה רבנו יש את כל התורה כולה, כל התורה שאנו לומדים הכל ממנו, וכל יהודי בזמן שלומד שפתיו של משה רבנו דובבות בקבר, ואע"פ כן אין גבול לשאיפות, הוא רואה שעתידי להיות צדיק מיוחד בשם אליעזר, ומיד מבקש שיצא ממנו.

רבי יוסף צבי הלוי דינר רבה של לונדון, למד מכאן יסוד נפלא בחינוך, התורה מבקשת ללמדנו, שאסור לנו להתייחס אל אי מי מילדינו כאל בן שני, בן מישני, עלינו להתייחס אל כל אחד ואחד כאילו הוא הבן האחד, בן יחיד! לא "עוד ילד", אלא ילד יחיד ומיוחד, בעל נתונים וכוחות מיוחדים לו, ותפקיד המיוחד רק לו. זהו יסוד עיקרי בחינוך הבנים, אסור לנו לערוך השוואות בין אחד לרעהו, גם אם אחד כשרוני פחות או בולט פחות בכל

מעלה אחרת, עלינו להחשיב את כל הבנים בשווה, כל אחד על פי הכוחות שקיבל משמים.

"שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה" (י"ח - ג)

שואל רבי משה פיינשטיין, מה השבח שהיה גר בארץ נכריה. ומאידך, אי אפשר להסביר שמושה רבנו התאונן על היותו גר בארץ נכריה, שהרי ודאי משה רבנו לא יתלונן על מידותיו של הקב"ה. מסביר ר' משה פיינשטיין, גירותו של משה רבנו כמדיון, ואי ישיבתו בה כתושב וכאזרח, ודאי היו לטובתו ולתועלתו, וודאי שאנשי מדיון הכירו במעלותיו ובמידותיו התרומיות, ואין סיבה שלא יציעו למנותו לשר ומושל עליהם. אבל משה רבנו סירב, כי ידע שאם לא יקבע בנפשו שהוא גר שיושב כאן רק ישיבה ארעית, סופו שהוא ובניו יעמדו בניסיונות גדולים, שלבסוף יתערבו בין המדיינים וישכחו צור מחצבתם. ולכן משה שינן לעצמו כל הזמן, אני כאן רק כגר, וכאזרח נוטה ללון. ולכן הוא קרא כך לבנו גרשום, כאות הכרת הטוב לקב"ה שנתן בליבו את הדעה הנכונה איך לחיות במדין.

לפי"ז מתרץ גם מה שהקשו מדוע את השם השני נתן לאליעזר על שם מה שהתרחש בטרם היותו גר, הרי לפי סדר המאורעות היה צריך לתת לבן הראשון את השם אליעזר? ולדבריו מתורץ, כי לא היתה כדאית הצלתו מחרב פרעה אלא רק בגלל שדאג לחיות כגר, וכך לשמור על יהדותו וקדושתו. ולכן, בהתחלה הודה להקב"ה על הדבר הזה קרא לבנו גרשום, ורק לאחר שהשתבח ושיבח לקב"ה על אשר נתן בליבו להיות גר בארץ נכריה, מצא מקום גם להודות על אשר הצילו מחרב פרעה.

"ואת שני בניה אשר שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ושם

האחד אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה" (י"ח - ג - ד)

שואל ה"חפץ חיים" זצ"ל לכאורה הפסוק נכתב שלא לפי הסדר, כי דבר ראשון רצו להרוג אותו ולכן הוא יצא ממדין ואחרי זה נהיה גר, אז למה קרא את השמות הפוך מהסדר?

ומתרץ, אם מקבלים חיים ולא מנצלים אותם למה שצריך אז לאין ערך לחיים שכאלו. אדם שגר בסביבה שאינה תואמת לרוח היהדות הדבר הראשון שהוא צריך להישמר מפניו הוא - לא להיות מושפע מהסביבה, משה רבינו נכנס למדין שהיתה מלאה עבודה זרה, והיה יהודי בודד, ומצרים היתה מלאה יהודים, ולכן הדבר הראשון שעשה הזכיר לעצמו שהוא בארץ נכריה ולא בארץ שלו שכך לא יקבל השפעה, ואחרי זה הוא יכול להודות לה' שהציל אותו מחרב פרעה, זאת אומרת שקודם היה צריך הגנה שלא יהיה מושפע ולכן קודם קרא לבנו גרשום...

מובא בגליון "מותיקות ההלכה" [חודש אלול תשע"ז] בתפילת שמו"ע אנו מזכירים מספר פעמים את המילה "מהרה". בברכת ראה בעניינו אומרים - וגאלנו מהרה למען שמך וגו', וכן בברכת ולירושלים עירך - אומרים "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין", וכן בברכת את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, אבל בברכת תשובה שלימה לא כתוב, וכן בברכת סלח לנו, ובברכת רפאנו, ועל פרנסה בדרך עלינו גם לא כתוב. ובברכת למלשינים כתוב שלש פעמים וכל אויבי עמך מהרה יכרתו... והזדים מהרה תעקר ותשבר... ותכניע במהרה

בימינו. מדוע דווקא בברכה זו מזכירים שלש פעמים במהרה? רואים מכאן כמה צריך להיזהר מההשפעה של רשעים, לא להיות ולא להסתובב ביניהם!

רבי שלום דוד הורוביץ זצ"ל מבלגיה תירץ בשם ה"אמרי אמת" זצ"ל, כל זמן שעם ישראל היו בעבודת פרך במצרים לא היה שייך להודות על הצלתו, ולכן קרא בנו הראשון גרשון. ורק בלידת בנו השני, שנולד ממש לפני שבני ישראל יצאו ממצרים כי משה רבינו כבר ידע שהיה בדרך לגאול אותם ושהם עומדים לצאת ממצרים, א"כ מה שהוא ניצל היה תועלת לכלום, לכן באותו זמן היה יכול להודות לה' על הגאולה האישית "ויצילני מחרב פרעה" ולכן קרא בנו השני אליעזר. לומדים מזה שיהודי צריך תמיד לדאוג על הכלל ולא לדאוג רק לעצמו. [הופיע בעלון "דברי השירה" ו"ע"ע בסוף הקטע הקודם בתיווצו של רבי משה פיינשטיין]

"ואת שני בניה אשר שם האחד גרשום וגו'" (י"ח - ג)

מובא במדרש [מכילתא פ"י יתרו פ"א], שיתרו התנה עם משה רבנו קודם שנתן לו את צפורה בתו לאשה ואמר לו: "בן שיהיה תחלה, יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים", ומשה נתרצה לו, וזהו פלא. עוד קשה, דהא איתא במדרש [שמו"ר א' - ל"ב] על הפסוק [ב' - י"ז] "ויבואו הרועים ויגרשום" - משום שפירש יתרו מע"ז ונידוהו מאצלם. וא"כ יפלא היאך יתנה אח"כ עם משה שיתן את בנו לע"ז.

מתרץ החידושי הר"ם, יתרו אמר [פסוק י"א]: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים", וברש"י ז"ל (ומקורו במכילתא): "מלמד - שלא הניח ע"ז שלא עבדה". והנה כי כן "על ידי זה עמד על ידיעת הבורא ית"ש, משום שנודע לו שאין בהם ממש", ואת זה בעצם דרש ממושה רבנו ע"ה, שאת בנו הראשון ידריך בדרך זו, שלא יעבוד את ה' מתוך אמונה בלבד, רק שיכיר קודם את הע"ז וידע שאין בהם ממש, ועל ידי זה יבוא לידיעת הבורא ב"ה.

ענין זה מדוקדק היטב בלשון המכילתא: שהתנה יתרו עם משה "בן שיהיה תחילה, יהיה לעבודה זרה", והיינו שהתנאי היה שיכיר קודם את הע"ז, "מכאן ואילך לשם שמים", דהיינו בן זה עצמו יבוא אח"כ לידי ידיעת השי"ת, כפי שהיה אצל יתרו. "אמנם באמת לא היה לו לשמוע אליו, כי מזה בא היזק", כמו שדרשו חז"ל [עי"ב ב"ב ק"ט:]: שיצא לו מזה יהונתן בן גרשון שהיה כהן לע"ז, "כיון שבאמת אין הרצון של השי"ת ללכת בדרך זו. ומצוה לפרסם דבר זה".

"שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ושם האחד אליעזר כי אלוקי

אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה" (י"ח - ג - ד)

כשגלו דתן ואבירים על דבר המצרי ובקש להרג את משה, נעשה צוארו כעמוד של שיש. [רש"י].

למשה רבנו היו שני בנים, וכל אחד קיבל שם על שם מאורע. שמו של הבן הראשון נקבע על היותו גר, גרשום "גר הייתי בארץ נכריה" ושמו של הבן השני נקבע על שם הנס שהיה לו במצרים, שואל ה"חפץ חיים", המאורע של חרב פרעה קדם למאורע שנהיה גר, א"כ מדוע יוסף לא קרא לבנו הראשון אליעזר? מסביר ה"חפץ חיים" - משה רבנו כל ימיו הרגיש גר, גם

כשהיה בביתו בדירתו, גם כשהיה בבית פרעה לא הרגיש נסיך וכן של מלך, אלא גר, גר בעולם הזה. כל העולם הזה הוא מצב של זמניות, ממילא "גר הייתי בארץ נכריה" זה הדבר הראשון, והשני "ויצילני מחרב פרעה".

המהרי"ל דיסקין מפרש בדרך אחרת. משה רבנו הגיע למדין מפני שגורש ממצרים, וזו באמת היתה סיבת קריאת שם לבנו הראשון בשם גרשום, ע"ש שהיה מגורש מארצו, אלא שחשש להכריז על האמת לאומרה בפני יתרו, שמא לא ירצה בו, כי למה שיחזיק בביתו אדם שהשלטונות מחפשים אחריו. ויותר, אולי יתרו עצמו יסגיר את משה לפרעה, לכן פרסם משה רבנו שהטעם לכך שבנו נקרא גרשום, הוא אמר "גר הייתי בארץ נכריה". אבל את הברית לבנו השני אליעזר, עשה משה בדרך במלון, כשהיה כבר הרחק מבית חותנו וכבר לא פחד ממנו, לכן יכל לפרסם את היותו נרדף ומבוקש ע"י השלטונות, ולכן קרא לבנו השני אליעזר "כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה".

"ויבוא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלוקים" (י"ח - ה)

שואל המהרי"ל דיסקין, הרי קודם יתרו הגיע למדבר ואח"כ למשה, ולמה התורה הופכת את הסדר. ומתריץ, התורה באה לרמוז, שהיה ליתרו סייעתא דשמיא מיוחדת, שמיד כשנכנס למדבר, מצא את משה רבינו. דבר זה אינו מדרך הטבע, שבדרך הטבע היה צריך לטרוח הרבה, ולחפש הרבה בשטחי המדבריות הגדולים והשוממים עד שהיה מוצא את מחנה ישראל, ואילו סייעתא דשמיא, ודאי היה מחפש הרבה זמן, והקב"ה היה בעזרו "והבא ליטהר מסייעין אותו". וסייעתא דשמיא זו נרמזה בפסוק, שמספר, כי יתרו הגיע מיד אל משה אל המדבר אשר חנה שם.

"אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלוקים" (י"ח - ה)

שואל ה"חתם סופר", מדוע כתוב "אשר הוא חונה שם הר האלוקים", לכאורה היה צריך לכתוב בהר האלוקים. ומתריץ בדרך דרוש, הגמ' במסכת תענית [דף כ"א:] אומרת, לא המקום מכבד את האדם, אלא האדם מכבד את המקום ובכל מקום שמשה רבנו היה חונה, שם היתה השראת השכינה, וזו כוונת הפסוק "אל המקום אשר הוא חונה", שם הוא "הר האלוקים". פירושים של דברים, מציאותו של משה רבנו במקום אף שהוא מדבר שממה הופך להיות הר האלוקים. כך גם ערים קטנות ושכוחות הפכו להיות מפורסמות רק בזכות גדול הדור שחי בתוכה.

רבי אלחנן זסרמן הי"ד היה אומר, בשמים יש גם אטלס של כדור הארץ, אבל כמה הוא שונה מהאטלס שלנו. כאן מצוינות באותיות גדולות מדינות, ערי בירה ויבשות, ואילו את וולוז'ין וראדין, גם בזכויות מגדלת לא תמצא. אבל בשמים, העיירות האלו זוהרות באותיות של אש יחד עם עוד קהילות קדושות. ויש מפות מפורטות יותר של רחובות ובניינים, ציונים לתחנות דלק ולמסעדות, חניונים ואתרי תיירות. אך שם במרום, יש ציונים אחרים, של בתי כנסיות ובתי מדרשות, של ישיבות וכוללים המלאים במאות אלפי בני תורה המקיימים את כדור הארץ.

"אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה" (י"ח - ו)

אם אין אתה יוצא בגיני, צא בגין אשתך. ואם אין אתה יוצא בגין אשתך, צא בגין שני בניה. [רש"י].

שואל רבי שאול מאמסטרדם, למה לרש"י לפרש כך ולא כפשוטו. ומתריץ, לרש"י היה קשה שינויי נוסחאות, בפסוק הקודם כתוב "ויבוא יתרו חותן משה ובניו ואשתו", הקדים בניו לאשתו, וכן הוא באמת הסדר הנכון, כמו שרש"י כתב בפרשת וישלח, עשיו הקדים נשים לבנים אבל יעקב הקדים בנים לנשים. וא"כ, למה כאן הקדים האשה לבנים, שאמר "אשתך ושני בניה". לכן פירש"י, שכך אמר לו, אם אתה לא יוצא בגללי, שאני איני חביב עליך, צא בגלל אשתך שהיא חביבה עליך ואם גם בגללה אתה לא יוצא, תצא בגלל בניך החביבים עליך עוד יותר, וא"כ הסדר הוא נכון.

"אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה" (י"ח - ו)

אם אין אתה יוצא בגיני, צא בגין אשתך. ואם אין אתה יוצא בגין אשתך, צא בגין שני בניה. [רש"י].

כותב רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא", אם אין אתה יוצא בגיני, שכן תאמר כי אין אני חותנך, כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וממילא אין צפורה בתו של יתרו, כיון שכך אין יתרו חותן משה, כי אז עכ"פ צא בגין אשתך, אשר היא ודאי אשתך. ואם אין אתה יוצא בגין אשתך, שכן כבר אינה אשתך לאחרי גירושיה בגט, צא בגין שני בניה.

"ויצא משה לקראת חותנו" (י"ח - ז)

כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה, כיון שיצא משה יצא אהרן. [רש"י].
הגר"א מוילנא בילדותו נשאל, מנין לרש"י שגם אהרן יצא, הרי בתורה כתוב רק שמשה יצא? ותירץ, רש"י למד ממה שנאמר "ויצא משה לקראת חותנו" ולא נאמר וילך משה, כמו שכתוב [שמות ד' - כ"ז] "ויאמר אל אהרן לך לקראת משה". מכאן למד רש"י שגם אהרן יצא לקראתו, שהרי רש"י כתב בבראשית [כ"ה - י'] "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" - ויצא לא היה צריך לכתוב אלא וילך חרנה ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיווה הוא הדרה. יצא משם, פנה הודה פנה זיווה פנה הדרה. ולכן כתוב כאן "ויצא משה", ללמד שכוון שיצא משה מהמחנה, פנה הודו, זיווה הדרו. אבל קשה, הרי נשאר אהרן במחנה, ורש"י בעצמו בפרשת וארא [שמות ו' - כ"ב] כתב, שמשה ואהרן שקולים כאחד. מכאן מוכח, שגם אהרן יצא יחד עם משה.

"ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום" (י"ח - ח)

"וישתחו וישק לו" - איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה שנאמר "והאיש משה" [רש"י בשם המכילתא].
שואלים ה"פענח רזא" וה"שפתי חכמים", הלא גם יתרו נקרא "איש", שנאמר "ויואל משה לשבת את האיש"? ומתצים, המילה "איש" שכתובה אצל משה רבנו, לכאורה מיותרת שהרי אצל משה כתוב "כי זה משה האיש", והמילה איש מיותרת בפסוק, אבל אצל יתרו כתוב "ויואל משה

לשבת את האיש", ולא מוזכר מי האיש, לכן והמילה "איש" אינה מיותרת, מכאן שהמילה המיותרת מלמדת שמושה הוא שנקרא איש.

עוד מתרצים, משה רבנו היה גובהו עשר אמות (כששה מטר), ואם היה עליו לנשק אדם בגובה ממוצע, ודאי שהוא התכופף, ולכן מתאים לומר עליו "וישתחו וישק לו".

ה"כתב סופר" מתרץ, שכוונת רש"י להביא ראיה מהמשך הפסוק "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", אם כן ודאי שמושה השתחוה ליתרו מרוב ענוותנותו.

"וישתחו וישק לו" (י"ח - ז)

מי השתחוה למי וכו'. [רש"י].

שואל רבי משה פיינשטיין, מדוע באמת יתרו לא השתחוה למשה רבנו? ומתרץ, כיון שהיה ידוע שיתרו עבד את כל סוגי העבודה זרה בעולם, וכמו שרש"י כתב "עתה ידעתי וכו'", ואם היה יתרו משתחוה למשה, היו חושדים בו שמחשיב את משה לאלוהות ולכן משתחוה לו.

"ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל" (י"ח - ח)

מה הכוונה "על אודות ישראל"? מביא החיד"א בשם רבי חיים ויטאל, בכל הניסים שהיו במצרים, הקב"ה התגלה במלוא עוזו, אבל מגין שכל מה שעשה הקב"ה, לא עשה אלא בשביל ישראל. אולי כל הניסים היו כעונש לפרעה על שהעביד בפרך את בני, והתרים כלפי הקב"ה "מי ה'" "לא ידעתי", לכן מדגישה התורה "על אודות ישראל", בעבורם ולא כעונש לפרעה על שהתרים נגדו יתברך. והראיה, "את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה'", מכאן שכל מה שעשה, זה היה בגלל חביבותם של ישראל. בספר "יד משה" מסביר, התורה אומרת "את כל התלאה אשר מצאתם בדרך", זו מלחמת עמלק שנאמר בה [דברים כ"ה - י"ח] "אשר קרך בדרך". והלא מלחמת עמלק אינה קשורה כלל למעשי פרעה, וגם שם נאמר "ויצילם ה'", מכאן לומדים שגם מה שעשה ה' לפרעה ולמצרים, היה זה "על אודות ישראל".

ובספר "דברי שלמה" מפרש באופן אחר. לפעמים מביא הקב"ה רעה על הגויים בשביל ישראל, כדי שיראו וילמדו מוסר. "ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים", ומה היה התכלית של מכות מצרים? "על אודות ישראל", בשביל ישראל, כדי שיראו גדולת ה' ונפלאותיו, וע"י כך יגבירו בהם האמונה והביטחון בקב"ה. והראיה שהכל בשביל ישראל, שאם התכלית היתה בשביל המצרים, הקב"ה היה יכול להכותם ולהכריעם בפעם אחת, כפי שהיה ב"כל תלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה'", שהציל הקב"ה את ישראל מידי עמלק בפעם אחת, וא"כ למה הקב"ה היכה את מצרים מכה אחר מכה במשך שנה שלימה, זה רק כי הקב"ה רצה שעם ישראל יראה את הניסים עוד ועוד. כי ככל שיראו את יד ה' הגדולה, כך יקחו מוסר לעצמם, ותגדל אמונתם בקב"ה.

"ויספר משה לחותנו" (י"ח - ה)

"ויחד יתרו על כל הטובה וכו' ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד

מצרים" (י"ח - ט - י)

שואל ה"אמרי אמת", מה היה למשה רבנו לספר שיתרו לא ידע, הרי כתוב "אז נבהלו אלופי אדום וכו' שמעו עמים ירגזון וכו'?" ומתרץ, "ויספר" מלשון ספיר ויהלום, משה רבנו סיפר לו את הניסים בצורה מאירה ובהירה - מ"כלי ראשון", וסיפר לו כאילו זה קרה ממש עכשיו.

לפי זה מובנת הגמ' בברכות [ג"ה]. שאומרת על הפסוק "ויספר משה לחותנו וכו' ויאמר ברוך ה' אשר הציל וכו'", מכאן אמרו: הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר "ברוך שעשה בו ניסים לישראל וכו'", ולמדו זאת מיתרו שאמר "ברוך ה' אשר הציל". ולכאורה, הרי יתרו לא ראה את המקום שנעשו בו הניסים, רק שמע עליהם? ובמאירי וכן בשיטה מקובצת תירצו, שכיון שראה את משה וישראל שנעשו להם הניסים, חשוב כרואה את המקום ולכן בירך. ויש אומרים, שבאמת גם השומע פעם ראשונה נס גדול שנעשה לישראל, צריך ג"כ לברך.

בשו"ע נפסק [א"ח סימן ר"ט סעיף ד'] שאפשר לברך הגומל על חסד שנעשה לחבירו, וכתב הרמ"א, שאמנם לא חייב לברך ברכה זו, אבל המברך אינו מברך לבטלה, כיון שמברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה. והט"ז כתב שם, שזה דווקא אם באמת שמח בליבו על מה שקרה לחבירו, אבל אם לא שמח בליבו כל כך, אלא שאומר מפני דרכי שלום, לא יכול לברך בשם ומלכות, כי זה ברכה לבטלה. מסביר הרב מבריסק, שזה מבואר כאן בפסוקים. "ויחד יתרו על כל הטובה", ששמח על הטובה, ולכן אמר "ברוך ה' אשר הציל". כיון ששמח יתרו על טוב ישראל, ממילא היה יכול לברך על כך ברכת הגומל וברכת ההודאה לה.

"ויחד יתרו" (י"ח - ט)

נעשה בשרו חידודין חידודין. [רש"י]

המשגיח בפוניבו רבי יחזקאל לוינשטיין היה אומר אם בשרו של גוי, שהצטער על איבוד חבירו, נעשה חידודין חידודין, יהודי השומע בצרת יהודים אחרים ובשרו לא נעשה חידודין חידודין, אינו בן אדם כלל.

"ויחד יתרו" (י"ח - ט)

גר, עד עשר דורות לא תבוז גוי בפניו. [רש"י].

בספר "פנינים יקרים" מביא ששואלים, איך יש מכאן ראיה שעד עשר דורות? ומתרץ, הגמ' בסוטה אומרת, ג' היו באותה עצה אצל פרעה, ואחד מהם היה יתרו וברח למדין, ופרש מעבודה זרה, ולכן גרשו הרועים את בנותיו. ובפרק בן סורר ומורה כתוב, שדורות ראשונים ילדו לשמונה שנים, וא"כ, אצלם כל דור היה שמונה שנים, ומשה רבנו כשיצא ממצרים היה בן שמונים, וא"כ עבר עשר דורות מאז שיתרו ברח מהעצה של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ואפ"ה נעשה בשרו חידודין על איבוד מצרים, ולכן אמרו עד עשר דורות לא לבזות גוי בפניו.

"ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל" (י"ה - ט)

ויחד יתרו - וישמח יתרו, וזה פשוטו. ומדרש אגדה, נעשה בשרו חידודין חידודין, מיצר על איבוד מצרים. [רש"י].

שואל רבי יהושע מקוטנא בעל "ישועות מלכו", למה הוציאו מחז"ל את מה שנאמר "ויחד" שמשמעו "חדווה", ופירשו אותו לגנאי על שהיה מיצר על איבוד מצרים. ותירץ, ישנם למעלה מעשרה לשונות המתייחסות לשמחה. שלושה מהם, שמחה ששון חדווה, לכאורה הן מילים נרדפות, אך חכמי הלשון חילקו ביניהם כך. שמחה היא כאשר אדם שמח בדבר שלא היה מעולם. ששון הוא כאשר אדם שמח בדבר שהיה לו, נאבד ממנו וחזר אליו, כמו שכתוב "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", שהגמ' דורשת זו "מילה". שמצינו באבות דר' נתן, שאדם הראשון נולד מהול, ורק לאחר החטא נמשכה ערלתו. נמצא לפי זה, ששמחת המילה היא על שמקבלים את מה שהיה לאדם הראשון ואבד, ולכן כתוב לשון "שש". וזהו גם מה שאומרים בברכת חתנים "אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה", כי אצל החתן שחזר אחר אבידתו ומצא אותה, היא בגדר של "ששון", בעוד אצל הכלה זהו גדר של "שמחה" על דבר חדש. "שש אנכי על אמרתך" הולך גם על התורה, וכתוב בחז"ל שעובר במעי אמו, מלאך מלמד אותה את כל התורה, כשנולד המלאך גורם לו לשכוח את כל התורה שלמד במעי אמו, וכשלומד, חוזר לו הלימוד שלמד במעי אמו. לכן אומר דוד "שש אנכי על אמרתך", כי "ששון" זה דבר שהיה וחזר.

"שישו ושמחו בשמחת תורה" - "שישו" על התורה שלמד וחזר לו ממה שלמד במעי אמו, ו"שמחו" על חידושי התורה שהתחדשו בעולם, שאת זה לא למד במעי אמו, ועל זה שייך שמחו - דבר חדש.

הלשון השלישית היא חדווה הנאמרת כאשר אדם מתאמן לשמוח, אף כאשר הוא נמצא במצב שבו בדרך הטבע עליו לבכות. וזה מה שאמר עזרא לשבי הגולה "ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", כי הרבה מהם כבו בזכרם את בית המקדש, ולכן הורה להם עזרא להתחזק ולשמוח בישועה הזאת. וזה מה שדרשו חז"ל "כי חדות ה' היא מעוזכם" - לוו עליו, כי מי שביתו ריקם וצריך ללוות לצרכי שבת, אין ליבו פנוי לשמחה, ובכל זאת יש להתחזק ולשמוח בשבת זו. וכאשר אדם מתאמן לשמוח - זוהי חדווה. יתרו היה צריך להתאמן לשמוח בישועת ישראל, למה היה עליו להתאמן? אין זאת, אמרו חז"ל, אלא שהצטער ונעשה בשרו חידודין חידודין על איבודם של מצרים, עד שכדי לשמוח על ישועת ישראל, נדרש ממנו להתאמן.

"ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים" (י"ה - ט)

לכאורה היה צריך להיות כתוב אשר הצילים בלשון רבים, ומדוע כתוב הצילו בלשון יחיד? מתרץ המהרי"ל דיסקין, הגמ' בסוטה [א], אומרת שלושה היו באותה עצה של פרעה לכלות את עם ישראל. בלעם שיעץ להרוג, נהרג. איוב ששתק, נידון בייסורים ואילו יתרו שברח, זכה וישבו בניו בלשכת הגזית - אומר המהרי"ל דיסקין, כשיתרו ברח מאותה מועצה, לא ידע עדיין ממה ברח, ליבו אמר לו שנעשה מעשה אשר לא ייעשה, ולכן ברח. אך

אותה שעה לא ידע עדיין מה גדול יהיה עונשם של אלו שהיו באותה עצה. עכשיו ששמע יתרו את מה שמושה סיפר לו, על כל הניסים שקרו להם, הבין למפרע ממה הוא ניצל. רק עכשיו הוא הבין מאיזה עונש קשה ומר הוא הציל את עצמו, כשלא רצה להיות שותף למוזימותיהם של פרעה ובלעם. אמנם מילאה אותו שמחה גדולה כשהוא שמע על הצלתם של ישראל, אבל יתרו שמח כאשר הבין מה היתה הצלתו שלו. וזה הפשט בפסוק "ויחד יתרו" - התמלא שמחה יותר מ"על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל", על אשר הצילו אותו, את גופו שלו "מיד מצרים". לפי הפירוש הזה, מובן מדוע כתוב הצילו בלשון יחיד ולא רבים, כי זה לא הולך על ישראל אלא על יתרו.

"ויאמר יתרו ברוך ה'" (י"ה - י)

בספר הליקוטים מביא בשם הגר"א מוילנא, מפסוק זה לומדים שמעלתו של גר היא יותר ממעלת מיישראל, וישראל למעלה מהמלאכים, כי מלאך מותר להזכיר את שם ה' רק אחרי שלוש תיבות - "קדוש קדוש קדוש - ה'", וישראל יכולים אחרי שתי תיבות "שמע ישראל - ה'", והגר אחרי תיבה אחת "ויאמר יתרו, ברוך ה'".

בספר "דברי אליהו" מביא בשם הגר"א לבאר לפי"ז את מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילה לומר "וקרבנתו לשמך הגדול סלה באמת להודות לך וליחדך באהבה", הגמ' בחולין [צ"א] אומרת, חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישאל מוזכרים את השם אחרי ב' תיבות, והמלאכים אחרי ג' תיבות. וזה פירוש התפילה "וקרבנתו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת", שקירב אותנו יותר מהמלאכים "להודות לך", היינו בברכות ההודאה שאנו אומרים ברוך אתה - ה', "וליחדך באהבה", היינו "שמע ישראל", שאחרי ב' תיבות אנו מוזכרים את שם ה'.

"ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה" (י"ה - י)

הגמ' בסנהדרין [צ"ד] אומרת, תנא משום ר' פפיס, גנאי הוא למשה ולשישיו ריבוא של עם ישראל שלא אמרו "ברוך", עד שבא יתרו ואמר "ברוך ה'". שואל רבי יוסף סלנט בספרו "באר יוסף", הכיצד קרה הדבר שמושה רבינו וכל עם ישראל לא אמרו ברוך ה' עד שבא יתרו ואמר? ועוד, הלא משה ובני ישראל שיבחו והודו לקב"ה בשירת הים, ופירטו את הניסים והנפלאות שנעשו להם, ומה ההבדל והיתרון במילים "ברוך ה'" שאמר יתרו יותר משירת הים שאמרו כל בני ישראל? ומבאר, שירת הים היתה שירה על נפלאות ה', ועל מה שעשה לפרעה ולכל חיל מצרים. אבל זה לא היה הודאה על עצם הצלתם מהסכנה הנוראה שנשקפה לבני ישראל מחיל פרעה שרדף אחריהם ושהקב"ה הצילם מידם. ומדוע באמת? אפשר לומר שהסיבה לכך היא, ההתעלות שבני ישראל התעלו במעלה רוחנית כל כך גבוהה, עד שהסיחו דעתם מעצמם, וכאילו לא להם נעשו הניסים. וזה מה שאמרו חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי ושאר נביאים שנאמר זה קלי ואנוהו". ואם על יחזקאל הנביא אמרו במסכת חגיגה שהוא דומה לבן כפר שראה את המלך, ולכן מרוב התפעלות והתרגשות תיאר ופירט את מעשה המרכבה באריכות, על אחת כמה וכמה שבני ישראל שמיד בצאתם ממצרים מעבודת פרך, נפתחו בפניהם מראות השמים, וכולם

מצרים", ושם לא מדובר על בני ישראל מקבלי פניו, כי אם על העם קבוצת הערב רב שעלתה עם בני ישראל ממצרים לפירוש זה יש הבדל בין לשון הצלה שנאמרה לישראל, שמשמעותה רווח ופדות, ובין לשון הצלה שנאמרת בערב רב, שמשמעותה הבדלה והפרשה, שהופרשו והובדלו לעבודת ה'.

הרב מבריסק, דרך אחרת לו, וכך הוא מסביר. שתי צרות צרורות היו במציאותה של גלות מצרים. האחת, עצם מציאותה של הגלות שגרו בניכר. והאחרת, עול ההשתעבדות. שונים היו משה ואהרן שהיו מבני שבט לוי, שבניו לא השתעבדו במצרים, שהם לא היו שותפים אלא לצער הגלות בלבד. כאשר מדבר יתרו אל משה ואהרן, הוא רק אומר "אשר הציל אתכם מיד מצרים", שכן אתכם, את משה ואהרן לא הציל הקב"ה אלא מיד מצרים, מעצם המגורים איתם, ושהיו גרים בשכונתם. אבל כאשר מדבר יתרו עם משה ואהרן על גאולת כלל ישראל, הוא משנה את לשונו ואומר "אשר הציל את העם מתחת יד מצרים", היינו מעבדות והשפלה המתבטאת בהיותם תחת יד מצרים.

"עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוהים" (י"ח - י"א)

שואל האלשיך, הרי אין לך כפירה גדולה מזו, שאומר שגם אלוהים אחרים גדולים הם, אלא שה' גדול מכולם. אם כן, הוא מאמין שיש אלוהים מבלעדי הקב"ה. ומתרגם, הפשט הוא כך, "עתה ידעתי כי גדול ה'", כלומר הוא לבדו, ומנין לי הידיעה הזאת? "מכל האלוהים", כי עבדתי לכולם ונוכחתי שכולם הבל וריק, ורק הקב"ה הוא האלוקים.

"עתה ידעתי וכו' כי בדבר אשר זדו עליהם" (י"ח - י"א)

אשר זדו - אשר הרשיעו. ורבותינו דרשו [פסטה י"א]. לשון "ויזד יעקב נזיד" [בראשית כ"ה - כ"ט], בקדירה שבישלו בה נתבשלו. [רש"י]. הם רצו "לבשל" את ישראל והכינו תבשיל, ולבסוף הם אכלו את התבשיל הזה. המצרים רצו להרוג את ישראל במים, ובסוף הם טבעו במים. אומר ה"בן יהודע", המצרים דנו את ישראל במים, אבל מיד אחרי שכתוב "הבה נתחכמה לו" [א - י] כתוב "וימררו את חייהם וכו' בחומר ובלבנים" [י"ד]. מילוי האותיות של המילה מים יוצא דומם, מ-מ, ו"ד, מ-מ = דומם. המצרים כשהחליטו לשעבד את ישראל, אמרו "מים", אבל הם לא התכוונו רק למים, אלא גם מה שבתוך המים, הדומם. לכן קודם התחילו את הדומם שהוא חומר ולבנים, אח"כ כפשוטו מים. מה עשה להם הקב"ה? מידה כנגד מידה, בקדירה שבישלו בה התבשלו. הם רצו גם מים וגם מה שבתוך המים, "במים הם באו לשחות", אבל הם הביאו גם את כל הכסף והזהב שלהם, את ה"דומם".

"כי בדבר אשר זדו עליהם" (י"ח - י"א)

אשר זדו - אשר הרשיעו, ואונקלוס תרגם דחשיבו (אשר חשבו). [רש"י]. רבי איצלה מוואלוז'ין הסביר פסוק זה על פי מה ששאל אותו אחד משרי המלוכה ברוסיה, פשט על הפסוק בתהילים [ק"ז - א - ב] "הללו את ה' כל

התעלו למדרגת נביאים. ומרוב התפעלות והתרגשות הם פתחו בשירה ושבח להקב"ה, ועל זה סובב כל שירת הים "סוס ורכבו רמה בים" "מי כמוך באלים ה'" "נורא תהילות עושה פלא וכו'". ומרוב שהיו שקועים בשמחתם, לא שמו לב על עצמם, להודות הודאה מיוחדת, ולברך את ה' על עצם גאולתם והצלתם מיד מלך קשה ועם קשה, ולא רק על גבורות ה'. ולכן, אע"פ שמה שנמנעו להודות לה' במיוחד גם על עצם הצלתם ועל שחרורם ממצרים, היה מרוב ההתעלות שלהם למדרגות גבוהות כל כך בקריעת ים סוף, בכל זאת חז"ל החשיבו את זה לגנאי שלא אמרו ברוך ה' עד שבא יתרו. ללמדך, שגם כשאתה למעלה, אתה גם חייב לרדת ולהודות ולברך על עצם גאולתם והצלתם ממצרים.

האדמו"ר רבי שלמה מרדומסק מתרגם, יתרו חידש חידוש בהכרת הטוב. בני ישראל אמרו שירה והודו לקב"ה על הטוב והחסד שעשה עמם, אבל יתרו בירך את הקב"ה "אשר הציל אתכם", על החסדים שגמל עם אחרים, בזה היה יתרו הראשון.

רבי יוסף שאול נתנון בספרו "דברי שאול" [סנהדרין צ"ד:] מתרגם, שירתם הנפלאה של ישראל נאמרה רק משהושלמה הצלתם, בראותם את אויביהם טובעים בים. אך יתרו השכיל להבין כי יש להודות אף על תחילת הניסים, באומרו: "ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים" - אף שעדיין לא הושלמה הצלתם.

"ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים" (י"ח - י"א)

לכאורה יש כפילות בפסוק, המשפט אשר הציל את העם מדוע? מתרגם בספר "קרן לדוד", כדי להיכנס לפרעה, היו צריכים לעבור שורה של אריות ונמרים, ובכל זאת משה אהרן נכנסו ויצאו כל הזמן בארמון המלוכה, ואף אחד לא עצר אותם ולא מנע מהם את הכניסה, אף שכולם שנאו אותם מאוד בגלל המכות האיומות והנוראות שהקב"ה הביא על המצרים. וזה היה נס גדול שלא נגעו בהם, וכבר אמר משה בתחילת שליחותו [ג - א] "מי אנוכי כי אלך אל פרעה", שלא יינזק מהם. ויתרו שהיה מיועצי רעה, וידע כמה שנא פרעה אותם, ידע והכיר את גודל הנס, חוץ מהנס העיקרי של יציאת מצרים. וזה שאמר יתרו "ברוך ה' אשר הציל אתכם", היינו את משה ואת אהרן "מיד מצרים ומיד פרעה", כשבאתם אליו. ועוד נס נוסף "אשר הציל את העם מתחת יד מצרים". ובזה יבואר גם הפסוק [י"ח - א] "וישמע יתרו וכו' את כל אשר עשה ה' למשה", דהיינו שהלך בכל פעם אל פרעה בלי רשות ולא הוזק כלל, "ולישאל עמו", דהיינו מה שנעשה עם ישראל "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים".

בעל ה"נתיבות המשפט", בספרו "נחלת יעקב", מתרגם, ההצלה הראשונה שזוכרת בפסוק, מתייחסת לישראל שנאלו משעבוד מצרים ולכן אומר יתרו "אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה", שכן הוא מדבר אל משה וישראל שקיבלו את פניו. וההצלה האחרת שזוכרת כאן, היא הצלתו של הערב רב שעלו איתם ממצרים, שהבדילו אותם מאמונת מצרים האלילית, וקירובם תחת כנפי השכינה. ולכן נאמר "אשר הציל את העם מתחת יד

גוים שבחווהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו", וכי אם גבר עלינו חסדו, צריכים להלל את ה' ענה לו, אנו היהודים איננו יודעים מה מתקם נגדנו במשרדכם, אילו עלילות אתם מעלילים עלינו, ואילו גזירות אתם זוממים עלינו, והקב"ה מפיר עצתכם הרעה. ורק אתם הגויים יודעים את חסדי הקב"ה על ישראל, ולכן רק אתם צריכים להלל ולשבח לקב"ה על כך.

מסביר לפי זה הרב מבריסק, הגמ' בסוטה [י"א]. אומרת, שלושה היו באותה עצה של "הבה נתחכמה לו", בלעם, איוב ויתרו. וכתוב בגמ' בקידושין [ל"ט]. שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, וכתבו בתוספות [ד"ה מחשבה, ומקורו בירושלמי פרק א' הלכה א'], שבגוי מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה. ולפי"ז, יתרו שידע על כל הגזירות הרעות שהמצרים חשבו לגזור על ישראל, והוא גם ראה את המידה כנגד מידה שנפרע להם על מחשבותיהם, ולכן אמר "כי בדבר אשר זדו עליהם", אשר חשבו, כפי תרגום אונקלוס, אבל בני ישראל לא ידעו כלל על כך.

"כי בדבר אשר זדו עליהם" (י"ח - י"א)

אומרים בשם הבעש"ט, כי כל אדם נידון בשמים לפי פסק דינו שלו, כשהוא רואה בחברו מעשה לא טוב, הריהו חורץ דינו ומשפטו שראוי הוא לעונש זה וזה, בעודו שוכח שהוא בעצמו עשה פעם כמעשה הזה, נמצא, שבדבריו חרץ משפטו שלו בעצמו. וזהו שאומרת התורה "כי בדבר אשר זדו עליהם", העונש ניתן תמיד כפי שחורץ אדם על עצמו.

"ויקה יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלוקים" (י"ח - י"ב)

בספר "חוט של חסד" לבעל "שבט מוסר" מסביר, שאצל קורח כתוב "ויקה קרח", ורש"י כתב לקח את עצמו. גם כאן, "ויקה יתרו", לקח עצמו לדרך חדשה. הניח את כבודו ועמדתו במדין, והלך אחרי משה למדבר שממה. "ויקה יתרו חתן משה", הלקיחה הזאת היתה "עולה וזבחים לאלוקים", הקרבן היותר גדול שהביא.

"ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם" (י"ח - י"ב)

ומשה היכן הלך, אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם. [רש"י].

שואל ה"שר שלום" מבעלז, מדוע משה רבנו לא אכל איתם ורק עמד ושימש - ומתריץ, שבפסוק הבא כתוב "ויהי ממחרת וישב משה", ועל זה אומר רש"י "ממחרת יום הכיפורים", מכאן שהסעודה נערכה בעצם יום הכיפורים, ומדברי הרמב"ן משמע שלא ברור שבני ישראל כבר הצטוו לצום ביום כיפור זה בשנה הראשונה למתן תורה, ולכן בני ישראל שעדיין לא ידעו את משמעו של יום זה לא צמו, אבל משה ידע, כי כבר קיבל את התורה לפניהם, ולכן לא אכל.

"ויקה יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם" (י"ח - י"ב)

"ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם" (י"ח - י"ג)
מוצאי יום הכפורים היה כך שנינו בספרי. [רש"י].

מתי היה ה"ממחרת" מוצאו ד' פירושים.

א. דעת רש"י, שהיה זה במוצאי יום כיפור.

ב. הרמב"ן גם מביא מהמכילתא שמשה ישב לשפוט את העם הוא למחרת יום הכיפורים, אך כתב שאין זה ממש למחרת יום כיפור, שהרי בפסוק הקודם כתוב שאכלו לחם ואיך יתכן שאכלו ביום כיפור, אלא הכוונה לאחר יום הכיפורים.

ג. ה"אברבנאל" מסביר כפשוטו, "ויהי ממחרת", למחרת בואם של יתרו עם אשתו וילדיו של משה. והתורה באה לספר לנו, שעל אף האירוע המשפחתי החשוב, לא בילה משה עמהם אלא יום אחד. "ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם", מיד למחרת חזר לעסוק בצרכי העם, ולא מצא זמן לעיסוקיו הפרטיים.

ד. בספר "זכרון ישראל", בשם הספר "כנפי נשרים" שואל, יתרו היה אורח ממדין, ובמקום שיארחו אותו, יתרו לוקח עולה וזבחים לאלוקים, ונותן לחם לבני ישראל. ומתריץ, יתרו עשה ברית מילה, סעודת מצווה, ולכן כתוב "לפני האלוקים". ולפי זה אומר ה"פענח רזא", ש"ויהי ממחרת", לא כמו שרש"י פירש למחרת יום כיפור, אלא הכוונה ממחרת הסעודה, כי אתמול שתו יין ומשה רבנו לא היה יכול להורות, כי מי ששותה רביעית אינו יכול להורות.

"ויבוא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני האלוקים" (י"ח - י"ב)

שואל ה"אמרי אמת", וכי אכלו לחם בלבד בסעודה? ויתריץ, הגמ' במסכת פסחים [צ"ב]. הביאה את שיטת בית הלל ש"הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", שפירושו, גר שנימול מערלתו, דינו כמו אדם שנטמא במת, שטמא שבעת ימים. ולכן, המתגייר בערב פסח אינו יכול לאכול קרבן פסח, כי הוא צריך הזאה שלישי ושבועי. ולפי זה קשה, הגמ' בסנהדרין [צ"ד]. אומרת "ויחד יתרו", שהעביר חרב חדה על בשרו, וכתב רש"י שהכוונה שיתרו מל את עצמו והתגייר, ואם כן היה בגדר של "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", ואיך יכול היה לאכול מבשר הקדשים? לכן מדגישה התורה "לאכול לחם", שמלבד הלחם לא יכל יתרו לאכול כלום.

רבי שלמה קלוגר בספרו "חכמת התורה" מחדש חידוש נפלא, ומבאר מדוע אהרן והזקנים באו לאכול בביתו של משה רבנו עם יתרו, אהרן והזקנים ראו שרצונו יתברך היה כך, שתמיד היה המן שלהם נופל בביתם, וכאן היה העומר שלהם נופל אצל יתרו, ומזה הכירו שרצונו ית' הוי שיאכלו שם היום, לכך נפל שם העומר שלהם, ולכך כיון שיתרו נתאכסן בבית משה רבנו, כמו שנאמר [פסוק ז'] "ויבואו האהלה וכו'", לכך נפל ביום ההוא מן לפני משה כל מה ששייך ליתרו ואהרן וזקני ישראל, הכל נפל שם באוהל משה, אם כן ראו שרצונו ית' הוי שיאכלו שם לחם, דהמן נקרא 'לחם' [לעיל ט"ז - ט"ו]. ולפי"ז הביאור לאכול לחם הכוונה לאכול מן.

"לאכול לחם עם חותן משה לפני האלוקים" (י"ח - י"ב)

מכאן שהנהגה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה. [רש"י].

המהרש"א בחידושי אגודת לשבת [ק"ז]. מסביר פשט אחר על "לפני האלוקים", הגמ' שם אומרת "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה", וגם פה זה הכוונה, שאהרן וכל זקני ישראל באו לאכול עם חותן משה, שהיה אורחו, והקדימו את אכילתם עם האורח להקבלת פני השכינה, ו"לפני האלוקים" כוונתו מלשון הקדמה בזמן, כמו "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

"ויאמר יתרו מה הדבר אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכו' ויאמר משה וכו' כי יבוא אלי העם לדרוש אלוקים" (י"ה - י"ד - ט"ז)

בספר "בד קודש" שואל, מהי תשובתו של משה, הרי יתרו ראה וידע שבאים לפניו לדון, ורק שטען לו שלא יוכל להתקיים אם ידון את כולם בעצמו, וא"כ מה משה רבנו ענה לו על זה? ומתריך, נוהג שבעולם, כשבעל דין יודע שהצדק איתו, מחפש דיין מומחה שיישב בדינו, כי הוא הרי מחפש את האמת, וככל שהדיין יותר מומחה יוצא האמת והצדק יותר לאור. אבל כשהבעל דין יודע שהצדק לא איתו, מחפש הוא ההיפך, דיין שאינו מומחה. א"כ, כשיתרו אמר למשה "לא טוב הדבר אשר אתה עושה" ותמנה אחרים תחתך, ענה לו משה רבנו שזה לא יעזור, כיון שכולם יבואו עדיין אליו, שהרי הם באים "לדרוש אלוקים", הם מחפשים את האמת והצדק, ולכן תמיד יחפשו דיין מומחה. ולכן מובן מה שאמר לו יתרו [פסוק כ"א] "ואתה תחזה מכל העם" שיהיו דינים מומחים, שגם להם יהיה את כח המשפט ואת שיקול הדעת הנכון להכריע האמת כמוך, ומעכשיו יבואו גם אליהם.

בספר "בנין אריאל" מתריך לפי החזקוני שכתב, שהעם שבאו אל משה לתבוע היו מהערב רב שטענו שהם קרובי המצרים שטבעו בים, ולכן מגיע להם כל ביזת הים. לפי זה, לא יכול שופט אחר מבני ישראל לשפוט בדין תורה זה, כי כולם היו נוגעים בדבר כי לקחו מביזת הים והם הנתבעים, אבל משה רבנו שעליו נאמר "חכם לב יקח מצוות", שכולם התעסקו בביזת הים ומשה רבנו עסק בעצמות יוסף, לכן רק הוא יכול לשפוט אותם. ומדויק הלשון בפסוק "כי יבוא אלי העם", וכתב ה"אור החיים", שכל מקום שכתוב "העם", הכוונה לערב רב, וזה היה תשובת משה ליתרו ששאלו מדוע רק אתה יושב לבדך.

"מדוע אתה יושב לבדך וכל העם ניצב וכו'" (י"ה - י"ד)

שואל ה"חתם סופר", מה היתה שאלתו של יתרו ועל מה היה הדגש בשאלה, מדוע משה יושב או מדוע העם ניצב? ומתריך על פי הגמ' בסנהדרין [ו.] מה ההבדל בין עשיית דין לעשיית פשרה, בדין צריכים להיות שלושה דינים, ובפשרה מספיק דיין אחד. הבדל נוסף, בעשיית דין צריכים בעלי הדין לעמוד, ובעשיית פשרה יכולים בעלי הדין לשבת. יתרו לא הבין את שני הדברים, אם משה לבדו דן, זה הוכחה שעושה רק פשרה, וא"כ יכולים בעלי הדין לשבת, ולכן לא הבין מדוע כל העם ניצב, ועל זה השיב משה שהם באים אצלי בתור יחיד מומחה כדי לדון דין אמת, ולא בתורת פשרה.

"כי יהיה להם דבר בא אלי" (י"ה - ט"ז)

"כי יהיה להם", לשון רבים, "בא אלי", לשון יחיד לכאורה היה צריך לכתוב יבואו, כי מדובר בשני בעלי דינים. ואמר ה"משך חכמה", המילה "בא אלי" הולכת על "דבר", הדבר בא אלי, שזה דינו של משפט צדק ושל שופטי צדק, לא האנשים באים לבית הדין, כי אם הדבר בא, ללא התייחסות אל נושאו המביאים אותו. בעלי הדין לא היו כלל צד בפתרון הנידון, כי אם הדבר לכשעצמו...

הרבי מקוצק מסביר, בני ישראל היו אז אנשי אמת בדרגה גבוהה, וכאשר אירע סכסוך או דין ודברים בין שני הצדדים, שלח אחד את השני אל משה רבנו להציע לפניו טענות שניהם, והיה אחד סומך על צדקתו ואמיתו של השני.

רבי חיים רפפורט, אב"ד לבוב, מתריך, כתוב בשו"ע [חו"מ], שכל דיין שבא לדון דין ומדמהו לדין אחר שכבר בא לידו ופסק על פיו, הרי זה בכלל הרשעים. והסמ"ע מסביר, כי לכל דין יש נסיבות ובחינות מיוחדות, ואין לדמות דין לדין. וזה מה שכתוב כאן, "כי יהיה להם דבר בא אלי", שהדבר כבר היה אצלי בדין תורה והכרעתי את הדין, לא הסתמכתי על ההכרעה הקודמת, אלא דנתי ושקלתי מחדש, "ושפטתי בין איש ובין רעהו", התחשבתי בזה שכאן לפני אנשים אחרים ומסיבות מיוחדות.

עוד מתרצים המפרשים, זהו דרך העולם, שהתובע הוא הראשון להגיע לבית דין לבדו, אבל את הנתבע צריך להזמין פעם או יותר עד שמסכים להתייצב לדין, ולכן כתוב בא אלי לשון יחיד.

רבי ישראל סלנטר היה אומר, מדוע כשהרב מטריף עוף, מקבל השואל את פסק הדין ככתבו וכלשונו, ובדיני ממונות הנתבעים מסרבים להופיע, וכשמופיעים, לפעמים מסרבים לפסק דין, וגם כששומעים את פסק הדין לא פעם נשארת טינה בלב על הדיינים? והסביר, בדיני ממונות, אם הוא מפסיד משהו אחר מרוויח, ועל זה עינו צרה. לא כך בשאלת טריפות, כיון שאם יפסיד העוף, לא ירוויח מכך הרב, לכן הוא ביתר קלות והבנה לקבל את פסק הדין.

"ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלוקים ואת תורותיו" (י"ה - ט"ז)

לפי ההלכה, אין הדיין צריך לברר לפני בעל הדין מאיזה טעם חייב אותו, אבל המהר"ם מרוטנבורג היה נוהג מנהג ותיקין, וכשהיה דן יחיד [כאשר קיבלו בעלי הדין], היה מודיע את הטעם לבעלי הדין, שאז אין חשש שיטעה בשיקול דעתו, כיון שכבר הציע את דבריו לפני בעלי הדין, ומי שרוצה יכול לבוא ולטעון כנגד פסק הדין. ואמר רבי יהונתן אייבשיץ, כאשר נשאל משה ע"י יתרו על שדן יחיד, ענה גם הוא, כי לאחר שהוא שופט בין איש ובין רעהו, הריהו מודיע להם את חוקי האלוקים ואת תורותיו, והיינו מאיזה טעם דן ופסק כמו שפסק, וא"כ אין מקום לחשוש לטעות.

"ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה" (י"ח - י"ט)

החוצה? וזה מה שאומר לו יתרו, "מדוע אתה יושב לבדך" ואז אינך יכול לשלוח את הבעלי דינים החוצה, אבל אם ישמע משה לעצת יתרו וימנה איתו עוד דינים, אז יצטרך לשלוח הבעלי דברים, ואז יתקיים "אלקים ניצב בעדת קל". ולפי זה מובן המשך הפסוק "מדוע אתה יושב לבדך וכו' איעצך ויהי אלוקים עמך".

"איעצך ויהי אלוקים עמך" (י"ח - י"ט)

מובא בספרים, "איעצך", העצה הכי טובה היא להבין בכל פסיעה ובכל דבר שהקב"ה עמך, שיש השגחה פרטית בכל צעד.

"וזהרת אתהם את החוקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה" (י"ח - י"ט)

הגמ' בב"מ [ל] אומרת, "ילכו בה" זה ביקור חולים. בספר "שימוש חכמים" מביא מעשה שהיה בעיר בריסק, היה יהודי שהיה מאוד מהדר במצוות ביקור חולים והרבה לבקר חולים. אך חסרונו היה, בזה שהיה מאריך מאוד בביקור. קרא לו הרב מבריסק ואמר לו, הגמ' בנדרים [ל"ט] אומרת, שכל המבקר את החולה נוטל אחד משישים מחוליו, וא"כ, כדי שיקום החולה מחוליו, יש לאפשר להרבה אנשים לבקרו, ולכן עליך להגביל את זמן הביקור.

האדמו"ר מקוצק היה אומר, שלכן חז"ל דורשים את מצוות ביקור חולים דווקא מהמילים "ילכו בה", ללמדנו שגם ה"ילכו" הוא חלק ממצוות ביקור חולים. כשם שמצווה לבקר את החולה, כך גם מצווה ללכת ממנו כשהגיע הזמן.

ויש אומרים בלשון אחר, מצוות ביקור חולים ללכת, לבא לזמן שהוא בגדר הליכה, והכל לפי העניין.

"והודעת להם את הדרך ילכו בה" (י"ח - י"ט)

הגמ' בב"מ [דף ל] אומרת, אמר מר "ילכו בה", זו ביקור חולים רבי אלהן וסרמן ב"קובץ שיעורים" מביא את דברי הגמ' בב"ק [פ] שמספרת, מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מליבו (מרום כאבים) וכו', והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המיטה והיה יונק ממנה וכו'. נכנסו חבריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המיטה, חזרו לאחוריהם, מפני האיסור שאסרו חכמים לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, שלא תאכל ותזיק את היבול. ישבו ובדקו, ולא מצאו בו אלא אותו עוון של אותה העז. אומר ר' אלהן, על קדושתם של התנאים שיכלו לברר שכל העבירות שהיה לאותו חסיד זה רק מגידול העז, אין לנו השגחה, אבל השאלה מדוע בכלל ישבו ובדקו, למאי נפק"מ. ומתריץ, השו"ע ב"יור"ד [סימן של"ח] כתב, "המבקר את החולה, צריך לעוררו לשוב בתשובה", ולכן "ישבו ובדקו", שאם יש בו איזה עוון, יזכירוהו שיחזור בתשובה.

"ואתה תחזה מכל העם" (י"ח - י"ט)

שואל הרבי מקוצק, מדוע כשמישה רבנו מינה שרי אלפים מאות עשרות וכו', לא חשש שייפגע מי מהם על שנתמנה לתפקיד פחות חשוב מחבירו?

מדוע התערב יתרו בעניינים שלא שייכים לו? מסביר ה"שפת אמת", הגמ' בסוטה [י"א]. אומרת שיתרו היה מיועצי פרעה, ובמדרש רבה [שמות כ"ז - ו] כתוב שיתרו נתן לפרעה עצות איך לשעבד את ישראל, אלא שברח אחר כך. עכשיו שבא להתגייר, רצה לעשות תשובה המשקל, ולראות איך אפשר לשפר את התנאים של בני ישראל, לכן יעץ עצות להקל מהם את הטרחה.

"נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך" (י"ח - י"ט)

הביטוי שבו משתמש יתרו כלפי משה הוא "נבול תבל", "נבול" הוא מלשון עץ נובל, עץ שהוא בלוי, ואינו יכול להחזיק מעמד. מה בא להוסיף ה"תיבול" על כך? לשם מה כפל הלשון?

מבאר בספר "דורש ציון", יתרו אמר למשה: שיש מאות אלף איש באים אליך כל יום לשאול שאלה. במצב כזה, לא יתכן לענות לכולם באריכות. אתה יכול רק לפסוק בקיצור: כן, לא, אסור, מותר, עשה כך וכך. אין זמן לנימוקים ולראיות, לציטוטים ולהסברים. כי זה פשוט בלתי אפשרי. השואל מציודו, המקבל את הפסק, מקבל תשובה לשאלה המקומית ששאל, אבל אם הוא חוזר לביתו ומגלה שהשתנה איזושהו פרט, הוא כבר אינו יודע מה לעשות. הוא לא קיבל שום הסבר, ולכן אין לו ברירה אלא לחזור שוב אל משה ולשואל את שאלתו. יוצא, שכל שאלה עלולה להוליד שאלות חוזרות ונשנות. כולם באים רק למשה, רק הוא עונה, ורק הוא נושא באחריות לבדו. מצב כזה גורם לכך ש"נבול תיבול", גם אתה גם העם הזה - גם אתה מתעיף, וגם העם אינם מבינים מספיק, וממילא "תיבול" כי יבואו לשאול שוב ושוב. "כי כבוד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך". לכן עשה כעצתי "ושמת עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות".

"עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלוקים עמך" (י"ח - י"ט)

שואל האדמו"ר מסאטמר, יש להבין, אם משה לא יקבל עצת יתרו, האם הקב"ה לא יהיה איתו? הרי עד עכשיו שיתרו לא היה - גם היה הקב"ה עם משה? ומתריץ, המשנה באבות אומרת, כאשר נכנסים שני בעלי דינים אל הדיינים, יהיו בעיניהם כרשעים, וכאשר יוצאים מבית הדין אחרי הפסק דין, יהיו בעיניהם כצדיקים שקיבלו עליהם את הדין. וא"כ יקשה מה שכתוב [תהילים פ"ב א] "אלוקים ניצב בעדת קל", שהקב"ה נמצא ביחד עם הדיינים, הרי הקב"ה אינו יכול לדון במקום שיש רשע, וכמו שכתוב אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד, עם רשע, ואם בעלי דינים יהיו בעיניך כרשעים, איך יתקיים אלוקים ניצב בעדת הדיינים? והתשובה היא, בדרך כלל המהלך כשיושבים לדון בדין תורה, אחרי שהבעלי דינים אמרו את כל טענותיהם, אומרים להם הדיינים, צאו וחוץ בחוץ עד שנקרא לכם לקבל פסק הדין, וא"כ, ברגע שבעלי הדין בחוץ, אפשר לקיים "אלוקים ניצב בעדת קל" והקב"ה מאיר אז את עיניהם שיוציאו פסק דין לאמיתיה של תורה. וכל זה מדובר רק כשיש כמה דיינים, ואז לא רצוי שישמעו הבעלי דינים מה שהדיינים מתדיינים עם מי הצדק. אבל כשיש רק דין אחד מומחה, אין סיבה שהדין יאמר למתדיינים לצאת החוצה, כי הרי אינו מתייעץ עם אף אחד, ואז איך יתקיים "אלוקים ניצב בעדת א-ל", הרי המתדיינים לא יוצאים

ותירץ, נאמר בהם "אנשי אמת", איש אמת יודע שהכבוד כולו שקר ואין בו כלום, לכן לא חשש שמישהו ייפגע.

כאן המקום לכתוב מה ששמעתי בצעירותי, הספד מר' פנחס ביברפלד, שהספיד את מנהל סמינר וולף רבי אברהם וולף, וכך אמר. משה רבנו קיבל בנבואה "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים וכו' שרי אלפים ושרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות, נתאר לעצמנו, משה רבנו ניגש לאחד ואומר לו, הקב"ה רוצה שתהיה שרי אלפים, אומר לו אותו אדם, משה רבנו לא טעית? אני בקושי יכול להשתלט על אנשי ביתי, ואתה רוצה שאהיה שרי אלפים. עונה לו משה רבנו, מה אעשה, אבל קיבלתי כך בנבואה מהקב"ה. ניגש משה לשני ואומר לו, אתה תהיה שרי עשרות. אומר לו אותו אדם, משה רבנו, אני יכול להיות המנהיג של עם ישראל, ואתה עושה אותי שרי עשרות? גם לו עונה משה רבנו, קיבלתי מנבואה שאתה יכול להיות רק שרי עשרות. כשר' אברהם וולף הגיע לארץ, היה בכוחו ובאישיותו להיות אחד מגדולי המשגיחים והמשפיעים בארץ. החזון איש קרא לו ואמר לו, אתה תפתח סמינר לבנות עם עשר בנות, תהיה שרי עשרות. תראו איך נראה שרי עשרות של החזון איש...

"ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים" (י"ח - כ"א)

שואל ה"נודע ביהודה", לשם מה הדיינים צריכים להיות אנשי חיל, וכי הם יוצאים למלחמה, הרי רק לשבת בדיני תורה נבחרו? ומתוך, שופט חלש בדעתו אינו ראוי לשבת בדין, כי לפעמים צריך כח לעמוד נגד אדם שצריכים להענישו, לכן הם צריכים להיות אנשי חיל, כדי שיכבשו את רחמייהם כנגד עושי העוול ולהענישם בעונש הראוי להם, למען ישמעו ויראו.

"ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים אמת שונאי בצע" (י"ח - כ"א)

בשו"ת "בנין שלמה", בקונטרס חידושי תורה, שואל, משה רבנו לא עשה כמו שכתוב בפסוק, משה רבנו לא בחר יראי אלוקים אנשי אמת ושונאי בצע, אלא "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל" [פסוק כ"ה], מדוע משה רבנו לא שמע לעצת יתרו ורק חיפש אנשי חיל, ורש"י פירש שהיו עשירים? ותירץ, גרים פסולים מלדון, וכמו שכתוב [דברים י"ז - ט"ו] מקרב אחיך תשים, והגמ' ביבמות [מ"ה:] אומרת, "כל משימות שאתה משים לא יהיה רק מקרב אחיך", א"כ, כיון שכל הדיינים שמינה משה היו כולם מישראל מיוחסים ולא מהערב רב, א"כ לא היה צריך לחפש יראי אלוקים ושונאי בצע - כי בדור המדבר כולם היו במעלות אלו, ולא הוצרך לחפש אלא אנשי חיל - דהיינו עשירים. אבל יתרו לא ידע דין זה, וחשב שגם הערב רב כשרים לדון, לכן אמר שיש לחפש מביניהם את אלו שהם יראי אלוקים ושונאי בצע. ההבדל בין משה ליתרו מדויק להפליא בלשון הפסוק, יתרו אמר "ואתה תחזה מכל העם", ולשון עם שבתורה הכוונה על הערב רב, ואילו משה רבנו בחר "אנשי חיל מכל ישראל", רק מישראל ולא מהערב רב.

הסבר נוסף, אמרו במדרש, כי צדיקים היה המון יורד על פתח אהליהם, לפי זה היה נודע מי ומי הצדיקים. אבל כתוב בחז"ל, שגם עבור החלשים היה המון יורד על פתחי בתיהם, א"כ, שוב לא ניתן היה לדעת מי הם ה"יראי אלוקים", לכן בחר משה אנשי חיל מאלו אשר המון היה יורד על פתחי בתיהם, ואלה על כרחך היו צדיקים.

"אנשי חיל" (י"ח - כ"א)

אנשי חיל - עשירים שאינם צריכים להחניף ולהכיר פנים. [רש"י]. להלן מונה יתרו עוד מעלות, "יראי אלוקים אנשי אמת שונאי בצע", אומר רבי דוד סולוביצ'יק, הרי לנו אנשי אמת הנאמנים בדיבורם ושונאי בצע השונאים את ממונם, ועדיין אין כל זה מספיק, עדיין יש לחשוש כי מתוך שיצטרכו להזדקק לטובתו של מישהו, יכשלו שלא מרצונם בחנופה, ולכן הם חייבים להיות עשירים, כדי שלא יהיו תלויים בטובתו של מישהו.

"אנשי אמת" (י"ח - כ"א)

שקר, האותיות קרובות זו לזו, אמת, האותיות רחוקות זו מזו, א' היא אות הראשונה באותיות ת' היא האות האחרונה באותיות, ומ' היא האות האמצעית באותיות הא' ב'. אומר האדמו"ר ממודז'צין, מה ההבדל? אלא, יש מי שמגיע אל האמת תיכף, כמו האות א', ויש שמישיג את האמת באמצע הדרך, כמו האות מ', ויש שאינו מגיע אל האמת אלא לכסוף, כמו האות ת'. רבי יוסף חיים זוננפלד היה אומר, אנשי אמת ושונאי בצע שיהיו שונאי בצע אמיתיים, כי ישנם אנשים שבשביל כסף הם מוכנים להיות "שונאי בצע".

"שונאי בצע" (י"ח - כ"א)

שואל רבי אלחנן וסרמן, מה אכפת לי אם הדיין בטבעו אוהב בצע, הרי אחר שנאסר לקחת שוחד, מה אכפת לי איך הוא מתנהג בחייו הפרטיים, כל עוד הוא אינו נגוע ואינו משוחד בדין שבא לפניו. ומתוך, לומדים כאן יסוד חשוב בתורת הנפש, אם האדם "אוהב בצע", וכן כל מי שהוא בעל תאוה אחרת, הריהו "נוגע" בכל צעד ושעל בחייו. אדם כזה חי בסתירה בין השכל להגיון, ובדרך כלל יד הרצון על העליונה, א"כ שכלו מעוות. עד שכשמגיע לשפוט ולדון בדבר שאין לו כל ענין וצד אישי, בכל זאת הוא דן בשכל מעוות ומגמתי. רואים, שיש תנאי נוסף בתכונות הנדרשות מדיין בישראל, מלבד שלא יהיו לו נגיעות אישיות בנושא המסוים שעליו לדון, עליו להיות נקי מנגיעות בכל תחומי חייו, רק אז אפשר לזכות בשכל הישר.

"שונאי בצע" (י"ח - כ"א)

רבי זושא מאנפולי היה אומר, המידות המגונות האחרות שראשי העם חייבים להיות נקיים מהן, לא נאמרו במפורש אלא נאמרו בדרך כלל "יראי אלוקים", "אנשי אמת". רק על מידה מגונה אחת, התורה מצביעה במפורש "שונאי בצע"! שכן זו התאוה הגרועה מכל התאוות, ושום תאוה אינה מושרשת עמוק כל כך, שום תאוה אינה מתמידה כל כך ואינה פוסקת, ואין לך תאוה שקשה כל כך לעוקרה כתאוות הבצע.

קטנה של עשרים ושלושה, כתב הרמב"ם שהיה להם שעות קבועות, מאחרי תפילת שחרית עד סוף שש שעות. והגמ' אומרת בסנהדרין [ט"ז], כי משה רבנו היה במקום ב"ד של שבעים ואחת, וא"כ הוא לא היה צריך לדון בשעות קבועות. אבל עכשיו בפרשת יתרו כשנתחדש ב"ד של עשרים ושלושה, א"כ עכשיו התחדש שיש לו שעות קבועות לדיון, וזהו שאמר יתרו "ושפטו את העם בכל עת", שיהיו להם שעות קבועות, ובכך תהיה מעלה לב"ד של עשרים ושלושה, על פני בית דין של משה, שלמשה לא היו שעות קבועות והיו צריכים לחפש אחריו כדי שיישב בדין.

"והיה כל הדבר הגדול יביאו אליך" (י"ח - כ"ב)

בפסוק זה מודגש שהדבר הגדול יביאו אל משה ואילו להלן [פסוק כ"ו] כאשר התורה מספרת לנו על קיומה של עצת יתרו ע"י משה, נאמר "את הדבר הקשה יביאון אל משה". אלא ההבדל, אצל אומות העולם, המנהג לחלק את בתי הדין שלהם לפי גודל התביעה, ולכל בית משפט הסמכות להכריע בתביעה עד לסך מסוים ולא יותר. אבל בדין תורה, דין פרוטה כדין מאה, ומשה רבנו כשהקים כמה בתי דין, לא היה זה כדי שידון בתביעות הגדולות, אלא בתביעות הקשות שאחרים לא יכלו להכריע בהם. ולכן, כשיתרו בא להציע למשה להקים בתי דין, אמר לו "כל הדבר הגדול יביאו אליך", כי יתרו התנהג כמו שמתנהגים בכל העולם, שנוהג לסדר את בתי המשפט לפי גודל התביעה. אך משה רבנו לא עשה כך, שהרי דין פרוטה כדין מאה, ויש פרוטה שדינה קשה ויש מאה שדינה קל ופשוט, ולכן העירה התורה "את הדבר הקשה יביאו אל משה".

הרב מבריסק אומר מהלך אחר, משה רבנו הקים בתי דינים של עשרים ושלושה שנקרא סנהדרין קטנה, ואילו משה רבנו עצמו, היה כסנהדרין גדולה, כמבואר בגמ' בסנהדרין [ט"ז]: אומרת, שמשה רבנו היה במקום בית דין של שבעים ואחת. - לסנהדרין הגדולה היו שני תפקידים שרק היא יכלה לעשות. א': כל הנושאים החשובים, שרק בית דין של שבעים ואחד יכול לעשות, וכמו שהגמ' בסנהדרין [ב] אומרת, לדון שבט, או לדון כהן גדול או נביא שקר. וישנן פעולות שאינן יכולות להתבצע ללא בית דין הגדול, כמו הוספה על עיר והעזרות, או לצאת למלחמה. ועל זה אמר יתרו, "כל הדבר הגדול יביאו אליך", שהם מוגדרים כדבר גדול, כי התורה ייחסה להם חשיבות ע"י זה שקבעה את דינם כשל בית דין מיוחד של שבעים ואחת. ועל זה כותב הרמב"ם בסנהדרין [פ"ה ה"א], שנאמר "כל הדבר הגדול יביאו אליך". התפקיד השני של הסנהדרין הגדולה, הוא ההכרעה בספיקות סבוכים וקשים, שלא נפתרו בבתי דין הקטנים, וכמו שכתוב [דברים י"ז - ח] "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וכו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו". עניינים אלו, לא באו לבית הדין בגלל חשיבותם וגדלותם, אלא כי היו סבוכים וקשים להכרעה. וכנגד זה כתוב "את הדבר הקשה יביאון אל משה", אותם דברים הקשים להכרעה, משה רבנו, שהיה משמש כב"ד של שבעים ואחת, דן גם בעניינים הגדולים, וגם בעניינים הקשים.

ה"שואל ומשיב", רבי יוסף שאול נתנון היה אומר, "בצע" משמעו גזילה, ו"בצע" משמעו גם "פשרה", כמו שהגמ' בסנהדרין [ו]: אומרת, איזה משפט שיש עמו שלום? הוי אומר הביצוע, בצע משמעו גם טובה עצמית, "מה בצע כי נהרוג את אחינו". יש "אנשי אמת" שנוטלים לעצמם מונופול על האמת ועושים בה עסקים. לכך יעץ יתרו למשה ואמר, שיקח לו "אנשי אמת" שהם גם "שונאי בצע", אנשים שאינם מבקשים את טובת עצמם מן ה"אמת", שאין האמת אצלם ענין של פרנסה.

"ושמת עליהם שרי אלפים" (י"ח - כ"א)

שואל המהרי"ל דיסקין, פה כתוב "ושמת" לשון שימה, ולקמן [פסוק כ"ד] כתוב "ויתן אותם ראשים", לשון נתינה. מה ההבדל בין שימה לנתינה? מסביר המהרי"ל דיסקין, על הפסוק [ויקרא ה - י"א] "לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה", דורשת הגמ' במנחות [נ"ט]: שימה כל דהו. לעומת זאת לגבי נתינה, כתבו שם התוספות, כי יש בה שיעור חשוב. ולפי"ז הוא מסביר את הפסוק בדברים [ו - ט"ו] "והסיר ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך". "לא ישימם בך", אפילו "כל דהו" ונתנם בכל שונאיך", שיעור נתינה.

הוסיף לפרש רבי יעקב אורנישטיין, שיש עוד לחלק בין שימה לנתינה. שימה הוא בדרך כלל הכנה מצד הנותן, כמו למשל "ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", שיכול להיות שישתמשו בזה ויתכן שלא. וכמו לגבי מצוות מעקה, כתוב "ולא תשים דמים בביתך" [דברים כ"ב - ח], שיכול ליפול או לא מחייב שייפול. לעומת זאת, "נתינה" היא בדרך כלל נתינת דבר ע"י הנותן לידי המקבל, ופה לא שייך שני צדים כי הנותן נתן למקבל.

לפי"ז אפשר לפרש גם את שינוי הלשון בפרשתנו. יתרו אמר "ושמת עליהם שרי אלפים", בכל אופן שיהיה, בין אם יקבלו או לא יקבלו. אבל אצל משה רבנו, שרצה לעשות הדבר על פי התורה, ועל פי הדין שאין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכין בציבור, כתב "ויתן אותם ראשים על העם", שיקבלו אותם על דעתם ומרצונם, וכמו שנאמר [דברים א' - י"ג - ט"ו] "ואומר אליכם הבו לכם אנשים חכמים וכו' ואתן אתם ראשים עליכם".

"ושפטו את העם בכל עת" (י"ח - כ"ב)

אומר ה"חזוה מלובלין", "בכל עת", לפי העת והזמן ישפטו ויכריעו את ההלכה, שאין לדין אלא מה שענינו רואות, ולא תמיד אפשר לפסוק כבשנים קודמות, שיש שנים שהמציאות משתנית, ולראות תמיד ולכוון לדעת השו"ע.

"ושפטו את העם בכל עת" (י"ח - כ"ב)

שואל הרב מבריסק, מהו הלשון "בכל עת". ומסביר, הרמב"ם בהלכות סנהדרין [פ"ג ה"ב] כתב, "אין בית דין של שבעים ואחד צריכים שיהיו יושבים כולם כאחד במקומו שבמקדש, אלא בזמן שיהיו צריכים כולם להתקבץ מתקבצים כולם, ובשאר הזמנים, כל מי שהיה לו עסק יצא לעשות חפצו וחזור". וא"כ, לבית הדין לא היה זמן קבוע לשבת ולדון. אבל בסנהדרין

"וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום" (י"ח - כ"ג)

"בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני" (י"ט - א')

ביום הזה - שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו. [רש"י].
דהיינו, שלא תאמר שהתורה ניתנה לפני אלפים שנה, ומתאימה היא לתנאי החיים והמוסר של אז והיא לא מעשית לימינו. "ביום הזה" - כאילו היום ניתנו. חוקי התורה נצחיים, והם מכוונים לכל המקומות ולכל העיתים והזמנים.

"ביום הזה באו מדבר סיני" (י"ט - א')

באיזה יום זה היה? הגמ' בשבת [פ"ו:] אומרת שזה היה בראש חודש. כותב רבי זלמן סורוצקין בספרו "אוזניים לתורה", נפלא הדבר שלא נאמר בתורה זמן קבלת התורה, ואפילו לאחר הדרש שבאו למדבר סיני בראש חודש סיון, יש מחלוקת אם מתן תורה היה בו' או בז' בסיון, הרי כל קיום העולם היה תלוי בקבלת התורה על ידי בני ישראל, ויום נכבד זה לא נרשם בתורה במדויק? ואולי זה בא ללמד שהתורה היא למעלה מהזמן.

"ויסעו מרפידיים ויבואו מדבר סיני" (י"ט - ב')

למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שברפידיים היו חונים, ובידוע שמשם נסעו, אלא להקיש נסיעתם מרפידיים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתם מרפידיים בתשובה. [רש"י].

כותב הנצי"ב ב"העמק דבר", גם במכילתא אמרו, כי כשם שבאו למדבר סיני כדי לקבל את התורה, כך גם נסעו מרפידיים כדי לקבל את התורה. וכי מה נפקא מינה בכך שנסעו מרפידיים כדי לקבל את התורה? אומר הנצי"ב, מכאן יש ללמוד על כוחה של ההכנה של כל דבר שבקדושה. ככל שהכנתו מרובה יותר, וככל שהאדם יכין את עצמו לקראתו, כך גם יהיה תוקף קדושתו וטהרתו גדול יותר. וזה גם מה שהגמ' בב"מ [פ"ה:] מספרת על רבי חייא, שעשה לתורה שלא תשתכח בישראל, שלקח פשתן וזרע, ומהצמח שצמח עשה חוטי פשתן והתקין ממנו רשתות ומכמורות כדי שישמשו לציד צבאים. ומבשרם האכיל ליתומים עניים, ומעורות הצבאים עשה קלף וכתב עליו ספר תורה. והלך מעיר לעיר ומכפר לכפר, והיה מלמד את ילדי ישראל, ואף רבי היה אומר "כמה גדולים מעשי חייא". וצריך להתבונן, לשם מה היה צריך כל כך לטרוח בהכנתן של המגילות? אלא, שאם רוצים להגדיל את כח קדושתן של המגילות, כדי שיהיה בכולן לפעול בלב התינוקות קדושה יתירה, צריך לעשות את כל המאמצים כדי שהלימוד יהיה כולו בקדושה ובטהרה, מתחילתו ועד סופו. ורבי חייא למד את זה מהפסוקים שלנו, בני ישראל התחילו להכין את עצמם לקבלת התורה כבר מתחילת הנסיעה מרפידיים, כדי שיהיו מוכשרים יותר לקבלת שפע הקדושה, אשר הושפע במימד המרומם שבהר סיני.

רבנו אברהם בעל "מעלות התורה", היה מוסר את הדברים הנ"ל בשם אחיו הגר"א, והיה אומר משמו, כי אם היו בונים בית כנסת מתחילה כראוי, היינו שגם הקרדום אשר בו חוטבים העצים היה נעשה מתוך כוונה לשם שמים, הרי שלא היו מתפללים באותו בית כנסת במחשבה זרה.

הגמ' בברכות [ס"ד.] אומרת, הנפטר מחבירו אל יאמר לו "לך בשלום", אלא "לך לשלום", שהרי יתרו שאמר למשה "לך לשלום" עלה והצליח, דוד שאמר לאבשלום [שמואל ב' - ט"ו - ט'] "לך בשלום", הלך ונתלה. שואל המלבי"ם, א"כ מדוע כאן אמר יתרו למשה "בשלום" ולא "לשלום". ומתריך, למי שיש כסף שאינו שלו, לאחר מותו יחזור בגלגול כדי להחזיר את הכסף לבעלים. לכן אמר יתרו למשה רבנו שאם יבחר אנשים ירא אלוקים והם ידונו את העם משפט צדק, אז כל העם על מקומו יבוא "בשלום", אחרי מותם ישכבו במנוחה בקבר ולא יצטרכו לשוב ולהתגלגל לעולם הזה.

"וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר" (י"ח - ב"ד)

שואל ה"אור החיים" הקדוש, למה נתן הקב"ה ליתרו את הכבוד הגדול, לומר את פרשת "שרי האלפים ושרי מאות". מילא רצו לתת כבוד לחותן משה וקראו פרשה על שמו, ניחא, אבל האם לא מצאו בכל עם ישראל אחד שיגיד את העצה של "שרי אפילו ושרי מאות"? מתריך ה"אור החיים", התורה רצתה ללמד אותנו, שהקב"ה אוהב אותנו לא בגלל שאנחנו חכמים, ולא משום שאנו גיבורים, אלא הקב"ה אוהב אותנו בגלל שאנחנו בני אברהם יצחק ויעקב, ואין לזה שום קשר לחכמה. והקב"ה רצה ללמד אותנו ואת כל הדורות הבאים, כי יש באומות העולם גדולים בהבנה ובהשכלה, והראיה מיתרו עצמו שהציע את ההצעה הזאת, וא"כ כל מה שבחר בנו הקב"ה, אינו אלא מאהבתו את האבות ואותנו.

"ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל" (י"ח - כ"ה)

יתרו אמר לו "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים וכו'", ומשה בחר רק אנשי חיל. כותב ה"אבן עזרא", כי הוא דבר ברור, ולא הזכיר יראי אלוקים, כי רק הוא לבדו ידע לבב אנושי. וה"חידושי הרי"ם" הוסיף על דברי ה"אבן עזרא", שנים הם היודעים אם האדם ירא אלוקים, הקב"ה ואשתו של האדם.

"בחודש השלישי" (י"ט - א')

בספר "מעשה חושב" מביא מדרש שכותב "ברוך רחמנא דיהב לן אורייתא תליתא", רוצה לומר תורה נביאים כתובים, ואותיות משולשים א' ב' ג' וכו' וההסבר: בכל שלוש אותיות מהא- ב' תמצאו שהאות האמצעית היא שליש משלושת האותיות יחד. האותיות א- ב- ג = שש - האות ב' היא שליש של שש. ד - ה = 1 = חמש עשרה, האות ה' שליש של חמש עשרה. ז - ח - ט = עשרים וארבע, האות ח' היא שליש מעשרים וארבע. מ - נ - ס = מאה חמישים, נ' זה שליש ממאה חמישים. ע - פ - צ = מאתיים ארבעים - האות פ' הוא שליש ממאתיים ארבעים. ק- ר- ש = שש מאות, האות ר' היא שליש משש מאות. סה"כ אלף חמש מאות = כמנין כף (סופיות) שהיא חמש מאות. נשארו האותיות נ- נ- פ- פ- צ האותיות הסופיות = אלפיים ארבע מאות - יוצא שפ' סופית היא שליש מאלפיים ארבע מאות.

"ומשה עלה אל האלקים" (י"ט - ג)

שואל רבי לוי יצחק מברדיצ'וב, מדוע כשהקב"ה נראה אל משה בסנה ושלה אותו למצרים, לא רצה לקבל את השליחות ואמר "מי אנכי שאלך אל פרעה", וכאן הקב"ה קרא לו לקבל את התורה, הלך מיד ולא סירב, ולכאורה גם כאן יש חשש שנראה כנאווה לפני אהרן הכהן שהיה גדול ממנו בשנים? ומתריץ, משה רבנו ראה שכל ההרים הגבוהים באו לקב"ה שיתן עליהם את התורה, והקב"ה סירב וקרא להם [תהילים ס"ח - י"ז] "הרים גבנונים", ובחר בהר סיני מפני שהוא קטן מכולם, וגם התורה מתקיימת במי שמקטין עצמו ומשפיל עצמו יותר מאחרים. וא"כ, משה רבנו שהחזיק עצמו קטן מכולם, וכל אחד יותר צדיק ממנו, לכן לא סירב כשקראו לו. לפי זה מובנת המשנה "משה קיבל תורה מסיני", ומדוע לא סירב? התשובה היא "מסיני", שלמד מהר סיני שהתורה תינתן על השפל בעצמו.

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (י"ט - ג)

לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל עונשים ודקדוקים. פירש לזכרים דברים הקשים כגידין. צריך להבין, למה הקב"ה הקפיד כל כך על הלשון ועל הסדר, ומה ההבדל אם יקדים הזכרים לנקבות. המהרש"א בחידושי אגדות במסכת סוטה [כ"א:]: כתב, שלכן הוקדמו הנשים, כיון שהנשים רוב הזמן נמצאות בביתן, ותפקידן הוא לחנך את הילדים, היא זאת המחנכת את בניה ושולחת אותם ללימודים, והיא זו הנוטלת את ידיהם עם שחר, ומברכת איתם את הברכות. מוטל עליה תפקיד משמעותי ואחראי בגידולם לתורה ולמצוות, יותר מהבעל שקם וממהר לעסקו, ולא יודע מה ילדיו עושים אחרי שיצא מהבית. לכן הקדים הכתוב את הנשים לגברים.

ויש להסמיק לזה מה שדורשים על הפסוק "וכל העם רואים את הקולות", שהיו רואים את הנשמע. כלומר, כשהילדים רואים בעיניהם את מה שהם שומעים, כשרואים בבית את מה ששומעים בדרשות. כאשר האמא שהיא רוב הזמן בבית, מתנהגת ומראה דוגמא אישית כמו שהם שמעו, ע"י זה אנחנו יכולים לקוות שהם ישמרו את התורה.

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (י"ט - ג)

בלשון התורה הגברים נקראים "בני" ישראל, ואילו הנשים נקראות "בית" יעקב. מדוע לא קוראים להם "בנות" יעקב, מבאר רבי מאיר שפירא זצ"ל, בעבר נהגו לרפא מחושי גרון בשתי דרכים: דרך אחת מהירה שהוצעה לחולה היתה לבלוע סמי מרפא מרים כלענה. אולם לא כל החולים היו מסוגלים לעשות כן, ועבורם הובאו לחדרו של החולה צמחים מיוחדים בעלי תכונות ריפוי. החולים נשמו את האוויר המחטא וגרונם חוטא מן החיידקים וכך הבריאו.

במלחמה של האדם ביצר הרע, יש לו אפשרות לקחת תרופה לתוך הגוף, וכך יכולים הגברים שנצטוו ללמוד תורה, והתורה היא התבלין ליצר הרע. הם לומדים אותה בפיהם וסופגים לקרבם את התורה באופן ישיר. ברם, גם הנשים שלא נצטוו ללמוד תורה, יכולות ליהנות ולהתחסן באמצעות התורה כנגד חולי היצר הרע על ידי אווירת הקדושה והטהרה של הבית היהודי. כה תאמר לבית יעקב, לכך רומזת התורה בהתייחס אל הנשים בכינוי בית,

זכורני, כשבנו את בית הכנסת לדרמן למעלה, במשך תקופה ארוכה רצפת ארון הקודש לא היתה מרוצפת, ולנו הכהנים, בברכת כהנים היה מאוד לא היה נח לעמוד ולברך שם. פעם נישגתי לגבאי ר' משה כהן ושאלתי אותו, הכל כל כך יפה, מדוע לא מרצפים? אם זאת בעיה כספית, אני מוכן לשלם. אמר לי ר' משה כהן, הבעיה היא לא כספית, הסטיפלר לא מוכן שמי שאינו שומר שבת יבנה את בית הכנסת, וכרגע אין להם רצף שומר שבת, ולכן כבר כמה חודשים ריצוף רצפת ארון הקודש מתעכבת.

"ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" (י"ט - ב)

מה ביאתן להר סיני בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה. [רש"י].

בספר "שיח יצחק" חגים וזמנים, לרבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי משגיח דישיבת קול תורה, שואל, מדוע התשובה היא תנאי לקבלת התורה, עד כדי כך שגם כשהגיעו וגם כשחזרו, חזרו בתשובה. ומסביר, נתאר לעצמינו שנערכה חתונה גדולה ומפוארת בשמחה גדולה, ובגמר החתונה כשכולם חוזרים לבתיהם, יחזרו גם החתן והכלה כל אחד לביתו, שהרי נגמרה החתונה. היתכן דבר כזה? הלא כל החתונה היא לציין שהם נשואים ובונים את ביתם החדש. כלל ישראל במתן תורה, הגיעו ל"יום חתונתו", כביכול התחתנו עם ה' ותורתו. האם שייך לזכור ברית עם הקב"ה ולהישאר אותו אדם? הלא זה מעשה ליצנות ממש אם יגיע להר סיני מתוך מחשבה שהכל ממשוך הלאה כרגיל. כמו כן, בכל מוצאי חג השבועות אם נשכח שקיבלנו את התורה בהתחלה חדשה ונחזור לשגרה כמו לפני חג השבועות, מראה הדבר שלא חשבנו שום דבר למעשה. התנאי לקבלת התורה הוא תשובה, להתנער מההרגלים הרעים שהיו עד עכשיו, ולפתוח דף חדש.

זהו גם הרמז כמה שאוכלים מאכלי חלב בחג השבועות. לאחר מעמד הר סיני, לא היה באפשרותם להשתמש בכלים הישנים שהיו אסורים מבליעת איסור נבילה, ולכן אכלו מאכלי חלב. מה זה בא ללמדנו, כשמקבלים תורה, אי אפשר להשתמש באותו מטבח ובאותם כלים ישנים, אלא צריך להחליף את הכלים, ובינתיים אוכלים מאכלי חלב. כך אנו צריכים לשבור את הכלים הרעים שבנו, ולהכין כלי קיבול חדשים.

"ויחן שם ישראל נגד ההר" (י"ט - ב)

כאיש אחד בלב אחד. [רש"י].

דרוש יפה אומרים משמו של רבי עקיבא איגר, האחדות שזכו לה ישראל "ויחן שם ישראל" כאיש אחד בלב אחד, היתה להם לתועלת גדולה "נגד ההר", נגד יצר הרע המזונה "הר", וכמו שהגמ' בסוכה [נ"ב]. אומרת, צדיקים יצר הרע נדמה להם כהר.

"ויחן שם ישראל נגד ההר" (י"ט - ב)

כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות, בתרעומת ובמחלוקת. [רש"י]. אומר רבי מאיר מפרמישלאן בדרך צחות, האחדות היה לפני מתן תורה, אבל אחר קבלת התורה, טען כל אחד שלו יש זכות יחיד על התורה. "ושאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת", שכל אחד אומר התורה שלו היא.

לאמור: אם תשכלנה להנהיג את ביתן באווירת קדושה וטהרה, יהיה ביתן מקום מגן מפני רוחות רעות.

בספר החיים כתב, כל הבית בנוי על האשה, "חכמת נשים בנתה ביתה" [משלי י"ד - א]. כשהאשה טובה, היא המדרבנת את בעלה ללכת ללמוד, וללכת לתפילה בזמן, היא השומרת על הבית. מדוע האדם הראשון חטא כבר במצווה הראשונה שנתן לו הקב"ה? כי עוד לא היתה לו אשה שתשמור עליו, היא לא היתה בציווי, לכן נגרם הכישלון, לכן כשבא הקב"ה לתת את התורה, אמר קודם לדבר עם הנשים, כדי שיידעו מה יש בתורה, ורק לאחר מכן יש לפנות אל האנשים.

ויש לדרוש את הפסוק כך: **"כה תאמר לבית יעקב"**, לאשה שנמצאת בבית, כדי שהיא תגיד לבני ישראל, תחנך ותדריך את הילדים. מוסיף על כך ה"פרדס יוסף", לדאבוננו, לא כל הנשים זוכרות את התפקיד האמיתי שלהן, ויש ביניהם כאלו המחנכות את ילדיהן לכל דבר שהוא חוץ מלתורה. ועליהן ניתן לקרוא את הכתוב באיכה [ב' - כ] "ראה ה' והביטה למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים", למי עוללת "כה", רמז ל"כה תאמר לבית יעקב", אשר במקום למלא כראוי את תפקידן, "ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן" [שם ד - י]. מרוב רחמים הן אינן מחנכות את ילדיהן כנדרש מהן, וכביכול "מבשלות" אותם...

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" (י"ט - ג)

נשים רגילות להתפלל בשעת הדלקת הנרות על חינוך הבנים. מדוע דווקא בשעה זו, כתב רבנו בחיי, משום שבשעה שעושים מצווה, התפילה מתקבלת. וזו הסיבה שמבקשים "הרחמן" לאחר ברכת המזון, ברכת המזון מסתיימת במילים "לעולם אל יחסרנו", אח"כ מתחיל "הרחמן" "הרחמן", מכיוון שקיימתי עכשיו מצווה, זו עת רצון, ומן הראוי לנצל זאת ולהתפלל.

"ואשא אתכם על כנפי נשרים" (י"ט - ד)

אומר רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, השם נשר נקרא על שם טבעו, כאשר נוצותיו נושרות והוא חוזר ומתחדש בנוצות חדשות לזמן מסוים, וכמו שכתוב בתהילים [ק"ג - ה] "תתחדש כנשר נעוריי", וכתב רש"י, כנשר הזה שמחדש כנפיים ונוצה משנה לשנה. כוח מעין זה נותן הקב"ה לישראל, שהם נקראים מהלכים שאינם עומדים במדרגה אחת כשהם חוטאים, ובאה להם הארה לתשובה, ויש להם את הכוח לשוב ולהתחרט מיד, ולהתחדש לבקרים, כעין מעשה הנשר, וזהו "ואשא אתכם על כנפי נשרים".

"ואשא אתכם על כנפי נשרים" (י"ט - ד)

התרגום **זינתן בן עזיאל**, מתרגם את הפסוק "ואשא אתכם על כנפי נשרים" ואביא אתכם אליי, וז"ל, נשאתי אתכם על עננים כמו על כנפי נשרים, ולקחתי אתכם מרעמסס למקום בית המקדש כדי להקריב שם את הפסח, ובאותו לילה החזרתי אתכם לרעמסס ומשם קירבתי אתכם לתלמוד תורה. אומר ה"כלי יקר", אותה שעה הגביה הקב"ה את בני ישראל במעלה, יותר ממעלת המלאכים הנקראים "בעלי כנפיים". זוהי הכוונה בדיבור "אשא

אתכם על כנפי נשרים", נשאתי ורוממתי אתכם במעלה אשר היא למעלה ממעלת כנפי הנשרים - המלאכים.

חידוש גדול כתב על דברי **היזנתן בן עזיאל** בספר הקדמון **"זרע ברך"** [על הגש"פ, במהדו"ח עמוד ע"א], שמושה ואהרן נשארו במצרים באותו לילה. וז"ל בתוך דבריו: "... והנה משה רבינו ואהרן לא היו יכולים ליכנס לארץ ישראל, שכבר נאמר לו [שמות ו - א] "עתה תראה", ורמז לו שלא יכנס לארץ ישראל, ומאז ידע משה שלא יכנס לארץ ישראל, וכמו שכתב רש"י על הפסוק [שם ט"ו - י"ז] "תביאמו ותטעמו" - תבאנו לא נאמר וכו', עיי"ש.

ולפי"ז ביאר את לשון הפסוק [לעיל י"ב - כ"ה] "וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן בן עשו", ולכאורה מילת "וילכו" היא שלא לצורך, אלא שהלכו למקום אחר דהיינו ארץ ישראל, ויעשו שם 'כאשר צוה וגו', אבל משה רבינו ואהרן שלא היו יכולים לילך לארץ ישראל, היה צד לומר שהם לא עשו כלל פסח במצרים, כיון שיש הקפדה מיוחדת שהקרבן הפסח תהיה דווקא על ארץ ישראל, לזה אמר: "בן עשו", אף משה ואהרן כן עשו (כפירש"י שם), רצה לומר אע"פ שלא הלכו בדרך הנ"ל, עם ישראל, מכל מקום עשו כן במצרים גופא.

"ואשא אתכם על כנפי נשרים" (י"ט - ד)

כנשר הנושא גוזליו על כנפיו וכו' ואומר מוטב יכנס החץ בי. [רש"י]. מדוע התורה ממשילה את נשיאת בני ישראל לנשיאת הנשר? אומר החידושי הרי"ם, כידוע, בעת קריעת ים סוף היה קיטרוג גדול משר של מצרים על ישראל, שטען "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה מה נשתנו אלו מאלו". ומה באמת התשובה על כך? אלא הקב"ה אומר, מוטב יכנס החץ בי, היינו, מוטב שתהיה קושיה עלי, ובלבד שלא יבולע לישראל.

ה"חתם סופר" אומר, לנשר יש את כל ארבעת סימני הטומאה של עופות טמאים, והפסוק כאן מרמז, שגם אם יהיו להם את כל סימני הטומאה כנשר, מ"מ "ואביא אתכם אליי", כי בכל זאת חביבים עלי שנקראו בנים למקום.

"ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" (י"ט - ה)

משמעות הפסוק שבגלגל ש"לי כל הארץ", לכן "והייתם לי סגולה", מה ענין זה לזה? מסביר בספר **"דברי שאול"**, הגמ' בברכות [ל"ג:] אומרת, "אין לקב"ה בית גזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד". מדוע הקב"ה שומר דווקא את ה"יראת שמים" בבית גזיו? אלא, מדרך העולם, בבית הגזים מחביא האדם דברים יקרי ערך ויקר המציאות. כיון שדבר זה אינו מצוי ואינו בר השגה בשבילו, הוא מחביאו בבית גזיו ושומרו מכל משמר. הקב"ה, הכל שלו! ואם כן, לשם מה נדרש להקב"ה "בית גזים"? כי יש רק דבר אחד שאינו בידו של הקב"ה - "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", וכיון שיראת שמים אינה בידו, לכן יש לה מקום בבית גזיו, שהיא לו כאוצר יקר ערך. לפי זה יש לפרש את הפסוק כך. "אם שמוע תשמעו בקולי" ותהיה בכם יראת שמים, או אז "והייתם לי סגולה", את יראת השמים שלכם אניח בבית גזיו. ומדוע רק ליראת שמים שלכם יש מקום בבית גזיו? "כי לי כל הארץ", שכל

שאר הדברים שבעולם שלי הם, ודבר המצוי לכולם לא צריכים לטומנו בבית הגנוזים.

"אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" (י"ט - ה)

מה הפירוש "והיית לי סגולה"? אומר רבי דב יפה, אנשים מחפשים לעצמם כל מיני סגולות שונות ומשונות, אבל יש סגולה אחת הגדולה מכולם "והייתי לי סגולה". כאשר אדם שייך לקב"ה, עובד את ה' ושומר תורה ומצוות, זו הסגולה הטובה ביותר.

"והייתם לי סגולה" (י"ט - ה)

טעונים ברכה. כיון שמקצתם נשארו במקומם, וא"כ גם ליוצא אין זה נחשב להיסח הדעת, שהרי חזרו והמשיכו את הקביעות הקודמות. אותו הדבר זה בעסק התורה, אם עוסקים בקיבוץ ובחבורה, אז גם כשמקצתם יוצאים לפרנסתם, הרי מקצת חברים נותרו בבית המדרש, ובפרט אם העוסק בפרקמטיה הוא מהמחזיקים ידי העוסקים בתורה כמו זבולון ויששכר, במקרה כזה גם לגבי אלה שיצאו בפרנסה, אין יציאתם נחשבת היסח הדעת. וזהו מה שכתוב "שמח זבולון בצאתך" אחרי ש"יששכר באהליך", כיון שהוא נשאר קבוע בעבודתו בבית המדרש.

היהודי הקדוש מפשיסחא היה אומר: אהבת הקב"ה לישראל היא כדרך של דבר סגולי, היינו רפואה בלי הגיון וטעם. והאדמו"ר רבי דוד מלעלוב אומר, סגולה היא כמו הניקוד סגול, שבכל דרך שאתה מהפך אותה, בצורתו הוא עומד, סגול הוא. כך גם כנסת ישראל כן, עם כל הזעזועים והטלטולים, תשארו יהודים בצורה ובתוכן, כי נצח ישראל לא ישקר.

"ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה" (י"ט - ה)

אומר ה"משך חכמה", כל אחד מישראל, אין ביכולתו לקיים את כל מצוות התורה, כי יש מצוות שניתנו רק לכהנים, ללווים, למלך, לכהן גדול, למי שיש לו שדה, בית וכדומה. ולכן "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה", רק כלל ישראל בשלמותו יכול לומר "כל אשר דיבר ה' נעשה", אבל לא כל יחיד.

"ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה" (י"ט - ה)

הגמ' בשבת [פ"ה] אומרת, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים ריבוא מלאכים לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו ב' כתרים, אחד כנגד "נעשה" ואחד כנגד "נשמע". שואל הרב שך, איך בני הקדימו נעשה לנשמע, איך אפשר להבטיח לקיים מצוות לפני ששומעים מה המצווה. ועוד צריך להבין את ענין שני הכתרים. ומסביר, בעבודת ה' ישנם שתי דרגות. דרגה פשוטה, לקיים את התורה מכוח השמיעה והציווי. והדרגה העליונה ביותר, היא קיום המצווה מכח הכרת הבורא בראיה חושית. דרגה זו היא הרבה יותר גבוהה, שהרי אינה דומה שמיעה לראיה, וכיון שכן, המצוות שנעשות מכח ראיית כבוד ה' עולה על קיום המצוות בגלל ציווי הבורא. זה ענין של ה"נעשה" שהקדימו בני"ל ל"נשמע", שבזה הם גילו כי הם מקבלים לעשות ולקיים את התורה לא רק בגלל ששמעו, אלא מכח ראיית והכרת הבורא וזה גם ענין של שתי הכתרים, האחד כנגד דרגת "נעשה", שהכירו בגדלות הבורא, והאחד כנגד "נשמע", ואפילו שכבר עלתה מדריגתם למעלה, וקיבלו את התורה מכח ראייה חושית, מ"מ זכו גם לכתר של "נשמע", שאם לא היו זוכים לראיה, היו מקבלים ומקיימים התורה מכח ה"נשמע", ולכן זכו לשני הכתרים.

מוסיף הרב שך, מהו הכח הטמון ב"נעשה ונשמע", הרי לכאורה לא יתכן שיקיים אדם ציווי לפני שישמע. ומסביר, דווקא בסדר הזה טמון סוד קיום המצוות. בהתחלה כשאדם רוצה לקיים מצווה, שלא יחתור לשורשיה

"ושמרתם את בריתי" (י"ט - ה)

ככמה מקומות בתורה מצונו שנאמר על תורה לשון שמירה. כאן נאמר "ושמרתם את בריתי", וכן לקמן [ל"ד - י"א] "שמור לך", שדברי התורה צריכים שימור. אומר הבית הלוי, הגמ' בחגיגה [כ:]: אומרת, חולין אינו נפסלין רק אם ידוע שנשמא, וכל זמן שלא ידוע בהם שנשמא, הרי הם בחזקת טהרה, שאין צריכין שימור בטהרה. לעומת זאת, תרומה וקודש נפסלין בהיסח הדעת, ואפילו שלא יודעים בהם שום טומאה, מ"מ כיון שלא שמרם והסיח דעתו משמירתם, נפסלין בהיסח הדעת. דין זה נלמד מהפסוק [במדבר י"ח - ה] "משמרת תרומותי", לענין קדושת תרומה, צריך שיהיה "משומר" דווקא, ולא די בכך שאינו יודע בהם על קלקול, אלא צריך שתהיה לו ידיעה שהם טהורים. כך גם לגבי התורה, חייב אדם לשמרה בטהרה ומיד כשיסיח דעתו מעבודתו ושמירתו, נפסל. ואפילו שאינו יודע בעצמו שום קלקול, מ"מ כל שלא נזהר להישמר בטהרה וקדושה, נפסל.

לפי"ז מבאר ה"בית הלוי" את הפסוק בפרשת וזאת הברכה [ל"ג - י"ה] "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", שמחתו של יששכר באהלו מובנת ומוצדקת, אבל איזו סיבה יש לו לזבולון לשמוח כשהוא יוצא מבית המדרש, איך אדם יכול שלא להסיח דעתו מתורתו, הלא כשהוא יוצא לעבודתו הוא חייב להסיח דעתו. מתרץ ה"בית הלוי", הגמ' בפסחים [ק"א]: אומרת, בני החבורה שהיו מסובין לשתות ויצאו לקראת חתן, כשהם חוזרים טעונים ברכה, שהיציאה נחשבת היסח הדעת. כמה דברים אמורים, שלא הניחו שם מקצת חברים, אבל הניחו מקצת חברים, כשהם חוזרים אין

החיד"א בספרו "מדבר קדמות" [מ"ע ג - אות ז] כותב רעיון דומה, לשון חז"ל על גוי שמתגייר, גר שנתגייר. לכאורה היו צריכים לומר גוי שנתגייר? אלא, רמזו בזה, כי כבר במעמד הר סיני כשקיבלו את התורה, היה נפש הגר הזה שבא אחרי זמן להתגייר, כמו שהגמ' אומרת בשבועות [ל"ט], שנפשות הגרים עמדו במעמד הר סיני, נמצא שכבר מאז עמד להתגייר, אלא שנשתתה עד הזמן הזה.

ה"כתב סופר" מתרץ כתוב בגמ' נדרים [ג:], מי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני. מדוע הגמ' לא אומרת "בידוע שלא קיבלו אבותיו את התורה"? מתרץ ה"כתב סופר", בוודאי בשעת מתן תורה היו בתוך בני יחידים שלא רצו לקבל את התורה בלב שלם, ואילו היו שואלים אותם יחידים בינם לבין עצמם, כל אחד בביתו, אולי לא היו עונים תיכף נעשה ונשמע. אלא מפני שעמדו ביחד עם כל ישראל, התביישו לומר נגד הרוב ולכן מי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני, כי לכל הפחות היה להם בושת.

"ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה'" (י"ט - ה)

מדוע מודגש "וישב משה את דברי העם אל ה'" שמשה השיב את הדברים אל ה'? רבי איצלה מוואלוז'ין בספרו "פה קדוש" באר זאת על פי משל. כפרי אחד היה רועה בהמות, והיה לו בן "לא חכם גדול". כשהגיע לעונת השידוכים, בא אליו שדכן עם הצעת שידוך, בת כלילת המעלות, שגם רוצה חתן מפולפל. שאל אותו, מה אתה עושה? ענה לו, בבוקר אני רועה את הפרות שלנו. ראה השדכן עם מי יש לו עסק, אמר "תודה רבה" וחזר לעירו. אביו שמע את תשובת בנו, אמר לו, למה אתה ענית לו על הפרות, היית אומר לו אני לומד ש"ס ופוסקים וגם לומד יורה דעה, אל תדבר איתו בכלל על פרות. אחרי שנתיים הגיע שוב הצעה, שאל אותו השדכן מה אתה עושה? ענה לו, כרגע אני עומד לגמור "יורה דעה" ולהיבחן עליו, ויש לי "סמיכה" לחושן משפט. הסתכל עליו השדכן וחשב בליבו, הוא עומד לגמור יורה דעה? הוא בכלל יודע מה זה "סמיכה", ובכלל התחלף לו סמיכה על יורה דעה בסמיכה על חושן משפט, מסתבר, שאביו הכניס לו את המילים הללו.

כך גם אצלינו, "ויבא משה ויקרא לוקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה". אלו דברים? ממלכת כהנים, גוי קדוש, מצוות ועבירות. "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה", העם הזה שהיה שרוי במ"ט שערי טומאה, פתאום אומר "כל אשר דיבר ה' נעשה", מה קרה שהשתנו פתאום עד כדי כך? אין זאת אלא "וישב משה את דברי העם אל ה'", הבין משה שה' הכניס בפיהם את אשר יאמרו.

"כל אשר דיבר ה' נעשה" (י"ט - ה)

ולהלן [כ"ד - ז] כתוב "נעשה ונשמע". שואל רבי בונים מפשיסחא, למה אמרו ישראל "נעשה ונשמע", הרי כל אחד ואחד היה צריך לומר אעשה ואשמע. ותירץ בדרך משל, היושבים במאסר בחום היום וצמאים למים, ואין להם מים לשתות, ופתאום בא אחד ושואל אותם האם הם רוצים לשתות,

לדעת את טעמה. שאם יחקור בהתחלה את מהותה ואת תוכנה, יתכן שיעלו במוחו סברות וקושיות שיביאוהו למסקנות מוטעות וזרות. אלא כך היא דרכה של תורה, רק אחרי הטעימה הראשונה וקיום מעשה המצווה, יווכח האדם ויבין כמה טוב צפון בקיום המצווה. זהו הסוד הגדול והיסוד שהורישו לנו אבותינו כשאמרו "נעשה ונשמע", הם לא שאלו תחילה "מה כתוב בה" וכמו ששאלו האומות, אלא הקדימו "נעשה" ל"נשמע". מסיים הרב שך, זה שאמר שלמה המלך [משלי כ"ב - ו] "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". שיש לחנך את הנער באופן מעשי על פי דרכו, לא להתחיל איתו בסברות והסברים, ואז יש תקווה כי יצעד בדרך זו גם בהמשך חייו, וכאשר יטעם טעם המצווה, ישתוקק אליה ויבקש לעשותה ולקיימה על אמינותה.

"ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה" (י"ט - ה)

רבי חיים וואלוז'ינר בספרו "רוח חיים" על פרקי אבות כותב, בדורנו, הרבה אנשים מפסיקים ללמוד ע"י טענות של טרדת פרנסה. אבל באמת, זוהי גם היתה טענת עובדי ע"ז לפני מתן תורה, שלא קיבלו את התורה כי קבלת התורה נגדה את פרנסתם, רציחה, גניבה וכו', וכפי שמבואר במדרשים. וא"כ, כשישראל אמרו פה אחד "נעשה ונשמע", א"כ הם קיבלו על עצמם את התורה, גם אם תזיק להם הפרנסה, וא"כ איך יעזבו את המצווה של לימוד התורה בשביל הפרנסה.

ה"חפץ חיים" המשיך וזאת על צורף מומחה שהוטל עליו להכין כתר למלך, וכשהכתר הגיע למלך, אמר אחד מהשליחים לחבירו "תראה כמה פשוטים האנשים הגרים כאן". הוא פנה לאחד מהכפריים, והציע לו לקנות את הכתר תמורת כמה שוורים וחמורים. דחה הכפרי את ההצעה על הסף, השוורים והחמורים הם מקור פרנסתו, איתם אני חורש ומהן אני מתפרנס, ומה אעשה עם הכתר... מציעים לאדם תורה ששווייה אין סוף, והוא מסרב, בנימוק שמהתורה לא ניתן לאכול.

"ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה'" (י"ט - ה)

הגמ' בעבודה זרה [ב] אומרת, פסוק אחד כתוב "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו", ופסוק אחר אומר "אלוק מתימן יבוא", מה הוא עשה בשעיר ומה הוא עשה בפארן. א"ר יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה. השאלה המתבקשת מאליה, וכי לא היו אנשים מבין כל אומות העולם שרצו לקבל את התורה. וכן, האם כל כלל ישראל רצו לקבל את התורה, ולא היה אפילו אחד מעם ישראל שלא רצה לקבל את התורה? בספר "תורת יעקב" הביא בשם רבי עקיבא איגר ליישב, כל אותם גרים שבאים מאומות העולם במשך כל הדורות, הם אותם אלו מאומות העולם שרצו בליבם לקבל את התורה, ולא ניתן להם כיון שרובם סירבו, לכן נשמתם באה לכלל ישראל. וכן אותם מעם ישראל שהולכים ומשתמדים במהלך השנים, הם אלו שנשמתם בזמן מתן תורה לא רצתה לקבל את התורה, וקבלוה בעל כורחם.

משיבים כולם יחד, נשתה, כי כל אחד ואחד יודע שכולם צמאים, וכולם רוצים לשתות. וכך גם היה בקבלת התורה, כל אחד כלתה נפשו לתורה וכך גם ידע שנפשות חבריו כלות לדברי תורה.

"ויבוא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוה ה' ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגו'" (י"ט - י - ה)

שואל רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל, איך בני ישראל אמרו נעשה ונשמע, הרי כל אדם שעומד לחתום על עסקה מסוימת כגון לקנות דירה וכדומה, הוא לא יחתום ויסגור את המכירה ברגע אחד, כי בכל דבר רציני ומורכב שקונים צריך זמן כדי לבדוק שהכל תקין, אז איך מבינים את זה שעם ישראל אמרו מיד 'נעשה ונשמע' בלי לבדוק מה כתוב בתורה?

ותירץ, אין הכי נמי, אם בן אדם קונה דבר, אז בודאי שהוא צריך לבדוק את האיכות של הדבר והתנאים לכך, אבל בן אדם שמגיע להביא לו מתנה הוא חותם מיד כדי לקבל את המתנה גם בלי לחשוב, כי על מתנה לא שואלים שאלות. והוא הדין כאן הקב"ה לא מכר לנו את התורה, הוא הגיע ליתן לנו את התורה כמו שאנו מברכים "נותן התורה", הוא עשה עמנו חסד, זה כולו רווח בשבילנו ולכן לא היה להם מה לבדוק ואמרו מיד 'נעשה ונשמע'.

"הנה אנכי בא אליך בעב הענו בעבור ישמע העם" (י"ט - ט)

מה הקשר בין עב הענו לבין "ישמע העם" אומר הרבי ר' חנוך מאלכסנדר, חושי האדם מופריעים לפעמים לריכוז, וכל חוש יכול לעכב את חבריו. חוש הראיה מעכב את חוש השמיעה, או להיפך. וידוע, שאם נפגע אצל אדם חוש אחד ומתמעט כוחו, מתגבר במקביל כוחו של החוש האחר. כך למשל ידוע שעיוור שומע טוב מבני אדם שראייתם טובה, ואילו החרש ראייתו מעולה מראיית רוב בני אדם. לכן "הנה אנכי בא אליך בעב הענו", שלא יראו כלום ותהיה כולך שמיעה.

"לך אל העם וקדשתם וכו' הגבל את ההר וקדשתו" (י"ט - י, כ"ג)

בספר "ימלא פי תהילתך" כתב מרן ראש הישיבה רבי אהרן ליב שטיינמן: כל הקדושה בעולם היא רק ע"י האדם! לקדש דבר בקביעות אפשר רק ע"י האדם, אין דבר קדוש מעצמו, המשכן, המקדש, הכל ע"י האדם, הקב"ה לא ברא בטבע דבר שיהיה קדוש!

יש מקומות שתפילתו של אדם מסוגלות להישמע בהם יותר מפני שיש בהם קדושה והשראת שכינה, כגון - "הקובע מקום לתפילתו". קשה להבין מה שייך ברוחניות קשר למקום, הרי רוחניות אינה מוגבלת למקום? אבל זה רצונו יתברך, שכך העולם יתנהל ולא רק ששורה על המקום כח רוחני, אלא שלא לכולם יש באותו המקום אותו כח השפעה. אדם שלומד, יש לו במקום לימודו השפעת זכות מיוחדת.

הצל"ח בברכות [י:] כתב: מעלת קביעות מקום לתפילתו היא: כיון שהתפלל שם, קנה המקום קדושה, וכשמתפלל שם שנית, קדושת המקום מסייעת לו שתפילתו תתקבל.

"וקדשתם היום ומחר" (י"ט - י)

בספר "בית אברהם" כתב: היצר הרע בא אל האדם ואומר לו, "השמע לי רק היום ומחר תתחיל להתקדש". אבל האדם צריך להתגבר עליו לומר להיפך "וקדשתם היום", היום אנו רוצים להתקדש, ומחר נראה.

"וקדשתם היום ומחר" (י"ט - י)

המשנה באבות [פ"ב - מ"ז] אומרת "שוב יום אחד לפני מיתתך". מסביר רבנו עובדיה מברטנורא: עשה תשובה היום, שמא ימות למחר. וזהו הנרמז כאן, "וקדשתם היום ומחר", שתחשבו תמיד שיש לכם רק "היום ומחר", ותחזרו בתשובה.

"וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם" (י"ט - י)

כותב האלשיך, מה שנדרש מהאדם, זוהי הפנימיות וניקיון כפיים, ושיהיה תוכו כבדו, נקי וטהור מבפנים ומבחוץ. כי קודם הזהירה התורה "וקדשתם היום ומחר", ורק אח"כ "וכבסו שמלותם", שלא תהיה זהיר רק בכיבוס ורחיצה ובייפוי הבגדים. ויותר, החובה לשמור את הקדושה להיום ומחר היא גם אחרי שתעזוב את מקור התורה ותצא לעיסוקיך, תזכור שהחובה הראשונה היא "וקדשתם". וזה הפירוש "לכו בנים שמעו לי", לכאורה היה צריך לומר בואו בנים שמעו לי. אלא פירושו, לא רק בשעה שאני מטיף לכם מוסר תשמעו לי, אלא גם כשתלכו ממני. וכן בפרשת תצוה [כ"ז - כ"ב] "להעלות נר תמיד מחוץ לפרוכת". נר אלוקים צריך להאיר בליבות בני ישראל לא רק בבית הכנסת ובבית המדרש בשעת התפילה, אלא גם מחוץ לפרוכת, בשוק, בעסקי חול, במעשים שבין אדם לחבירו "להעלות נר תמיד".

"והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו כל הנגע

בהר מות יומת לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה" (י"ט - י"ב - י"ג)

בפשטות ביאור ציווי התורה בפסוק זה שאסור לגעת בהר סיני, וקשה הרי הפסוק הקודם כבר פירט בהרחבה "השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת", ולשם מה יש לכפול ולומר שוב "לא תגע בו יד"? אמנם, הראשונים מבארים שהאיסור של "לא תגע בו יד" לא מתייחס להר, אלא לאותו אדם שטיפס להר. כלומר, אסור לרוץ אחריו - למקום האסור, להר - כדי להעניש אותו, אלא יש להורגו מרחוק - "סקול יסקל או ירה יירה".

וזה לשון הרשב"ם: "הנוגע בהר" שאמרתי "מות יומת", מרחוק ימיתוהו שלא יקרבו אל הר להמיתו, ויתחייבו אף הם מיתתו. לכן "לא תגע בו יד" להמיתו, אלא יורוהו בחיצי מרחוק, או ישליכו עליו אבנים לסקלו. וכן הוא באבן עזרא, דעת זקנים מבעלי התוס', חזקוני ורבנו בחיי.

"כל הנוגע בהר" (י"ט - י"ב)

לימוד מיוחד לומד מכאן ה"חפץ חיים", עד כמה צריכים להיזהר בכבוד תלמיד חכם. ומה ההר שאין בו דעת ואינו מרגיש כלום, נתקדש על ידי קבלת תורה עד שהזוהרו כל ישראל מנגוע קצהו, קל וחומר למי שנוגע

ופוגע בכבודו של תלמיד חכם, שיש בו דעת ומרגיש בעלבון, לא כל שכן שהנוגע בו כנוגע בבת עינו.

"ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה" (י"ט - ט"ו)
הסבא מנובהרדוק היה אומר, לקבלת התורה קבעו הכנה שלושה ימים, שלושת ימי הגבלה. ליצירת האדם, נעשות הכנות ארבעים יום, "ארבעים יום קודם יצירת הולד", כי קל יותר ליתן תורה מליצור צורת בן אדם.

"אל תגשו אל אשה" (י"ט - ט"ו)

כותב התרגום, לא תקרבון לצד אתתא. אומר הרבי מקוצק, האשה היא צד, ואם אתה בצד זה, אינך יכול להיות בצד השני.

"ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים" (י"ט - ט"ו)

ב"סדר הדורות" מביא מרבנו בחיי, כי יום מתן תורה היה ארוך שלושים ושש שעות. איך? על הפסוק ביהושע [י' - י"ב] "שמש בגבעון דום", פירש"י דום מלומר שירה. וכל זמן שהוא דומם, עומד ואינו הולך, שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה. במשך כל היום, אין השמש פוסקת מהילוכה לרגע, ובכל משך הילוכה אין היא פוסקת מלומר שירה להקב"ה, ברגע שאין היא אומרת שירה, מיד היא נעצרת ונעמדת על מקומה. וזהו לשון הציווי "שמש בגבעון דום", היינו שציווה יהושע על השמש, שתקי מלומר שירה, וכשהשמש דממה ושתקה ולא אמרה שירה, בד בבד היא נעמדה על מקומה ולא הילכה כרגיל. כתוב במדרש [שמו"ר כ"ט - ט"ו], שכשנתן הקב"ה את התורה, ציפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע והבריות לא דיברו, אלא העולם שתק ומחריש. לפי זה יש לומר, כי באותה שעה שניתנה תורה לישראל, אף השמש דממה ושתקה מלומר שירה, וכשהיא לא אומרת שירה היא עומדת על מקומה, וא"כ, כל זמן מתן תורה נעמדה החמה מלשקוע. וא"כ, חוץ משתים עשרה שעות הלילה, נמשך אותו היום לאורך כל עשרים וארבע שעות, וכיחד שלושים ושש שעות.

"ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים" (י"ט - ט"ו)

אותם קולות וברקים שניתנו בהר סיני, נהג רבי שמואל רוזנבסקי ראש ישיבת פוניבז' לומר, הם חלק בלתי נפרד מהתורה. ומשום כך, הקולות שהאדם משמיע בעת לימודו, וכן השמחה שאדם שמה בחידושי תורתו שהוא מחדש, אינם דבר נוסף המתלווה אל התורה, אלא חלק בלתי נפרד מעצמותה.

"ויהי קולות וברקים" (י"ט - ט"ו)

שואל רבי משה סולוביצ'יק, מדוע כאן כתוב "קולות וברקים", ולהלן [כ' - ט"ו] כתוב "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים", למה הברקים נקראים כאן לפידים, ומסביר, משל לאדם שהיה שרוי באמצע הלילה ביער חשוך, ואינו יודע בין ימינו לשמאלו. פתאום הוא רואה ברק שהתנוצץ לרגע באמצע החושך. אם יש לו שכל, הוא מנצל את הרגע החולף הזה כדי

להתבונן בכל סביבתו, ואז גם כשחזר החושך, הוא כבר יודע את הדרך המביאה אותו אל מטרתו. באופן כזה, הברק הופך ללפיד העשוי להאיר לאדם בכל מקום שהוא. ואותו הדבר ג"כ ברוחניות, אם באה לאדם פתאום התעוררות, כמו שהיה במתן תורה, הרי זה מלכתחילה כעין ברק גרידא. אבל אם יודעים לנצל ברק כזה, יכולים לעשות מהברק לפיד שיאיר לכל החיים.

גם אנו זוכים לפעמים לברקים של התעוררות רוחנית, אבל צריכים לנצל ולתקן אותם, ולעשות מהם לפידים אשר יפיצו אור על כל החיים, המסוגלים לשנות את האדם לגמרי.

"ויצא משה את העם לקראת האלוקים וכו' ויתיצבו בתחתית ההר" (י"ט - י"ז)

אומרת הגמ' בשבת [פ"ה], כשהיו בתחתית ההר, אמר להם הקב"ה, אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. שואל רבי ראובן קרלינשטיין זצ"ל, למה היו צריכים לאיים עליהם, הרי הם אמרו "נעשה ונשמע". ומתריץ, התורה אינה הצעת הגשה, רוצה תיקח לא רוצה אל תיקח או תעשה זאת אחרת. או שיש לך תורה, או שאתה מת.

רעיון דומה אמר רבי יהודה צדקה שהקשה למה יעקב אבינו שלח את יהודה לפני גושנה לבנות בית תלמוד, הלא אפשר לבנות את כל המוסדות אחרי שיגיעו לשם. והתיריץ, הגמ' במסכת מגילה [ג:] אומרת, עיר שישבה ללא חומה ולבסוף הוקפה חומה, לא נחשבת מוקפת לענין קריאת מגילה. אבל עיר שהוקפה ולבסוף ישיבה, נחשבת מוקפת. מדוע? כי עיר שהוקפה, שבנו חומה לפני שהתיישבו בה, מבינים הם שבלי חומה אי אפשר להתיישב בה. אבל כשכבר גרו ואח"כ בנו את החומה, זאת אומרת שאפשר גם בלי חומה. אמנם טוב לה עם חומה, אבל אפשר גם בלי. - אומר יעקב ליהודה, לך ותפתח ישיבה בגושן. התורה היא החומה שלנו. אצל יעקב את ישיבה ולבסוף הוקפה, ולא להיפך. וזה הפירוש כאן, לא שאנו יכולים ללא תורה אבל טוב יותר עם תורה, אלא שבלי תורה אנחנו לא יכולים כלל.

"ויתיצבו בתחתית ההר" (י"ט - י"ז)

הגמ' בשבת [פ"ה]. אומרת, אמר רב אבדימי בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה, מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. שואל רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, מדוע כתוב "שם תהא קבורתכם", לכאורה היה צריך לומר "כאן" תהיה קבורתכם, שהרי עמדו מתחת להר, וכדי לקברם היה צריך רק להורידו עליהם. ויתריץ ואמר, כאן מונח יסוד גדול בעבודת האדם לבוראו. דרך בני אדם לומר כשיגיעו "לשם", כשהמצב ישתפר ויסתלקו המפריעים, אז ילמדו, אז יתפללו. ה"שם" הזה, הוא בבחינת "קבורתכם", כאן נעוץ כישלוננו של האדם. כי היצר הרע כבר דואג שה"שם" הזה לא יבוא כל כך מהר, ולבסוף ימצא האדם את עצמו עומד ריקם ללא כלום...

וכבר פירשו הרבה מגדולי המוסר והחסידות, את דברי התנא באבות [ב' - ד'] "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה". "אל תאמר לכשאפנה אשנה", כאשר אזכה וראשי יהיה פנוי מכל טרדה, אז אשב ואלמד בהתמדה, אל תאמר כך. מדוע? "שמא", אולי מה שהקב"ה מחפש ממך,

הוא דווקא את ה"לא תפנה", לראות כיצד הנך עובד אותו כשליבך אינו פנוי מטרדות. זו לא חכמה לעבוד את ה' כשהכל בסדר, מדרגתו האמיתית של האדם ניכרת דווקא בהיותו טרוד, אם אז הוא מתעלם מכל המפריעים ושוקע בלימוד, אשריו ואשרי חלקו.

"ויתיצבו בתחתית ההר" (י"ט - י"ז)

אמר רב אבדימי בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה, מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. [שבת פ"ה.]

בש"ת "גנזי יוסף" מובא הסבר חריף בשם גאב"ד טעשקע, על הלשון שם תהא קבורתכם, ע"פ המעשה [סנהדרין ל"ט], באותו מין ששאל את ר' אבהו, מאחר והקב"ה כהן, שהרי נאמר "ויקחו לי תרומה", א"כ כאשר טימא עצמו כביכול בקבורת משה, במה טבל (עייין בגמ' מה שהשיב לו ר' אבהו). ועל כך העירו התוספות [שם פ"ה במאי], ע"כ שלא היה קשה לאותו מין איך בכלל טימא הקב"ה את עצמו בקבורתו של משה רבנו, והרי הוא כהן? קושייה זו, ביארו התוספות, לא היתה קשה לו, שכן זה משום שישראל נקראו בנים למקום, ואב יכול ליטמא לבנו. כך גם אנו צריכים להקשות לכאורה על מה שאמרו חז"ל [שבת פ"ה:], שכאשר שמעו ישראל את שתי הדיברות הראשונות, יצאה נשמתם והקב"ה החיה אותם, ולכאורה איך הקב"ה נטמא להם? ואף כאן נצטרך לתרץ כתיבוצם הנ"ל של התוספות, שזהו משום שישראל נקראו בנים למקום. אלא שכל זה הוא אם אכן ישראל יקבלו את התורה, אבל אם הם לא יקבלו, לא יהיה להם דין של בנים לא יוכלו להחיותם. לכן אמר "אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם".

ביאור נוסף מדוע שם תהא קבורתכם כתב בספר "דודאי ראובן", כתוב במדרש תנחומא בפרשת נח, שכשאמרו נעשה נשמע הסכימו רק על התורה שבכתב, אך לא הסכימו על התורה שבעל פה משום הקושי שהיה להם עם דרשות חז"ל, עם הק"ו, עם ההיקשים והגזירה שווה. והנה תחיית המתים לא כתובה במפורש בתורה, אלא נלמדת רק מדרשות חז"ל, כך אומרת הגמ' בסנהדרין [צ:]: ואומרים חז"ל, שמי שלא מאמין בתחיית המתים, לא יקום לתחיה. מכאן, שמי שלא מוכן לקבל עליו את התורה שבעל פה, אינו מאמין בתחיית המתים, ולכן לא יקום לתחיית המתים. לפי"ז מסביר הרב ראובן כן בספרו "דודאי ראובן", הקב"ה אמר לישראל שהוא כופה עליהם הר כגיגית לקבל את התורה שבעל פה, שאם לא כן "שם תהא קבורתכם", כלומר, היכן שתמותו, שם תהא קבורתכם לעולם, כי לא יקומו לתחיית המתים.

"ויתיצבו בתחתית ההר" (י"ט - י"ז)

אמר רב אבדימי בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה, מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. [שבת פ"ה.]

הראשונים הקשו, לשם מה היו צריכים לכפות עליהם הר כגיגית, הרי כבר אמרו נעשה והקדימו לנשמע, ומה היה צורך לכפותם לקבל את התורה. המדרש תנחומא בפרשת נח משיב על שאלה זו, שאמנם על התורה שבכתב קיבלו ברצון ועליה אמרו "נעשה ונשמע", אבל על התורה שבעל פה הוצרך לכפותם. כי בעוד שהתורה שבכתב אינה דורשת מהאדם יגיעה גדולה וצער גדול כדי ללמודה. אלא על התורה שבעל פה אמר להם, "לפי שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות היא עזה כמוות וקשה כשאל קנאה", שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה. ויש מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעולם הבא גדול, שנאמר "העם ההולכים בחשך ראו אור גדול", אור גדול - אור שנברא ביום הראשון שגנוז הקב"ה לעמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד.

החידושי הר"ם ז"ע מתרץ: כפה עליהם הר כגיגית כדי שתהיה כנסת ישראל מקבלת את התורה באונם, ויהיה לה דין "אנוסה"... ובאנוסה הדין הוא - "לא יוכל לשלחה כל ימיו"... ויהיה הקשר שלנו עם הקב"ה קשר ניצחי שאין להתירו...

בחור מבני ישיבת פוניבו סבל ממשברים תכופים עקב קשיי הסתגלות לחברה. חיפש סעד ועידוד אצל הרב שך. אמר לו מרן, הקשיים אכן קשיים ומעיקים, אבל המשברים מיותרים. וכי סבור אתה שלגדולי ישראל לא היו קשיים כפי שיש לך. ויותר מכך: אמשול לך משל למה הדבר דומה, אדם צריך לנסוע למדינת הים לצורך פרנסתו, הרי הוא קם ונוסע, בין אם הנסיעה נוחה בין אם לא. מטלטל הוא בדרכים, לן באכסניות מהודרות פחות או יותר, ובלבד שיגיע למחוז חפצו וירוויח במסחרו. אבל אם הוא נוסע לטיול, אז יבחון את דרכי המסע, ואם יתברר שעליו לנסוע בתנאים גרועים, ולעשות חלק מהדרך רגלי, או שעליו להתגורר באכסניות ירודות ולסבול רעב, ברור שיבטל את הטיול ויימנע מהנסיעה. כיוצא, כך הלימוד בישיבה, מי שיש לו מטרה לגדול בתורה, אינו משגיח כל כך על התנאים והסביבה, מטרתו עומדת לנגד עיניו, וכל מעייניו בהתקדמותו והתקרבותו למטרה. אבל מי שהשהיה שלו בישיבה היא בעבורו טיול בלבד, אזי שם הוא ליבו לכל פרט, האם הוא יושב ליד החלון, בקצה הספסל, האם הוא בצד של השמש, וכל קושי מעכיר את רוחו, ומעלה בו הרעורר נטישה.

"ויתיצבו בתחתית ההר" (י"ט - י"ז)

אמר רב אבדימי בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים את התורה, מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. [שבת פ"ה.]

שואלים המפרשים, למה הגמ' מביאה שכפה עליהם הר כגיגית, ולא מספיק כפה עליהם ההר. מתרץ רבי משה סולובייצ'יק, הביאור, כי גם מי שנמצא תחת גיגית (חבית), מסוגל לחיות, אבל יחיה בצמצום גדול. כמו למשל בחדר קטן, שאפשר לחיות בו שנים רבות, ורק בלי שטח מחיה רחב, תמיד מי שגר שם צריך לצמצם את עצמו בד' אמות. וזה הפירוש כפה עליהם הר כגיגית, שפירושו, בלי קבלת התורה, אפשר אולי ג"כ לחיות, אבל החיים

"ויאמר ה' אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות" (י"ט - כ"א)
שואל הרבי מקוצק, הרי לפני זה [פסוק י"ט] כתוב "לא תגע בו יד כי סקל יסקל" ומדוע התורה חוזרת על איסור זה? ומתריץ, האזהרה ראשונה באה עם נימוק של סכנה, והיה חשש שמא ימצאו אנשים שיהיו נכונים למסור את נפשם ולהסתכן ובלבד להתקרב אל הקודש. לכן בא הפסוק אצלנו להזהיר שנית "פן יהרסו" (השמר, פן ו"אל", אינו אלא לא תעשה [עירובין צ"ו]), ומאיסור ודאי יתרחקו.

"הגבל את ההר וקדשתו" (י"ט - כ"א)
הגבולות של האותיות "הר", הן קודש. לפני האות ה' – יש את האות ד', אחרי האות ה' – האות ו', לפני האות ר' ישנה האות ק' ולפני הר' – ק'. וזהו שאמר "הגבל את ההר", תשים גבולות למילה הר' וקדשתו", ותמצא אותיות קודש.

"הגבל את ההר וקדשתו" (י"ט - כ"א)
ה"אורחות צדיקים" בהקדמה כתב – החכם יכול להפוך מידות רעות לטובות, והכסיל יעשה מידות טובות לרעות. יש מידה שצריך להשתמש בה ברוב המקומות, ויש מידה שצריך להשתמש בה מעט וזה דומה לתבשיל שצריך ירק ובשר ומים ומלח ופלפליו, וכל אלו המינים צריך ליקח מכל אחד שיעור, מזה מעט ומזה הרבה. אם ימעט במה שצריך הרבה וירבה במה שצריך מעט, יהא המאכל מקולקל. אבל הבקי אשר יקח מכל אחד משקל הראוי לו, אז יהא המאכל ערב ומתוק לאוכליו. וכענין הזה במידות, יש מידה שצריך להשתמש בה ברוב המקומות, ויש מידה שצריך להשתמש בו מעט. לכן, בהיות האדם שוקל בפלס המאזניים, ליקח מכל מידה שיעורה, לא יפחות ולא יוסיף, בזה נגיע לתכלית הטובה.

"לך רד ועלית" (י"ט - כ"ד)
אין קו ישיר בעליה, אלא עליות וירידות – ירידות ועליות, ובמקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים לא עומדים. זו הדרך, לך רד – ועלית. אחד מבעלי המוסר אמר: ארבע דברים אפשר ללמוד מרוכבי האופניים. א. מי שרוכב על אופניים, אם הוא מדווש על הפדלים הוא נוסע, ואם הוא לא מדווש על הפדלים הוא נופל, כך גם בעבודת השם, אם עובדים עולים ואם לא עובדים לא עולים.

ב. באופניים אם יושבים בלא מעש, נופלים, ורק אם עובדים כל הזמן אז נוסעים. כך גם בעבודת השם, אם לא עובדים לא רק שלא ממשיכים אלא נופלים.

ג. באופניים אחרי מנוחה, אם רוצה להתחיל בנסיעה מחדש, צריך להתאמן יותר ממה שהיה לעשות אילולי המנוחה, כך גם בעבודת השם, אם כל הזמן מתמידים קל יותר להמשיך, אך אם מפסיקים קשה להתחיל מחדש.

ד. באופניים אם אדם נוסע ומרגיש לפתע שהאופניים נוסעות לבד בלי שמתאמן, סימן שנוסע בירידה, ואם הנסיעה עולה לו בקושי רב, סימן שהוא בעליה. כך גם בעבודת השם, אם הוא מרגיש שהכל הולך בקלות,

מצומצמים וקטנים מאוד, רק גשמיות ולטייל קצת בלי שום שאיפה לגדלות ורוחניות, וזהו באמת כמו קבורה. לא כן כשמקבלים את התורה הקדושה, שפותחת לאדם אופקים רחבים ומעניקה לו חיים אחרים לגמרי עם אפשרות לעליה בלי גבול. וזהו שאמרו ואם לאו שם תהא קבורתכם, כי מי שחי חיים בלי תורה, הוא כמו ששרוי כל החיים שלו סגור ומסוגר בחדר קטן, ואין לו שום השגה מה שמתרחש בעולם הגדול.

"והר סיני עשן כולו" (י"ט - כ"ח)

שואל רבי נחום מהרודנא, עשן בהר סיני לשם מה היה? ומתריץ, ישנם שני סוגים של הפורשים מלימוד התורה. א'. מי שנפשו חשקה בתורה, אבל טרדת הפרנסה מפריע לו ללמוד, אבל בליבו בוער החשק ללמוד תורה, וכל פעם שעובר ליד בית המדרש או סתם כששומע קול תורה, עולה במוחו זכרון הישיבה וחשקת התורה. הסוג השני הוא זה שפורש מן התורה מתוך זדון לב, ולא מתפעל כלל מהתורה, בבחינת "מעוות לא יוכל לתקון", מתי שהאש נכבית עדיין מעלים הגחלים עשן וקל מאוד להציתה, אבל אם כבתה לגמרי, שוב קשה להדליקה. זה רמז לנו הקב"ה בשעת מתן תורה, מי שזכה להתדבק בתורה וללמוד בקולות וברקים ולהבות אש, אשריו ואשרי חלקו, אבל מי שלא זכה ללמוד, לפחות ישתדל שלא תכבה אצלו אש התורה, ויישארו בליבו ניצוצות המעלים עשן.

"ויהי קול השופר הולך וחזק מאד" (י"ט - כ"ט)

כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל וכו' הקדוש ברוך הוא מסיעו לתת בו כח להיות קולו מוגבר ונשמע. [רש"י]
מבואר ברש"י שהקב"ה הגביר את קולו של משה כשהיה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, וביארו המפרשים שהגברת הקול היתה נצרכת משום קול השופר שלא פסק אף בעת שמושה דיבר הדברות לישראל. ולכאורה מדוע הקב"ה היה צריך להגביר את קולו של משה רבינו, הלא הרבה יותר פשוט להשתיק את קול השופר בעת דיבור הדברות, ומספיק היה שהשופר יתן את קולו לפני הדברות, ובין דיבור לדיבור?

רעיון נחמד עם מוסר השכל בצידו אמר בזה רבי פנחס זלצמן שליט"א, ראש כולל דף היומי 'בוסטון' – ביתר עליות, מלבד מסירת התורה עצמה, רצה הקב"ה ללמד את מקבלי התורה – עם ישראל, גם את דרכה של תורה: אדם הלומד תורה צריך להסתגל ללמוד תורה בכל מצב. ואף כשיש קולות, רעשים וברקים המפריעים ללימוד התורה, עוצמת קול התורה צריך לגבור מעל הקולות הללו. אל יתנה האדם את עמלו בתורה בקיום תנאי נוחות כאלו ואחרים, או בזמנים או מקומות מסוימים, עליו להגות בתורה בכל עת, בכל מצב ובכל מקום.

אך יחד עם זאת מלמד אותנו הקב"ה ענין נוסף, שגם כאשר אין בידינו להשתיק את הקולות ולמנוע את המפריעים, הרי הוא יעננו בקול, הוא יעזור לנו לגבור עליהם, אך בתנאי שנעשה את שמוטל עלינו, נמשיך ללמוד ביתר שאת וביתר עוז, וה' הטוב ישלח עזרתו ממרום ויגביר את קולנו, למען נוכל להמשיך לשקוד על התורה הקדושה.

סימן שהוא בירידה, ואם הולך בקושי, סימן שהוא בדרך עליה, והיזהר עינו צרה בעלייתו.

ואם בלימוד מאופניים נביא מה שאמר **האדמו"ר משטפנשט**, מה אפשר ללמוד ממשחק דמקה, אפשר ללכת קדימה אך לא ללכת אחורה. ב' בכל פעם מתקדמים צעד אחד, ואסור לקפוץ. ג' לפעמים כדאי להקריב אחד כדי להרוויח שנים. ד' כל זה נכון עד שהגעת לפסגה, אבל שם, מותר ללכת להיכן שרוצים וכמה שרוצים.

"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" (ב' - א')

כתוב **ברא"ש**, שבפסוק זה יש שבע מילים, עשרים ושמונה אותיות. ויש עוד פסוק שיש בו שבע מילים ועשרים ושמונה אותיות: **"בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"**. ויש עוד משפט כזה: **"יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא"**. זה בא ללמד, שמי שאומר יהא שמייה רבא בכל כוחו, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ובמתן תורה.

"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" (ב' - א')

מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו. [רש"י].

מסביר ה"שר שלום" **מבעלז**, שמור וזכור נאמרו בדיבור אחד, א"כ, בשעה ששמעו ישראל **"אנכי"** ו"לא יהיה לך" שני הדברות הראשונות, לא ידעו אם לענות "הן" על אנוכי, או "לא" על לא יהיה לך, ולכן נכנסה עצה ומחשבה בראשם ואמרו **"ה' אלוקינו ה' אחד"**, ודיבור זה תשובה על שני הדברות ששמעו ביחד, **"ה' אלוקינו"** על **"אנכי ה' אלוקיך"**, וה"אחד" על **"לא יהיה לך"**. וזה נרמז בזמירות של שבת **"ובאו כולם בברית יחד וכו' ופתחו וענו ה' אחד"**.

"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר - אנכי ה' אלוקיך" (ב' - א' - ב')

אומר **רבי אלימלך מליז'נסק** כל התורה כולה ניתנה רק כדי שכל העולם יידע כי **"אנכי ה' אלוקיך"**.

"אנכי ה' אלוקיך" (ב' - א')

כתוב בתהילים [ק"ט - ק"ס] **"ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך"**. האות הראשונה בעשרת הדברות **אלף**. האות הראשונה של המשנה **מם**, והאות הראשונה של הגמ' היא **ת'**, וביחד אותיות אמת. וזה **"ראש דברך"** של תורה שבכתב ושל תורה שבעל פה - **"אמת"**, שהם **"כל משפט צדקך"**.

"אנכי ה' אלוקיך" (ב' - א')

מדוע נכתבו הדיברות בלשון יחיד ולא כפי שהתחיל **"אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם"**, **"שמע תשמעון"**, אומר **הרמב"ן** כדי להזהיר שכל יחיד מהם יענש על המצוות, שלא יחשבו שהולכים אחר הרוב והיחיד יינצל.

"שפתי כהן" אומר, עשרת הדיברות נכתבו בלשון יחיד, כי הבנת אלוקותו אינה שווה לכולם, איש איש כפי מדרגתו הרוחנית וידיעותיו בתורה, לכן כל יחיד ויחיד הבנה אחרת ב"אנוכי".

וכן **"אנכי ה' אלוקיך"** לשון יחיד ולא ה' אלוקיכם, כי אל כל אחד דיבר הקב"ה כפי הבנתו ועומק השגתו, וגם כפי כוחו ומדרגתו שיוכל לסבול ולשאת זיו כבודו.

הגר"א מוילנא ב"אדרת אליהו" מתרין, כי בהר סיני היו כולם באגודה אחת, כאיש אחד בלב אחד. לעומת זאת, המצוות שבפרשת קדושים בלשון רבים, **"לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו"** [ויקרא י"ט - י"א], שכן שם לא היו במעלה אחת.

"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (ב' - א')

מדוע עשרת הדיברות פותחות ב"אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא באנכי אשר בראתי שמים וארץ, מתרין בספר ה"הכוזרי" כי את בריאת השמים והארץ לא ראתה עין אדם, ואילו יציאת מצרים היתה לעיני שישים ריבוא. מבארים בעלי המוסר, כל אחד מבין שהקב"ה ברא את העולם, כי אף אחד לא היה שם ואין בידו לעשות, וזה ברור לכולם שהוא ברא את הכל, אבל ביציאת מצרים יש אנשים שיכולים לחשוב ולהגיד שכל מה שאירע היה ע"י השתדלות של בני אדם, כי כשבן אדם מתערב אז מתחילים לחשוב שיש לו חלק במה שהיה, לכן הקב"ה מדגיש **"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו'"**, הקב"ה מכניס בזה אמונה שאפילו שמשנה רבינו היה מעורב ביציאת מצרים, בכל זאת על כל אחד ואחד לדעת שהכל היה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו.

כתוב בתהילים [ק' - ג'] **"דעו כי ה' הוא אלוקים הוא עשנו ולא [הכתיב עם אות אלף והקרי עם אות ווא - ולן] אנחנו עמו וצאן מרעיתו"**. שואלים, מדוע אנו קוראים לא כפי מה שכתוב?

מסביר ה"חפץ חיים" **זצ"ל** בשם המגיד **מדובנא** ע"י משל, ראובן ושמעון הלכו יחד בדרך, ולפתע ראובן מרגיש שחסר לו כסף בכיסו, אמר ראובן לשמעון **"למה גנבת לי את הכסף? ענה לו שמעון, 'גנבת? מי אמר שזה אני?!!' השיב לו ראובן 'הרי אין כאן אף אחד חוץ מאתנו!'** וזה מה שכתוב בתהילים, **"הוא עשנו"**, הקב"ה ברא אותנו, ואיך אנחנו יודעים זאת? משום ש"ולא אנחנו", פירושו אנחנו לא יכולים לייצר כזה עולם, וברגע שבן אדם מבין ש"לא אנחנו", ממילא הוא מבין שהכל ממנו יתברך, וע"ז אנו אומרים **"ולו אנחנו"** פירושו שאנחנו שלו, וזה אמונה בהקב"ה שאנחנו כלום והכל מגיע מה יתברך.

המשגיח של ישיבת פוניבז' **רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל** היה אומר שאף פעם לא שמענו שבן אדם דואג **"מה יהיה"** על הבריאות שלו עוד חודש [או עוד שנה], אבל לצערנו שומעים הרבה אנשים שאומרים **"מה יהיה"** על הפרנסה, וידוע לכולם שבריאות יותר קשה מפרנסה, אז למה על בריאות אנשים סומכים על הקב"ה, ועל פרנסה שזה פחות קשה אנשים לא סומכים על הקב"ה? והסביר, אנשים יודעים שבריאות זה לא בידם כלל, זה רק מהקב"ה, לכן אין מה לדאוג כי זה לא אנחנו, אבל בפרנסה אנשים עדיין חושבים שמתי שמקבלים את המשכורת בסוף החודש [או מתי שחותמים עסקה טובה] זה מגיע מהם לכן הם דואגים, אם בן אדם היה יודע שהקב"ה כבר החליט כמה הוא הולך לקבל וזה לא בידו, אז כל אחד היה חושב אחרת,

והסיבה שכך אנחנו חושבים בגלל שיש יד אדם באמצע כי כשהאדם עושה משהו הוא בטוח שהוא מזויז משהו. [הופיע בעלון "דברי השיחה"]

הגיע בחור לרבי אליהו לופייאן זצ"ל, הבחור אמר לרבי אליהו שהוא רוצה ללכת לעבוד, שאל רבי אליהו 'למה?', הבחור ענה 'כשאיהיה יותר מבוגר יהיו לי אשה וילדים...' לפני שגמר לדבר שאל רבי אליהו 'מי אמר לך שיהיה לך ילדים?' ענה הבחור בעז"ה אתחתן ובעז"ה... שאל רבי אליהו 'מי אמר שתתחתן?', אמר 'ה' יעזור שאתחתן', הגיב רבי אליהו 'אתה סומך על ריבונו של עולם שאתה תתחתן, אתה סומך עליו שיהיה לך ילדים, אז תסמוך עליו גם שיהיה לך פרנסה!'. בן אדם שבאמת חושב שהכל בידי שמים ושכל מה שהוא עושה זו רק בגדר השתדלות, אז אין לו מה לדאוג.

"אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (ב - ג)

לכאורה יש להקשות, מדוע כתוב "מארץ מצרים" ולא "ממצרים"? בילקוט שמעוני כתוב [רמז קס"ג קס"ד] "וכי בשדה היו עושין ולא במדינה? אלא שגזרו עליהם שהאנשים ילינו בשדה והנשים בעיר כדי למעטן בפריה ורביה וכו' ודרשו רבותינו בשביל נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, שהיו יולדות בשדה ובאו המצרים להרגם, עשה להם הקב"ה נס ונבלעו בארץ. הביאו המצרים שוורים וחרשו עליהם, וכשיצאו ממצרים, עשה להם הקב"ה נס ויצאו מן הארץ, ושאלו להם ישראל, מי האכיל אתכם? אמרו: בא זקן אחד ונתן לנו צימוקים של דבש. והם הכירו להקב"ה תחילה בים שנאמר "זה קלי ואנוהו".

לפי דברי הילקוט שמעוני תירץ בספר "קול יעקב" לרבי יעקב קאפיל מורגלית [נמצא באוצר החכמה] כוונת הפסוק מארץ מצרים היא לאותם שנבלעו בארץ, וכאשר יצאו בני ישראל "מארץ מצרים", דהיינו מתוך הארץ ממש, ולכן הוסיף ואמר גם "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", כלומר, שהרי בזמן שאתם הייתם תחת הארץ הייתי נראה לכם כזקן רחמן, וכשראיתם אותי בים הייתי נראה כמו בחור שעושה מלחמה, ושוב בהר סיני הייתי נראה כזקן ויושב ולומד ביישיבה, ומפני שראיתם את פני פעם כפני זקן ופעם כפני בחור, על כן אני מצווה לכם "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", פני ממש! ולכן הוסיף ואמר "לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת", כי אני ה' אלוקיך בין שראית אותי מתחת לארץ ובין שראית אותי בהר סיני, הכל אני ולא אחר.

"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (ב - ג)

מה מיוחד בהדרגה שהקב"ה הוציא את בני ישראל מבית עבדים, לעיל על הפסוק ויעש להם בתים [א - י"א] הבאנו את דברי רבי אליהו מיישקובסקי, על הפסוק בתהילים [קל"ה - י"ט - כ] "בית ישראל ברכו את ה' בית אהרן ברכו את ה' בית הלוי ברכו את ה' יראי ה' ברכו את ה'", וקשה, מדוע לגבי כולם מוזכר "בית", ורק ליראי ה' לא ניתן בית? ותירץ, "בית" מסמל משהו נצחי, דבר שעובר בירושה מדור לדור. "בית אהרן" הוא כינוי לכהנים, לפי שכל המתייחס לזרע אהרן זוכה לכהונה, וכן הבאים מ"בית לוי" ונמנים על שבט הלויים, נקראים "בית הלוי". משא"כ תורה ויראת שמים, אלה אינן עוברות

בירושה, כמו שכתוב בפרקי אבות [ב - ז] "והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך", לכן לא נאמר בהן "בית" יראי ה'. לפי זה אף עבדות היא דבר שנשאר מדור לדור שהרי בניו של העבד שייכים לאדונו, וזה מה שאמר הקב"ה אנכי ה' אשר הוצאתיך מבית עבדים ואילו לא הוציאנו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים לפרעה במצרים.

"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (ב - ג)

אלהים אחרים - שאינן אלהות אלא אחרים עשאוהו עליהם. [רש"י בשם המכילתא].

רבי ירוחם ממיר היה אומר, עבודה זרה לא נעשית מעצמה, אלא יוצרים אליל, וכשעושים אותו לאליל הוא נעשה למה שעושים אותו, זה הכח של "עשאוהו".

מסופר על יהודי, שביתו נשרף. עמד היהודי ברחוב וצעק, ברוך אתה וכו' שלא עשני גוי. אנשים ברחוב חשבו שהשתבשה דעתו מגודל האסון. אמר להם היהודי, תארו לעצמכם שהייתי גוי, גם האלוהים שלי היה נשרף, אבל עכשיו שאני יהודי, יש לי אלוקים שיכול לעזור לי.

"לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וכו'" (ב - ד)

ידועה האמרה, במה שנוגע לרוחניות תסתכל תמיד למעלה לשמים תשווה את עצמך לאדם שיותר גבוה ומרומם ממך בדרגתו הרוחנית. נכון, אתה בסדר... אבל תראה איך שהשני מתפלל בכוונה גדולה יותר ממך, תראה איזו מתיקות התורה יש לו, תראה איזה בעל צדקה הוא. לעומת זאת, במה שנוגע לגשמיות תסתכל מתחת לארץ. הדירה שלך קטנה וצפופה, תסתכל מסביבך ותראה שיש כאלו שמצבם גרוע יותר, ההוא גר בצרף רעוע, ההוא אין לו בכלל בית משלו.

ה"בן איש חי" מביא משל, היה פעם פועל שעבד בביתו של גביר גדול, היה שם סולם שהוביל לגג. יום אחד, עלה אדם בסולם, נפל ונחבל. אמר הגביר למשרת, אני מבקש ממך, שבור את הסולם שלא יוכלו לעלות לגג. מה עשה אותו פועל, עלה למדרגה השניה ושבר את הראשונה, עלה לשלישית ושבר את השניה, עלה לרביעית ושבר את השלישית, וכך הגיע עד הגג ולא יכל לרדת. זעק לעזרה. שאל אותו הגביר, מה עשית? מה פרוש? אמרת לי לשבור, זה מה שעשיתי. טיפש, לא ככה, צריך לעלות למעלה ולשבור תוך כדי ירידה למטה. טוב, לא ידעתי. כעבור שבועיים אמר לו הגביר, בור המים יבש, יש בו סולם וילדים עלולים לרדת בו, שבור את הסולם. ירד למדרגה השניה ושבר את הראשונה, ירד לשלישית ושבר את השניה. אחרי כמה דקות, מצא את עצמו בתחתית הבור בלא יכולת לעלות. צעק לעזרה. בא הגביר תמה, מה זה? ענה לו, ככה אמרת לי לעשות, להתחיל מלמעלה ולהגיע למטה. אדם שאין בו שכל, אין בו שכל.

אומר ה"בן איש חי", כך האדם, אומרים לו, במה שנוגע לרוחניות, תסתכל למעלה ממך, ובמה שנוגע לגשמיות, תסתכל למטה.. מה עושה האדם,

ההיפך. היכן שהוא אמור להסתכל למטה, מסתכל למעלה, והיכן שצריך להסתכל למעלה הוא מסתכל למטה.

"ועושה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי" (כ"ה)

כתוב במכילתא, "לאהבי" זה אברהם וכיוצא בו, "ולשמרי מצותי" אלו הנביאים והזקנים. אומר ה"משך חכמה" הפשט הוא, אברהם אבינו היה מבני נח ולא הצטווה על קידוש השם, וכך מפורש בסנהדרין [ע"ד:], וכל מה שעשה, לא עשה מחמת ציווי, כי אם מחמת אהבת ה' למרות שלא צווה, ולכן נכלל אברהם אבינו במילת "לאהבי", שהוא היה מאהבי ה'. לעומת זאת, היו הנביאים והזקנים מצווים ועושים, ומשום כך הם נכללים ב"שמרי מצותי", שכן לדידם היתה זו שמירתה של מצוה ולא בגלל אהבה רגילה.

"לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" (כ"ז)

כתב רבי אברהם אבן עזרא, רבים חושבים כי הנושא שמו לשוא, לא עשה עבירה גדולה, ואני אראה כי היא קשה מכל הלאוין הבאים אחריו. כי הרוצח והנואף שהם עבירות קשות, לא יוכל כל עת לרצוח ולנאוף, כי יפחד, ואשר הרגיל עצמו להישבע לשוא, ישבע ביום אחד שבועות אין מספר. וכל כך הוא רגיל בעבירה הזאת, שלא ידע שנשבע, ואם אתה תוכיחנו למה נשבעת עתה, אז ישבע שלא נשבע מרוב רגילותו בה, כי לפני כל דיבור שידברו יקדימו השבועה, והוא לשון צחות. ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו. "ואני אראה שיגעונם", כי הרוצח אם רצח אויבו, מלא תאוותו בנקמתו, וגם הגונב מלא הנאות לצרכו. והנה הנשבע לשקר בכל עת שאין עליו שבועה, הוא מחלל שמים בפרהסיא, בלא הנאה שיש לו.

"לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו

לשוא" (כ"ז)

הקשה רבי מאיר מפרמישלאן, למה מכל העבירות, דווקא פה כותבת התורה שה' לא ינקה, ולא תתקיים בו מידת "ונקה"? והסביר בדרך משל, אם אדם אכל חזיר ח"ו, היד כותבת בלילה ספר זכרונות, פלוני אכל חזיר, ואם עשה תשובה שלימה, מוחקים לו מספר הזכרונות את הכתב, ולא ניכר כלל. אבל הנשבע בשם ה' לשוא, נכתב בספר על שמו פלוני נשבע בשם ה' לשוא, ואפילו אם עשה תשובה שלימה כל ימיו, עדיין אי אפשר למחוק מספר הזכרונות את כל העבירה, משום שאסור למחוק את שם ה', וזהו "כי לא ינקה".

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ"ח)

זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו. אומר המגיד מדובנא, יש מבדילים בין "זכור" ל"שמור", העני רוצה יותר ב"שמור", הוא עובד קשה כל השבוע, וצריך לקצת מנוחה, וגם לא יפסיד הרבה אם עסקיו ישתבו בשבת. ואילו "זכור", קשה לו לקיים, כי אין ידו משגת לכבד את השבת בין ובמאכלים טובים. העשיר, להיפך, "זכור" הוא מקיים על כל פרטיו, מרבה במעדני השבת ובכל תענוגותיו, אבל "שמור" קשה לו לקיים. לא נוח לו להפסיק את

העבודה בעסקיו ומפעליו ביום השבת, ההפסד הוא גדול והוא מחפש תחבולות לעקוף את ה"שמור". לכן אמרו חז"ל שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, ואי אפשר להבדיל ביניהם, העשיר צריך לקיים "שמור", ולעזור לעני שיוכל לקיים "זכור".

עוד מפרשים, זכור ושמור הכוונה לענייני התענוג בשבת, הקידוש על היין, הדלקת נרות ואכילת שלוש סעודות. עניינים אלו שיש בהם עונג שבת, אף אחד לא שוכח. אבל "שמור", הענין של שמירת שבת, לא לעשות שום מעשה שיש איסור לעשותו בשבת, זה החלק הקשה ביותר. אומרת הגמ' בר"ה [כ"ח:], זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, אי אפשר רק לקיים את ה"זכור" ואילו את ה"שמור" לא להקפיד. נעים להדליק נרות, תענוג לאכול סעודת שבת מדושנת, אבל יחד עם זה, אסור לשכוח את ה"שמור"

בזמירות בליל שבת אומרים בפיוט "כל מקדש שביעי" "יום קדוש הוא מבוא ועד צאתו, כל זרע יעקב יכבדוהו כדבר המלך ודתו. לנוח בו ולשמוח בתענוג אכול ושתו, כל עדת ישראל יעשו אותו". מסביר בספר "זידבר משה", יום קדוש הוא מבוא ועד צאתו כל זרע יעקב יכבדוהו וכו', "זרע יעקב" אלה שהם כמו יעקב אבינו, יושבים ולומדים תורה, הם "יכבדוהו כדבר המלך ודתו", יכבדו את השבת כמו שהמלך ציווה. אבל "לנוח בו ולשמוח בתענוג אכול ושתו", את זה "כל עדת ישראל יעשו אותו".

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ"ח)

הגמ' בפסחים [ק"י] אומרת, זכרהו על היין. דורשי רשומות מצאו רמז לכך: בכל שיר השירים, לא נמצא פסוק המתחיל בו, אלא "וחכך כיון הטוב" [י-י], לרמז על ששה זמנים שבהם מקדשים על היין. שבת, פסח, שבועות, ראש השנה, סוכות ושמיני עצרת, וזה גם "זיין ישמח לבב אנוש".

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ"ח)

"זכור תורת משה כמצות שבת גרוסה, חרוטה ליום השביעי ככלה בין רעותיה משובצה". [פיוט "כל מקדש שביעי" בזמירות ליל שבת].

בספר "עונג חיים לשבת", מביא את המדרש [ב"ר י"א-ח], אמרה שבת לפני הקב"ה, רבש"ע, לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג. אמר לה הקב"ה, כנסת ישראל היא בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני, אמר להם הקב"ה, זכרו הדבר שאמרתי לשבת "כנסת ישראל היא בן זוגך", היינו דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו". לכל אחד מימי השבוע יש בן זוג, ליום ראשון – יש את יום שני, וכן הלאה, לשלישי – רביעי, לחמישי – שישי. אמר הקב"ה לשבת "כנסת ישראל היא בן זוגך", היינו שעם ישראל מחוברים אל השבת, ואיך? ע"י לימוד תורה ביום שבת. וזהו שאמר הקב"ה לישראל במתן תורה "זכור את יום השבת לקדשו", זכרו מה שאמרתי לשבת "כנסת ישראל היא בן זוגך" שעליכם "לקדשו", לקדש את השבת ע"י לימוד התורה.

בפרשת כי תשא [שמות ל"א – ט"ז-י"ח] סומכת התורה את ענין השבת "ושמרו בני ישראל את השבת וכו'" למתן תורה "ויתן משה ככלתו לדבר איתו בהר סיני", אומר בעל הטורים ככלתו כתיב חסר, מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטים המנווין בישיעה, אף תלמיד חכם צריך להיות מקושט בכ"ד ספרים. ומדוע נסמכה פרשת השבת למתן תורה? לומר לך שענין זה של

ואלמלא אני, כולכם מוטלים ככלי אין חפץ בו, ולכן מגיע לי החלק הנכבד של הנאות האדם. הסכים הרופא ואמר, שאכן לראש יש "ראש". המשיך הרב בדבריו, באופן מקביל ולפי אותו יחס, חילק הקב"ה את ימיו של האדם. לקח את החלק השביעי, וקבעו ליום שבתון ומנוחה, שאז האדם משוחרר מעבודה פיזית וחומרית, וכל כולו מוקדש להתרענונות רוחנית. ומיום מנוחה זה, שואב האדם את השראתו וברכתו לשאר ששת ימי המעשה, כמו שאמר הפייטן "כי היא מקור הברכה מראש מקדם נסוכה", כשם שהראש נותן את השפעתו על הגוף, כך השבת מדריכה ומסדירה את חייו היומיומיים של האדם בצורה נורמלית, שקטה ויעילה. ואלמלא השבת שנותנת את ההזדמנות להחזיר לעצמו את שווי משקלו הרוחני שהפסיד במשך ששת ימי ההשתקעות בחומרנות, היה האדם נהפך לעבד נרצע ולכלי שרת בידי מאווייו החומריים, וברבות הימים היתה דמותו הרוחנית מיטשטשת לחלוטין. אבל מכיוון שנתן הקב"ה לאדם את המתנה הגדולה הזאת - השבת, השומרת על איזונו הרוחני של האדם, ומשפיעה את ברכתה על כל ששת ימי המעשה, משום כך עלינו לשמור בקפדנות על השבת, כשם שהיא שומרת עלינו. דבריו של הרב שנאמרו ברוך ובהיגיון ובשפה עשירה, חדרו עמוק לנפשו של הרופא, והוא הפטיר בענווה ובהתנצלות "צדקת רבנו", מכאן ולהבא תאיר השבת את דרכי, ולא העשיתי של הנפט.

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ - ז)

בספר "אוצר הידיעות", מביא בשם הרשב"ץ, שסדר הברכות בהבדלה, הוא על פי כח החושים השייכים לברכות אלו: בתחילה מברכים על היין, כי מן היין נהנים ע"י חוש הטעם. הטעם הוא חוש גם מאוד, יחסית לחושים האחרים, והוא מאוד ממוקד, רק כאשר האוכל נמצא על הלשון מרגישים את טעמו. כאשר האוכל נמצא קרוב ללשון, אך עדיין אינו נוגע בה, עדיין אין יודעים את טעמו.

הברכה הבאה היא על הבשמים, בעזרת חוש הריח ניתן להריח גם דברים שנמצאים במרחק. אם כי, יש גבול למרחק שממנו ניתן להריח. אח"כ מברכים על האש. האור, ניתן לראותו גם ממרחק גדול מאוד. והברכה האחרונה, המבדיל בין קדש לחול, ההבדלה מגיעה מהדעת, מן השכל שהוא גבוה מעל כל החושים.

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ - ז)

כותב בעל הטורים, יום השבת הוא יום השביעי בשבוע, וגם פסוק זה פותח באות ז', והוא פסוק שביעי בפרשה. וגם הציווי "לא תעשה כל מלאכה" מופנה אל שבעה, "אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך". וכנגדו, תקנו "שבע מנוחות" בתפילת מנחה של שבת - "אתה אחד".

"זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד" (כ - ז-ה)

שואל הגר"א מזילנא, מדוע אחרי שכתוב "זכור את יום השבת לקדשו" כתוב "ששת ימים תעבוד" מה ענין העבודה בששת הימים לזכירת השבת? ומתריץ, הדין הוא אם היה מהלך בדרך או במדבר ואינו זוכר אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. אמר רבא, בכל יום ויום חוץ מאותו יום,

התקשטות בכ"ד ספרים - מצוות תלמוד תורה, יש לה זמן מיוחד, ביום שבת קודש. "זכור את יום השבת לקדשו" - בתורה. ומעתה מבוארים היטב דברי הפייטן, "זכרו תורת משה" מצוות תלמוד תורה, אימתי? "במצוות שבת גרוסה", שבת היא הזמן המיוחד לגרום בתורה, והראיה "חרוטה ביום השביעי", שעניין מתן תורה מוזכר בתורה יחד עם פרשת ושמרו בני ישראל את השבת" "ככלה בין רעותה משובצה", שבפרשה זו, משובצה הכלה המקושטת בכ"ד קישוטים "ככלתו".

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ - ז)

כשהאדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" הגיע לארץ לפני מלחמת העולם השנייה, עשו לו קבלת פנים, ורבי יהודה צדקה היה ילד, ונדהף עם כולם לראות את הרבי. שאל אותו הרבי מגור, מה אתה לומד? ענה לו הילד, מסכת שבת. כמה פרקים יש במסכת שבת? ענה הילד, כ"ד פרקים. ומדוע יש כ"ד פרקים? את התשובה הילד לא ידע לענות, אך ביקש רשות מהרבי לברר, ויצא לבית הכנסת "שושנים לדוד", שם ישב המלמד שלו שאמר לו שתי סיבות. א'. כלה מקשטים בכ"ד קישוטים, כך כתוב במדרש רבה [שמור"מ"א - ה], ולשבת מלכתא שהיא כלה, נותנים לה כ"ד פרקים. סיבה שנייה, כנגד עשרים וארבע ספרים שבתנ"ך, כי מי ששומר שבת, כאילו שומר את כל התורה כולה. נתן לו הרבי מגור מטבע, ששימשה אותו בתור קמיע על הצוואר.

בספר "טובך יביעו", מביא הרב זילברשטיין סיבה שלישית בשם האדמו"ר מקלויזנבורג, שיש בשבת עשרים וארבע שעות, וכל שעה כנגד כל פרק.

"זכור את יום השבת לקדשו" (כ - ז)

באחת מלילות שבת, אשתו של רבי יוסף חיים זוננפלד נתקפה בבחילות ובהקאות, והיה הכרח להביא רופא. באותו זמן, שימש הרופא הוינאי ד"ר שוורץ כרופא כללי לאנשי ירושלים, וביחוד היה מקובל על יוצאי אוסטריה - הונגריה. קם רבי יוסף חיים זוננפלד, והלך לעבר ביתו של הרופא, נקש בדלת, ובשער הופיעה דמותו של הרופא כשעששית דלוקה בידו. היטב חרה לו על קלות הדעת של הרופא שקיבלו תוך כדי חילול שבת נוראי, אבל באותה שעה הבליג על צעריו, כי היה בכך פיקוח נפש. הלך הרופא לביתו של ר' יוסף חיים זוננפלד, נתן לרבנית תרופות והמצב השתפר. לאחר שסיים הרופא את הביקור, ליווה אותו הרב אל ביתו, ובצעדם בנחת בסימטאותיה של העיר העתיקה, פנה ר' יוסף חיים ושאל את הרופא, מהו הגודל היחסי של הראש לעומת הגוף. ענה לו הרופא, הראש תופס שביעית מהגוף. רק החלק השביעי חזר ר' יוסף חיים על דברי הרופא. והנה, התאספו ובאו שאר אברי האדם בטרוניה כלפי הראש, כל העבודות הקשות אנחנו עושים, הידיים עובדות, הרגליים צועדות וכל הגוף נושא בעול. וכשמגיע שעת האוכל, הראש פותח את פיו, הוא הנהנה הראשון מכל מאכל, וכשצריך להגיד משהו, שוב הראש פותח את פיו ונוטל לעצמו את רשות הדיבור. ענה להם הראש, אתם צודקים, בכל דבר אני "נוטל בראש", אבל זה בזכות ולא בחסד, כי מי הוא זה המכוון את כל פעולות הגוף ונותן את ההוראות הנכונות לכל האיברים שיעשו את פעולתם בזמן הנכון ובאופן הנכון? הראש!

בעודם גויים, לא כן היא מצוות השבת, אודותיה אמרו חז"ל "גוי ששבת חייב מיתה". לכן רמזה התורה בציווי השבת "וגר", ללמד שרק לאחר שהתגייר, רשאי הוא לשמור את השבת.

ידועה האמירה השנונה, ששאלו אדם שהיה בתהליכי גיור איך הוא יכול לשמור את השבת, והרי "גוי ששבת חייב מיתה"? ענה הבחור, לא! תמיד טלטלתי בכיסי משהו. לפליאת הסובבים, הרי יש עירוב? ענה, אינני סומך על העירוב.

"כבד את אביך" (כ - י"א)

שלוש פעמים התורה מזוהרה על כיבוד אב, וכנגד זה אין אנו מוצאים אף אזהרה אחת על "כיבוד בן", ואע"פ כן, כל האבות מוסרים את נפשם על בניהם, ולא מצוי שיהא בן מוסר את נפשו על אב. וכן מצוות הבן היא, לכבד את אביו ככל יכולתו. אולם אין מצוותו של האב לשעבד את בנו, ולדאוג שהוא יקיים את חיובו. עיקרון זה, ניכר במעשה שקרה לסטייפלר עם בתו, כפי שסיפר הגר"ח קניבסקי בספר "דרך שיחה". הסטייפלר לא חש בטוב, ובתו באה לשהות לצידו ולעזור לו בכל, וכשהגיע הלילה אמרה לו שהיא הולכת לישון, וביקשה שאם יחוש ללא בטוב יעיר אותה. במשך כל הלילה ישנה היטב, ועם בוקר כאשר קמה, סיפר לה אביה שבמהלך הלילה חש את עצמו ברע. מדוע לא הערת אותי? הצטערה הבת, "הלא זו מצווה בשבילי". נכון, הסכים איתה הסטייפלר, לך זה באמת מצווה לקום בשבילי, אבל לי תהיה מצווה אם לא אמריח אותך, וכל אחד צריך לשמור על המצוות השייכות לו.

רבי אהרן לייב שטיינמן סיפר, יהודי אחד סיפר לו, שה"חזון איש" הלך פעם בשמחת תורה וכולם הלכו אחריו, וילד אחד שאל את אבא שלו, למה כולם הולכים אחריו, וכי הוא לא יודע את הדרך לבד? ה"חזון איש" שמע את זה, קרא לאביו של הילד, ואמר לו: תאמר לבנך שזה בזכות מצוות כיבוד אב ואם שקיימתי. והוסיף ר' אהרן לייב, שה"חזון איש" מאוד כיבד את האמא שלו, ואני זוכר שהיה עולה כל יום ומשוחח איתה חצי שעה על דא ועל הא, ואפילו לפני סליחות.

רבי יעקב קמינצקי טס במטוס יחד עם ירוחם משל, שהיה יושב ראש ההסתדרות. ר' יעקב היה שקוע בלימוד, וירוחם משל שקוע בשלו. מדי כמה דקות הופיע נכדו של ר' יעקב, ושאל בחרדה, אולי חסר לסבא משהו, אולי אוכל לעזור במשהו, האם הכסא נוח? האם הסבא רוצה לשתות? התעניינות מכל הלב, בכבוד עצום ורב. "מי הבחור", שאל מר משל. "נכדי", ענה ר' יעקב. נאנח מר משל, "הנכדים שלי רק תובעים עזרה, רשימות רכש הגישו לי, סבא תקנה וסבא תביא". חיך הגאון ואמר: ומה הפלא? אני חונתי את ילדי ונכדיי שאנו צאצאי אברהם אבינו, האדם הגדול בענקים, שהנחיל מורשתו לבניו אחריו "לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", אנו צאצאי מקבלי התורה ומנחיליה מדור לדור, והדורות הולכים ומתקטנים:

עושה כדי פרנסתו [שבת ס"ט]. זוהי כוונת הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו", תזכור מתי חל שבת, ואז "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", תוכל לעבוד כל ששת הימים, ולעשות כל מיני עבודות במשך כל היום, כי אם תשכח את החשבון, לא תוכל בששת ימים לעשות "כל מלאכתך", אלא רק כדי פרנסתך. "ויום השביעי שבת לה' אלוך לא תעשה כל מלאכה", אפילו לא כדי פרנסתך.

וזה הפירוש ב"כל מקדש שביעי כראוי לו", יש אחד שמקדש את יום השביעי והוא עושה אותו שבת, הוא מקדש את יום השביעי כראוי לו, ויש אחד שהוא שומר שבת כדת, הוא לא שומר את השבת כמו כולם, אלא רק לפי החשבון שלו. אבל מ"מ, "שכרו הרבה מאוד על פי פעלו איש על מחנהו ואי על דגלו", לכולם יהיה שכר גם לזה וגם לזה.

"ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (כ - ה)

כתב ה"כלי יקר", "ששת ימים תעבוד" את עבודת ה', ואח"כ "ועשית כל מלאכתך". כי טובה תורה שענימה מלאכה. אבל "יום השביעי שבת לה' אלוך", כל השבת לעבודת הקב"ה ו"לא תעשה כל מלאכה" ממלאכות הרשות שלך.

"ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת לה' אלוך" (כ - ה' - ט)

גם בפרשת ויקהל [ל"ה - ב] נצטוונו על השבת, ככתוב "ששת ימים תעשה מלאכתך וביום השביעי יהיה לכם קודש". אבל שם לא נאמר שצריך לעבוד בששת ימי המעשה, כמו שכתוב בפרשתנו. כמו כן, שם הנוסח הוא "וביום השביעי יהי"ה לכם קודש", ואילו בפרשתנו נאמר "ויום השביעי שבת לה' אלוך". מה פירושן של שינוי הלשון? עונה ה"חתם סופר" על פי מה שפסק הרמ"א [שו"ע או"ח סימן ר"צ], שתלמיד חכם העמל כל השבוע בלימוד התורה, מותר לו לנוח מעט בשבת. לעומתו, אדם העמל כל השבוע לפרנסתו, בשבת יש לו זמן לעסוק בתורה. פרשתנו מדברת על יהודי העמל כל ימות השבוע לפרנסתו, ולו התורה אומרת שה"יום השביעי, שבת לה' אלוך", בשבת עליך להקדיש את הזמן ללימוד התורה. לעומת זאת, הפסוק בפרשת ויקהל מדבר על תלמידי חכמים שכל השבוע מתייגעים על תלמודם, ממילא "ששת ימים תעשה מלאכה", הם לומדים והמלאכה נעשית ע"י אחרים, אבל "ביום השביעי יהיה לכם...", השבת נועדה לכם, לצרכיכם, יכולים אתם לנוח קמעה.

"ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוך" (כ - ה' - ט)

(ה' - ט)

רבנו בחיי מסביר, שששת ימים תעבוד את הקב"ה על ידי עשיית מלאכתך, וביום השביעי תעבדהו על ידי מנוחתך ואי עשיית מלאכתך.

"וגרך אשר בשעריך" (כ - ט)

בכל עשרת הדברות לא הזכיר ה"גר", רק בדיבור של שמירת שבת, ולכאורה מה הייחוס של מצוות שבת ביחס לשאר מצוות? מתרץ רבי זלמן סורוצקין בספרו "אוזניים לתורה", את כל המצוות יכולים גם גויים לקיים

למשא כבד על הבנים. לכן קבע להם את השכר "למען יאריכון ימך", כלומר, עליך לכבדם ותהיה איתם, ואם אולי תצטער על חייהם, דע שעל חיך אתה מצטער.

אומרים בשם רבי יוסף חיים זוננפלד, בן המכבד את אביו, צריך לפעמים להקדיש חלק ניכר מזמנו עבור כל מיני סידורים שצריך לסדר, ובמיוחד כאשר אביו זקן וזקוק לעזרת הזולת. אמנם לבן יש קורת רוח מהמצווה שזכה לה, אך עם זה נגרמת לו עגמת נפש על שאינו פנוי לעסקיו הפרטיים, לכן באה התורה ומבטיחה, כי השכר של כיבוד אב ואם יהיה "למען יאריכון ימך", ואז מובטח לבן שכנגד הזמן שהקדיש לאביו, יוסיף לו הקב"ה שנות חיים, ויצא הפסד זמנו בשכרו.

"לא תרצח" (כ' - י"ב)

יש נוהגים כשקוראים בציבור את עשרת הדיברות קוראים בטעם העליון, והניקוד הוא בקמץ לא תרצח, ואילו כשקוראים ביחיד קוראים בטעם תחתון והניקוד הוא בפתח לא תרצח, אומר הגר"א מוילנא שתי צורות הניקוד הם רמז לגמ' בעבודה זרה [י"ט] שדורשת את הפסוק במשלי [י' - כ"ו] "כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה", דורשת הגמרא, "כי רבים חללים הפילה", זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, "ועצומים כל הרוגיה", זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה (מלשון עוצם עיניו). את שניהם החשיבו חז"ל לרוצחי נפשות, זה בפתחת פה להורות, וזה בקמיצת פה ועצימת עין בפני הדור, אשר אינו מזכה אותם בהוראתו.

"לא תגנוב" (כ' - י"א)

מסופר על רבי זושא מאנפולי, שנשארו לו עשרה רובלים, סכום גדול עבורו. חיפש עצה היכן לשים את הכסף, והחליט לשים אותו בחומש בפרשת יתרו בעשרת הדברות, בדיברה "לא תגנוב". במוצ"ש חיפש את הכסף ב"לא תגנוב", ולא מצא. חיפש שוב ושוב, עד שמצא חמשה רובלים ב"ואהבת לרעך כמוך". אמר ר' זושא לעצמו, אי, ר' זושא, אתה חשבת רק על עצמך, והיהודי הזה הרבה יותר טוב ממך, הוא גם חשב עליך.

"לא תגנוב" (כ' - י"א)

לא תגנוב נכתב בלשון יחיד, ואילו בפרשת קדושים נאמר "לא תגנובו" בלשון רבים. אומר הגר"א מוילנא, בפרשתנו-בעשרת הדברות מדובר על גניבת נפשות, וזה אינו שכיח כי אם בפורק עול, ולכן כתוב בלשון יחיד, אבל "לא תגנובו" בפרשת קדושים הולך על כסף, וזה ל"ע שכיח, ולכן נכתב בלשון רבים.

"לא תגנוב" (כ' - י"א)

בספר "שפתי כהן" על התורה כתב, מה לא לגנוב לא נאמר, אלא סתם "לא תגנוב", שום דבר, לא כסף, לא את דעת הבריות ולא את דעת עליון. הרבי מקוצק אומר, לא תגנוב אין פירושו שלא תגנוב אצל הזולת, אלא גם אל תגנוב את דעת עצמך. לא תגנוב פירושו לא תהיה גנב, אפילו אם אין אתה גונב בפועל.

ראשונים כמלאכים ואנו כבני אדם. אני שני דורות מעל נכדי, והכרתי אני את גדולי הדור שלפני, את החפץ חיים, את הסבא מסלבודקא ועוד גדולי עולם, ונכדי מלא הערצה כלפי. אבל אתה מחנך את בנך ונכדך, שמוצא האדם מהקוף, ומדוע שיעריך אותך, הרי אין אתה בעיניו אלא חוליה המקשרת בינו לקוף, והוא אדם מושלם יותר ממך... ירוחם משל נאנח בשנית.

יום אחד באו אב ובנו להתדיין אצל מורה הוראה בוורשא, רבי יצחק פייגנבוים. בשעת הטיעון, נהג הבן בגסות רבה ולא פסק מלבזות את אביו. לא! קפץ ר' יצחק ממקומו - פסול אני לפסוק בדין תורה. לאחר שראיתי איך שבן זה מדבר אל אביו, אני מרגיש שהפכתי להיות לשונא, ושונא אסור שיהיה יושב בדין.

"כבד את אביך ואת אמך" (כ' - י"א)

כתוב בפרק שירה איך הפרד משבח את הקב"ה, [תהלים קל"ה, ד] "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך". מדוע הפרד משבח דווקא בפרק זה, אומר הרב יוחנן דוד סלומון זצ"ל, הגמ' בשבת [דף ל"א]. דורשת, מאמר פיך לא נאמר, אלא אמרי פיך, שבשעה שאמר הקב"ה "אנכי ה' אלוקיך" לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אמרו מלכי האומות, שמענו כולם אותו דבר! ראית פעם אחד שאומר שיהיה משהו אחר חוץ ממנו? זה לא חידוש. אבל כיון ששמעו "כבד את אביך ואת אמך", אמרו כבוד אחרים הוא דורש, זה כבר משהו אחר, לכן נודה לו גם על השתיים הראשונות. לכן כתוב "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך", כששמעו אמרי פיך, הודו על השתיים הראשונות "אנכי ה' אלוקיך" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". אדם שהולך לקיים מצוות כיבוד הורים להוריו הזקנים, ולוקח איתו את ילדיו, יש בזה לימוד לכיבוד ההורים, אבל יש בכך גם טוב הנאה לעצמו, כי הוא מדגים להם כיצד יתייחסו אליו בזקנותו. אבל כיבוד אב ואם אצל מי שאין לו ילדים, היא מצווה טהורה, כי הוא דורש בכבוד אחרים בלבד. לפי זה יובן, פרד אינו מוליד. משום כך, מתאים לפרד לשבח את הקב"ה בפסוק "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך", משום שהוא היודע באמת מעצמו שכיבוד הורים זו מצוה של "כבוד אחרים הוא דורש".

"כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך" (כ' - י"א)

כתב החיד"א, דווקא פה כתבה התורה את השכר "למען יאריכון ימך", כי התורה ידעה שיבוא דור והאבא יאמר לבנו מדוע אתה קם לכבודי? עזוב, אנחנו חברים, ואב שמחל על כבודו, כבודו מחול, אולי כבר לא צריך לקום יותר? לכן אמרה התורה, נכון שאבא יכול למחול, אך לך בכל זאת כדאי לקום ולכבד את הורייך "למען יאריכון ימך".

"למען יאריכון ימך" (כ' - י"א)

כתב רבנו בחיי, מה שקבעה התורה שכר כיבוד הורים אריכות ימים, כתב רב סעדיה גאון, שיתכן שיחיו הבנים עם ההורים הרבה שנים, והאבות הם

איש, שאחרי שהקב"ה אסר עליו, איך יכול בכלל לחמוד אותה. לכן שישמח בחלקו, ואם אין לו, סימן שהקב"ה לא רצה לתת לו.

ה"בית הלוי", מהלך אחר יש לו. כשאדם נמצא בשיא תאוותו והוא רץ כדי למלא אתו, ויצרו בוער בקרבו כמו אש, יש דבר אחד שיפיג לגמרי את כוחה של התאוה, זה הפחד, שבכוחו להשכיח לגמרי את התאוה. כאשר באה התורה והזהירה את האדם שלא יחמוד, אילו היתה לאדם יראה מן האיסור, אפילו קטנה, כמו אדם שמרגיש כאילו הוא נופל לתהום, שוב לא היה חומד בכלל. ובוזה גם נסתרת טענת החושבים, כי יוכלו לתרץ את עצמם שיצר הרע היה יותר חזק מהם, שאם היתה להם מעט יראת ה', יצר הרע היה מתרחק מהם, ואם זה לא כן, הרי יראת ה' מהם והלאה.

הרב מבריסק היה מרבה לשבח את אביו ה"בית הלוי" על דברים אלו, ואמר, ראויים הדברים למי שאמרם. גם הרב אברמסקי דיבר פעם על ה"בית הלוי" ואמר, היודעים אתם מה משמעותה של יראת שמים של ה"בית הלוי"? במשך עשרים וארבע שעות היה ירא את הקב"ה, פוחד ממש. ואל תחשבו שזה קל, אדרבה, תנסו אתם לנהוג כך חמש דקות בלבד. ואילו הוא, הבית הלוי, לא הסיח דעתו מהקב"ה עשרים וארבע שעות ביממה ללא הפסק של רגע אחד.

הרב מבריסק סיפר על אביו רבי חיים הלוי סולובייצ'יק זצ"ל, פעם אחת הוא בחן את הילדים בחידוד בבריסק על מה שלמדו בגמרא בפרק ראשון ממסכת בבא מציעא, ובין היתר מוזכר האיסור "לא תחמוד". סיפר להם מרן הגר"ח זצ"ל את המעשה הנפלא, שהיה עם רבי פנחס הורביץ בעל ההפלאה ורבה של פרנקפורט, שבת אחת הגיעו גנבים יהודים לביתו אשר בעיר פרנקפורט, ורצו לגנוב את מנורות הכסף שלו. בעל ההפלאה שהבחין בהם, חשש שמא מלבד איסור גניבה יעברו הגנבים גם על איסור הוצאה מביתו שהוא רשות היחיד לרשות הרבים, וגם איסור טלטול מוקצה, ומכיון שהיה מוכן לוותר על ממונו ובלבד שיהודי לא יעבור איסורים, אמר בעל ההפלאה לגנבים, 'אני מפקיר את המנורות אבל אל תיקחו את זה עכשיו, אלא תבואו אחר השבת לקחתם' (מכיוון שהפקירם זה כבר לא שלו ולכן יוכלו לקחת אחר השבת). והקשה הגר"ח לילדי החידוד בבריסק, מדוע בעל ההפלאה הפקיר ולא צעק לגנבים אל תיקחו עכשיו אלא תבואו לאחר השבת ותיקחו זאת במתנה? ותיירץ הגר"ח, שבעל "ההפלאה" לא עשה כן כיון משום שאם במשך השבת מנורות הכסף היו עדיין שייכות לו ורק במוצאי שבת היו מקבלים אותם הגנבים במתנה, הרי היו עוברים הגנבים בנתיים על איסור "לא תחמוד", שכן עדיין המנורות שייכות לו. לכן הפקירם ואז המנורות אינם שלו יותר, ושוב לא יעברו הגנבים על איסור "לא תחמוד".

"לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך" (כ' - י"ד)

שני "לא תחמוד" אלה באים כאחד. והיהודי הקדוש מפשיסחא היה אומר, אני תמה מאוד, שאם אסרו יחוד עם אשת אחר, מפני מה לא אסרו התייחדות עם ממונו של אחד.

יהודי נתפס פעם בגניבה. כשנשאל מדוע אתה גונב? ענה... והלא הדברים קל וחומר, אם בכיסי שהאחר אינו רשאי להכניס אליו את ידו, בכל זאת מותר אני להכניס בו את ידי, בכיסו שהוא רשאי להכניס אליו את ידו, לא כל שכן שמותר אני!!! והוסיף: מדוע גנבתי? עשיתי חשבון בנפשי, במקום לעבור על "לא תחמוד" בכל יום, מוטב לי לעבור על "לא תגנוב" רק פעם אחת.

ביצה שיש בה דם של תרנגולת, אסורה באכילה. ואם מצויה בכספך טיפת דם של אדם, על אחת כמה וכמה.

"לא תרצח: לא תנאף: לא תגנב:" (כ' - י"א)

בדברות אחרונות בפרשת ואתחנן כתוב לא תרצח: ולא תנאף: ולא תגנב [דברים ה' י"א], עם ו' החיבור בין דיבור לדיבור, מדוע בדברות הראשונות, נאמרה כל דיברה ודיברה בנפרד, ואילו בפרשת ואתחנן, באות כל הדברות בו' החיבור? השיב על זה הרבי מאוסטרובצא, הו"ל דורשים "חרות על הלוחות", אל תיקרי חרות אלא חירות, חירות מיצה"ר. כלומר, כשבני ישראל קיבלו את התורה, נשתחררו מיצר הרע, ואח"כ כשחטאו בעגל, שב וחזר אליהם. לכן בדברות האחרונות, לאחר מעשה העגל כששוב שלט בהם יצה"ר, התווספה לכל דיברה ודיברה ו' החיבור, "לא תרצח ולא תנאף", שהרי עבירה גוררת עבירה, וכך דרכו של היצה"ר, היום הוא אומר לו עשה כך, ומחר עשה כך וכו'.

"לא תחמוד וכו' וכל אשר לרעך" (כ' - י"ד)

שואל רבי יעקב גלינסקי, מהו אריכות הלשון בפסוק "לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך", אם הפסוק מסיים "וכל אשר לרעך", הרי הכל בכלל, ולמה הוא מפרט בתחילת הפסוק בית, עבד, שור וחמור? ומתרץ, אדם רואה את עושרו של חברו, וחומד את הוילה שלו, את המכונית שלו, את כל העולם הזה שלו, מדוע לי אין? האם אני לא מוכשר ממנו? היכן היושר! ועונים לו: הירגע, אתה צודק, אבל מצד שני, אין זה צודק שתקבל רק את הוילה והמכונית שלו, ויחד עם זאת תשאיר ברשותך את כל השאר, את הבריאות הטובה, את המידות הטובות, את המשפחה המאושרת, את השלווה בביתך. אם ברצונך, קום והתחלף איתו כליל - "קומפלט", קח את המכונית שלו עם האולקוס וכאבי הראש, עם ה"מרבה נכסים מרבה דאגה" יומם וליל, עם הצרות מבית ר"ל, עם המזג הרע והתפרצויות החימה, הכל בכל. ואם אתה עדיין מוכן, סימן הוא שאינך יודע את מצבו. אם תסתכל במבט כזה, לא תרצה לחמוד כלום.

"לא תחמוד בית רעך" (כ' - י"ד)

כותב ה"אבן עזרא", אנשים שואלים, איך אפשר שאדם לא יחמוד דבר יפה בליבו? עונה ה"אבן עזרא", אמשול לך משל, איש כפרי לעולם לא יחמוד בת המלך, כי יודע שלא יקבל אותה. וכך בכל הדברים האסורים כמו אשת

"וכל אשר לרעך" (כ' - י"ד)

נתרפאו כולם אף מי שנברא בחסרון אבר או מאיזה סיבה, נתרפאו כולם כבראשית בריאת העולם שהשי"ת ברא את העולם מאין ליש".

סיפר רבי יצחק זילברשטיין, חמיו הרב אלישיב הלך בערב חג השבועות לבקר ת"ח אחד שנחלה. בין דברי העידוד שאמר לו, הזכיר מרן הגרי"ש אלישיב את העובדה הידועה מחז"ל, שכאשר נתן הקב"ה את התורה על הר סיני, התרפאו לפני זה כל החולים שהיו בעם היהודי, העיוורים, החרשים והגדמים כולם התרפאו. והוא ציין באוזני החולה, שמדי שנה ושנה, כאשר מגיע חג השבועות, מתחדשת ההשפעה ההיא, ואפשר לבקש מהקב"ה רפואה שלימה על כל סוגי המחלות שביזמנים רגילים יתכן שלא היתה להן רפואה. שאל אותו הת"ח, באיזו שעה ביום חג השבועות חלה הסגולה המופלאה הזו שבה מרפא הקב"ה את החולים? הגרי"ש הרחרח מעט ואמר, בשעה שקוראים בתורה את עשרת הדברות, זה הזמן שאפשר לבקש מהקב"ה על ענייני רפואה.

"וכל העם רואים את הקולות" (כ' - ט"ו)

רואין את הנשמע. [רש"י].

"וירא העם וינעו" (כ' - ט"ו)

כתב רבנו יעקב בעל הטורים, "על כן מתנועעים בשעת לימוד התורה, לפי שהתורה ניתנה באימה, ברתת ובזיע". בספר "שירה חדשה" כותב, שאין כוונת בעל הטורים לומר כי המנהג ללמוד בנענועים הוא זכר למעמד הר סיני, אלא שכוונה עמוקה יש כאן. ישנן הרבה הלכות בתלמוד תורה שחובה ללמוד כפי שניתנה התורה, ולכן הגמ' בתמורה [י"ד] אומרת, דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב, ושכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה. ומטעם זה, היו הדורות הראשונים לומדים בעמידה [מגילה כ"א]. ויש שפירשו, שגם אותן ארבעים ושמונה מעלות שהתורה נקנית בהם, כגון מיעוט שינה ומיעוט שחוק, הם צורות שבהם ניתנה התורה במעמד הר סיני. וזהו כוונת בעל הטורים, מכיון שהתורה ניתנה באימה וברתת ובזיע, חובה עלינו ללמודה באופן הדומה לכך.

"וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים" (כ' - ט"ו)

מלמד שלא היה בהם סומא. ומנין שלא היה אלם, ת"ל "ויענו כל העם". [רש"י].

"וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק" (כ' - ט"ו)

אומר הרבי מקוצק, יכול אדם לראות, יכול הוא לנוע ולהזדעזע, ובכל זאת לעמוד מרחוק.

כתוב במדרש [במד"ד ז' - א]: "בשעה שיצאו ישראל ממצרים, היו כל רובן בעלי מומין. למה? מפני שהיו יגעים בטיט ובלבנים ועולים לראש הבנין, ומי שהוא בונה על ידי שהיו עולין לראשי הדמוסין (-שורות הבנין) או האבן נופלת וקוטעת ידו, או הקורה או הטיט נכנס בעיניו והוא נסמא, והיו בעלי מומין. כיון שבאו למדבר סיני, אמר האלוקים, כך הוא כבודה של תורה שאתן אותן לדור בעלי מומין? ואם אמתין עד שיעמדו אחרים הרי אני משהא במתן תורה, מה עשה האלוקים, אמר למלאכים שירדו אצל ישראל וירפאו אותן וכו'". [וע' פסיקתא דרב כהנא י"ב - י"ט. מדרש תנחומא יתרו ח].

"אתם ראיתם כי מן השמים דיברתי עמכם" (כ' - י"ט)

הרכין שמים ושמי שמים והציען על ההר. [רש"י].

מעיר רבי דוד סולוביצ'יק, בפרשת ואתחנן כתוב "וההר בוער באש עד לב השמים", הכי צד? אלא, היות שהשמים ירדו על הר סיני בשעת מתן תורה, לא שייך בוער "עד השמים", שהרי השמים היו למטה על ההר, ולכן נאמר "עד לב השמים". ובמדרש דרשו פסוק זה, מנין שיש לב לשמים, ת"ל "עד לב השמים", הרי שיש מקום מיוחד בשמים שהוא "לב השמים", וזהו שנאמר "בוער עד לב השמים".

חידוש הגדול כתב ה"ישמח משה" [פר' תריע] על פי דברי המדרש הללו: "הנה לפי הצעה זו דלא נתרפאו רק מפני הגנאי שיהיו מקבלי התורה בעלי מומין, אם כן יתכן דאותן שלא היו בכלל מקבלי התורה, כגון קטנים יונקי שדים שאין בהם דעת, לא נתרפאו".

ובספר "אמרי אמת" להרה"ק ר"ל איגר מלובלין זצ"ל כתב [יתרו תרל"ח]: "בהשבת הזה נפתח מקור הרפואה בשלימות כמו שהיה בשעת מתן תורה שנתרפאו כולם ונתחדשו כבראשית הבריאה שלא כדרך רפואת הטבע, כי עפ"י דרך הטבע אין מועיל רפואה רק לאדם שנחלש כוחו מחמת מכה או חולי רח"ל, אבל לחסרון אבר אין מועיל שום רפואה, דהיינו מי שנברא בחסרון יד או רגל וכדו', אין מועיל שום רפואה, כי אף אם יעשו לו אבר אחר כתבנית האבר הנחסר לו, לא יהיה בו שום חיות, אבל בשעת מתן תורה

"לא תעשון איתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (כ' - כ)

לא תעשון דמות שמושי המשמשים לפני כמרום. [רש"י].

כותב רבי אליהו לאפיאן, בזמן הזה, התפילה במקום קרבן, ואם אדם מדבר דברי לשה"ר ורכילות, כיצד יוכל להתפלל, והרי התפילה היא במקום קרבן ונועדה להאריך ימיו של אדם, ואילו לשה"ר ורכילות מקצרין ימיו של אדם כברול, וכיצד איפה ישתמש בפה שמקצר כדי להאריך. ועוד, הרי אין קמגור נעשה סגור.

"ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו" (כ - כ"א)

כותב ספר החינוך, הכל יודעים שהאבנים לא יקפידו בשום בזיון, כי אין ראות ואינן שומעות, אלא הכל לתת ציור בליבנו ביראת המקום וחשיבותו, וכבודו הגדול, כי מתוך הפעולה נפעל הלב.

מרגלא בפומיה דרבי ישראל משה שוורצמן זצ"ל בשם חכמי ישראל: מטפס לו יהודי על מדרגות ארון הקודש, כדי לנשק את הפרוכת, ולשפוך שיחו לפני השם... אותו יהודי מהרהר בליבו איזו זכות תעמוד לו לאותה תפילה? בזכות איזו מעלה יבקש? אומרת לו התורה "ולא תעלה במעלות", כאשר אתה עולה במעלות ארון הקודש, אל תנסה להשתמש במעלות שלך כדי שהתפילה תתקבל, לאמור: למדן אני... תלמיד חכם אני... חסיד אני... בעל צדקה אני... לא. לא. לא. כל אלו לא יעמדו לך כאשר אתה מתייצב מול ארון הקודש. שכן חותמו של הקב"ה אמת, וכאשר מתייצבים מולו, בלתי אפשרי לנפנף במעלות - ככל שתהיינה! ואדרבה, מי שינסה להשתמש במעלותיו, מסתכן ב"אשר לא תגלה ערותך עליו" - היינו שיפשו במעשיו ובציציותיו, ויתגלה קלונו כלפי ארון הקודש. אלא מה היא העצה? "זבחי אלוקים רוח נשברה". עם המעלות האלו עולים "על מזבחי", עם רוח נשברה, לב שפל והווייה שכולה ענווה... (מוסף שבת קודש - יתד נאמן)

לקבלת הגליון בדואר אלקטרוני

יש לשלוח בקשה לכתובת

mideshenb@gmail.com

הפשט הפשוט הוא, חוץ מהאיסור לעשות כדמות שמש, יש איסור "אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם". בספר "פרדס יוסף" מביא פירוש על דרך הדרוש, בדרך כלל מי שיש לו מעט כסף, יודע שהוא זקוק גם להקב"ה, אך מי שיש לו הרבה כסף, בטוח שהכסף כל כך חזק, שהוא כבר לגמרי שוכח את הקב"ה. וממילא אומרת התורה, שכשמדובר על אלוהי כסף "לא תעשו איתי", כלומר, עובד גם את ה' וגם את הכסף. אבל כשמדובר על אלוהי זהב, אז כבר "לא תעשו לכם", כי כבר שוכחים לגמרי את הקב"ה. ידועה האמרה "כשאדם מצליח באיזושהי פעולה אומר סיעתא דשמיא, כלומר הקב"ה עוזר, אבל כשלא מצליח אומרים הכל משמים, כלומר הכישלון כולו משמים.

"לא תעשו איתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (כ - כ"א)

אלוהי כסף בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד איתי שלא יהיו של כסף, שאם שנייתם לעשות של כסף, הרי הן לפני האלוהות. ואלוהי זהב בא להזכיר שלא יוסיף על שניים, שאם עשית ארבע, הרי הן לפני כאלוהי זהב. לא תעשו לכם, לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים, כן נאמר לא תעשו לכם [רש"י].

כותב רבי יעקב קמיניצקי בספרו "אמת ליעקב", בגמ' במגילה [י:א] אמרו חז"ל, דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מקום ארון אינו מן המידה - למה היה צריך לנס הזה שהוא ללא תכלית וללא מטרה, שהרי זה לא ניכר, ורק למי שיבוא למדוד ישים לב. ויותר, נס זה גדול יותר משאר ניסים אחרים, שאע"פ שהם למעלה מהטבע, הרי הם נתפסים בשכלו של האדם, אבל נס כזה שאין לו תפיסה והבנה בשכלו של האדם. אלא, שיש פה ענין עמוק, שהרי לכאורה עשיית הכרובים עומד בסתירה לעשיית פסל, ולא רק שזה מצווה, אלא שהצטוו לתת את הכרובים במקום המקודש ביותר - בקודש הקודשים שהיה לפני ולפנים. עצם הסתירה מלמדת אותנו עד כמה עמוק סודם של הכרובים, וזוהי גזירה מהקב"ה, וא"כ, אם שינו פרט אחד בקיומה של אותה גזירה, שעשו אותה מכסף, או עשו אותם ארבעה, חוזר הדבר לאיסורו - איסור עשיית אלוהים אחרים. זה רצה הקב"ה ללמד אותנו, שהכרובים לא תופסים כלל מקום בחלל של קודש הקודשים, ואינם נכללים במידות המשכן, ללמדנו, כי אין לנו רשות להרהר אחריהם, והרי הם לדידנו כאילו לא קיימים, מצב הרמוז באי תפיסתם מקום לעצמם. וכל מה שאנחנו בכל זאת עושים ונותנים אותם בבית קודש הקודשים, זה מגזירת הקב"ה.

"לא תעשו איתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (כ - כ"א)

כותב רבנו בחיי, "לא תעשו איתי" כשאתם עומדים בתפילה איתי, אל תחשבו בכסף וזהב אשר עמכם. שאם תעשו כן, מעלה אני כאילו עשיתם "אלוהי כסף ואלוהי זהב".

"ואם מזבח אבנים תעשה לי וכו' כי חרבך הנפת עליה ותחללה" (כ"א - כ"ב)

המזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. [רש"י].

